

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

SLÆGTSFORSKEREN

MEDLEMSBLAD FOR DANSKE SLÆGTSFORSKERE · ÅRGANG 37 · NR. 2 · 2022

Udgives af foreningen Danske
Slægtsforskere
www.slaegt.dk

Mail- og adresseændringer: opdateres af medlemmerne via slaegt.membersite.dk
Log ind og rediger din profil.
Første gang du logger på, skal du bestille et password:
Tryk "Log ind" og derefter "Glem password".
Du modtager en mail med et link til at sætte dit password.

Ind- og udmeldelse

Indmeldelse sker via: slaegt.membersite.dk
Hvis du er medlem af Danske Slægtsforskere, skal du logge ind for at købe medlemskab af en lokalforening. Udmeldelse:
Send en mail til ekspedition@slaegt.dk

Redaktionen:

Kathrine Tobiasen, ansvarshavende redaktør
Korsagervej 13, 8940 Randers SV
Tlf. 41 28 65 30, kto@slaegt.dk
Redaktionsmedlemmer:
Michael Dupont, Peter Olsen og
Per Hundevad Andersen
Korrektur: Henning Beck og Kirsten Sanders.

Redaktionen kan kontaktes via hjemmesiden:

Kontakt > Medlemskab, Kontingent,
Adresseændring, Bladet m.v. >
Jeg har forslag, rettelser eller andre kommentarer til bladet Slægtsforskeren.

Layout, sats og tryk:

Jørn Thomsen Elbo A/S
Trykoplæg: 7.800 eksemplarer

Artikler i bladet afspejler ikke nødvendigvis foreningens holdning. Artikler uden forfatterangivelse kan betragtes som foreningsstof. Redaktionen påtager sig intet ansvar for uopfordret indsendt materiale og forbeholder sig ret til at redigere i tilsendte artikler. Eftertryk er tilladt efter aftale med redaktionen. Det skal forsynes med tydelig kildeangivelse, ligesom redaktionen skal have tilsendt en kopi.

Bladet udkommer 4 gange årligt.

Næste deadline: Udkommer:
1. August 2022 September 2022
1. November 2022 December 2022

Bladet sendes gratis til medlemmer af Danske Slægtsforskere.

INDHOLD nr. 2 – juni 2022

Generalforsamling og rabatter	3
Barndommens fyrtårn	4
Mormoner på Sjællands Odde	14
Brev fra en nedtrykt mormon	16
Fra "smugkro" til fangelejr og flyveplads	18
Udvandring i 3 generationer	21
Hans Allesen	26
Kom godt i gang med skifter	28
Søgning på Slægtsforskernes Bibliotek	32
Gotisk tekstprøve	34
TEMA: Legestuer	35
En trolddomssag anno 1620	46
Skjoldager!	52
Død og begravet 2 gange med 22 års mellemrum!	56
En dansksindet sønderjysk familie	58
Opvokset på Greve Hospital	62
En weekend proppet med DNA	66
Den frivillige vejledning på Rigsarkivet i København	67
Generalforsamling 2022	68
Historiske dage i Skive og Herning i efteråret	72
Krydsord	73
Anmeldelser	75
Slægthistorisk weekend 2022	80

Forsiden

Hvem skulle tro, at Danske Slægtsforskere ville holde deres generalforsamling i en kirke? Ikke desto mindre var det præcis, hvad der skete i år, hvor mødet fandt sted i den tidligere kirkesal på Koldinghus, der står med nødtørftigt renoverede mure.

Læs mere om generalforsamlingen side 68.

Fotograf: Kathrine Tobiasen

Formandens klumme

GENERALFORSAMLING OG RABATTER

April måned står i generalforsamlingernes tegn – også for Danske Slægtsforskere.

Den 23. april mødtes ca. 150 slægtsforskere og deres påhæng på Koldinghus i højt solskin og skarp blæst. Det blev en helt igennem dejlig dag med god forplejning, interessante rundvisninger og sidst – men ikke mindst – afviklingen af vores generalforsamling.

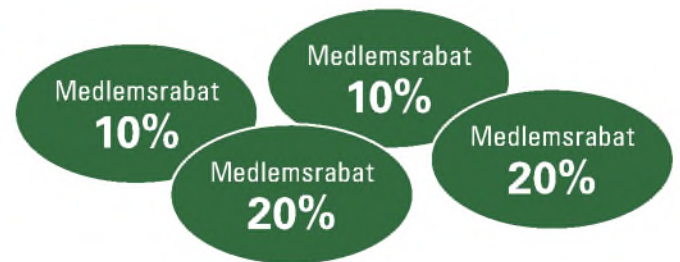
Deltagerne var engagerede, og spørgelysten var stor, men heldigvis var alle godt tilfredse med både bestyrelsens beretning og det fremlagte regnskab og budget.

Nyvalgt til bestyrelsen blev Karen Bendix Larsen fra Slægts-historisk Forening for Storkøbenhavn, og som ny suppleant blev valgt Rikke Vestervig Eriksen fra Hobro.

Efter generalforsamlingen har bestyrelsen konstitueret sig med Peter Olsen som næstformand, Per Hundevad Andersen som kasserer og Bodil Grove Christensen som sekretær.

Og så der er også en lækkerbissen til dig – hvis du ikke allerede skulle have bemærket det:

Du kan nu få medlemsrabat på køb af udvalgte bøger i vores webshop, [dsshop2.dk/shop/6-boeger/!](https://dsshop2.dk/shop/6-boeger/) Det er også her, du kan se, hvor stor rabat der er på de enkelte bøger.

Den 17. april udsendte vi en mail til alle de af vores medlemmer, som har oplyst en mailadresse. Heri er angivet en rabatkode, som skal anvendes ved køb af bøgerne.

Hvis du ikke har fået den nævnte mail, så log ind på vores medlemside, slægt.membersite.dk/, og tjek (og ret) din mailadresse. Så kommer du med ved fremtidige rabat-kampagner.

Skriv til os

Til hvert nummer af Slægtsforskeren arbejder redaktionen på at samle en buket af gode og læseværdige artikler, store og små.

Men bladet skriver bestemt ikke sig selv! Derfor vil vi opfordre jer alle til at sætte jer til tasterne, hvis I har et eller andet, som kunne være til nytte eller inspiration for andre. Vi søger indlæg, der viser, hvordan vi gør slægtsforskningen bedre, finder de gode kilder og udnytter de mange muligheder inden for IT og på nettet. Men en god slægtshistorie med anvisning på, hvordan den blev gravet frem, eller en præsentation af en særlig kilde tager vi også med glæde imod. Eller måske en beretning om, hvad en DNA-test har bragt med sig.

Vi er sikre på, at mange i vores store, brede medlemsskare ligger inde med spændende viden og nyttige erfaringer in-

den for slægtsforskningen. Dem skal vi dele med hinanden, så skriv endelig løs! Redaktionen hjælper gerne med den sproglige udformning, hvis det skulle være et problem.

Skriv artiklen i Word eller en anden tekstbehandler. Undlad gerne at formatere teksten – vores layouter sletter alligevel alle forsøg på opsætning af artiklerne og sætter dem op på sin måde. Tænk på billedstof og send evt. illustrationer som særskilte billedfiler i bedst mulig opløsning. Vær opmærksom på, at der ikke er ophavsretlige problemer med billederne; oplys om kilden. Det er fint at angive, hvor i artiklen billederne skal placeres. Det kan klares ved at vedhæfte et udkast som PDF, hvis I har gjort jer tanker om layoutet.

Vi glæder os til at høre fra jer!

*Kærlig hilsen
Redaktionen*

BARNDOMMENS FYRTÅRN

Beretningen om fisker og redningsmand Ole Svendsen af Skagen

Af Steen Thunberg
Gl. Bøvlvej 46
7260 Sønder Omme
Tlf. 51 29 94 33
steen@thunbergs.dk

"Faar! Hvordan var det nu med vores tiptiptipoldefar? Kan du ikke fortælle historien igen? Årh jo – kom nu!" Det var gerne optakten til at få vores far til at berette historien om Skagenshelten, som vi gentagne gange havde fået fortalt i barndommen. Fortællingens elementer var velkendte, men der var en spænding og fascination i at høre om fortidens fattige kår, heldedåd og mandsmod i menneskets kamp mod naturen. Lykkedes det at få far overtalt, begyndte det gerne med beretningen om den fattige pige, der i 1833 kom vandre hjem til Skagen fra Hornbæk med sin lille dreng på ryggen. Den dreng, der senere skulle blive en af de mange berømte redningsmænd fra Skagen, Ole Svendsen. Da jeg var lille, kunne jeg ikke begribe, hvordan hun kunne gå så langt. Og der var jo ingen broer dengang. Hvordan kunne det lade sig gøre? Det måtte have taget flere år! Først senere gennemskuede jeg, at hun havde taget båden fra Helsingør til Frederikshavn. Så var distancen pludselig overkommelig.

Højdepunktet var, når far fandt bogen frem, hvor en særlig passage beskrev vores 3 x tipoldefar. Så var det, at øjnene blev spærret helt op, ørerne blafrede, og vi tav i spænding.

"... Henad 11 kom de med Redningsbaaden, som var hentet nede ved Batterivejen; den blev straks sat i Vandet, og som frivillige i Stedet for de tre, der ikke var hjemme, meidte sig N. A. Nielsen (senere Opsynsmand og Søn af daværende Opsynsmand, Lodsoldermand Just Nielsen) samt Brødrene Henrik og Hjorth Petersen.

Saasart Baaden slap Strandkanten, forsvandt den i Mørket, og alle, der stod paa Stranden, var klar over, hvor alvorligt det var. - Vi i Tyveaars Alderen kunde jo ikke huske "Daphnes" Forlis 19 Aar før, men havde hørt om den sørgelige Stranding, og mange af de tilstedeværende havde været Øjenvidner den Gang, saa det var saamænd ikke saa

underligt, at alle tav. Kun Stormen hylede; derimellem høretes Engelskmændenes Skrig om Hjælp, og saa kunde vi en Gang imellem høre O. S. S. (den kendte Redningsmand Ole Svendsen) raabe Hurra! Det var for at opmuntre baade dem paa Damperen og os paa Land. De naaede ogsaa derud, men sikken et Slid; først knækkede nogle af Aarerne, og for at holde Stand mod Storm og Strøm maatte til sidst O. S. S. ro alene med een Aare paa den ene Side, medens alle de andre maatte lægge Kræfter i ved den anden Side.

Da de saa kom i Nærheden af Strandingen og skulde smide Kastedræget, havde de Vraget af "Commissariat" – en Damper, der tidligere var strandet – at tage sig i Agt for, og det var ogsaa paa et hængende Haar, at de gik klar. Da de kastede Dræget, faldt det nemlig i Vraget og bed sig fast der. Saa kunde de ikke komme nærmere, og een efter een sprang 9 Mand, som sad i Fokkerigning og paa Bakken, i Vandet og lod sig hale over i Redningsbaaden; saa var den lastet, man kappede Drægtouget og styrede mod Land, hvor der blev høryldt Glæde, saa snart den blev at se.

Da var Klokkeren 2. Det var jo tre lange Timer. Men endnu var der 4 Mand tilbage ude paa Damperen, som paa det Tidspunkt var knækket midt over. De skulde jo ogsaa i Land, og skønt Vejret blev værre og værre, gik Gl. Skagens Redningsbaad ud med Jens Rasmussen ved Roret. Det var en dygtig Mand, ham havde alle Tillid til. Faa Lancjorden og ved Fiskeriet sagde han aldrig noget; men paa den Flads var han i sit Element. Kl. 4½ om Morgenen kom de ogsaa i Land med de 4, den ene havde de fisket op, efter at han først var skyllet i Havet fra Vraget, og han var saa medtaget, at han døde kort efter. ..." (Fra Jens Tønnesens "Gamle Skagensfiskere" fortæller s.151-152)

Det er sikkert en erindringsforskydning, men jeg får et billede frem på nethinden af et par drenge, der med benovede øjne og spændte biceps mærkede efter om bulen på overarmen var tydelig. Måske havde man fået bare en lille flig i arv fra den store Ole Svendsen i Skagen. Med til historien om hans enorme kræfter hører også, at man tilkaldte ham, når de svenske fiskere var blevet for fulde på Brøndums Hotel. Så tog han dem i hoved og røv og smed dem ud, mens han udbrød "Syv og ni er sejsten, og vinden dej ær wejsten, herut!". Et valgsprog, der blev folkeeje i Skagen. I Skagen Avis fra 1913 er udtrykket brugt i forbindelse med en reklame fra Thorvald Lauritzens Marcipan med direkte henvisning til Ole Svendsen.

Gik far i stå i sin beretning, måtte vi børn hjælpe ham ved at stille de rigtige spørgsmål, så fortællingen kunne fortsættes. Vi gav jo ikke op, før alle de velkendte detaljer var genfortalt. "Var det krigen i 1864, han var med i?" Far fortsatte sin fortælling med, at udover at være redningsmand og fisker havde Ole Svendsen også deltaget i treårskrigen og krigen i 1864. Farfar mente at huske noget om, at han havde været i flåden på en kanonbåd med base på Rømø og havde deltaget i slaget ved Helgoland. Her blev detaljerne lidt udviskede og knapt så sikre.

Far sluttede gerne af med at vise et par malerier, hvor "vores" tiptiptipoldefar var afbilledet. Han var en central person på flere af Michael Anchers berømte billeder, bl.a. "Klarer han pynten" fra ca. 1880 og "Redningsbåden køres gennem klitterne" fra 1883.

Få Michael Anchers berømte maleri Redningsbåden køres gennem klitterne fra 1883 står Ole Svendsen yderst til højre. SMK.Open.

Jo, beretningen om Ole Svendsen var fascinerende, spændende og fængslende, da vi var mindre, og den blev sikkert peppet lidt op med ekstra dramatik og spænding, når den blev genfortalt. Det hørte med til den kunstneriske frihed.

Start på slægtsforskningen

Barndommens fortælling om Ole Svendsen var uden tvivl drivkraften, da jeg omkring 40 år senere begyndte på slægtsforskningen. Jeg havde i mange år gemt farfars håndskrevne anetræ, der kun dækkede navnene på 2-3 generationer og fyldte ½ A4-side.

Jeg tror, de fleste slægtsforskere har personer, de af den ene eller anden grund går i dybden med. Måske pga. berømmelse eller kriminalitet eller som har haft en skæbne, der gjorde, at de skilte sig ud fra mængden.

For mit vedkommende blev det af gode grunde Ole Svendsen. Jeg er stadig grebet af hans mod og styrke som i barndommen, men starten på slægtsforskningen udsprang af et ønske om at grave dybere i hans liv. Måske finde nye oplysninger og detaljer om hans livsforløb, men især finde ud af de mange uafklarede spørgsmål, der så ud til at være omkring ham.

For ca. 10 år siden fik jeg endelig omsat min nysgerrighed til håndgribelig aktivitet. Efterhånden kunne man finde mange arkivalier på nettet, så det virkede overkommeligt at komme i gang.

Kirkebøger og folketællinger var hurtigt i hus, men det gav ikke ret megen ny viden i forhold til redningsmandens og krigerens bedrifter. Han var født i Hornbæk 22. oktober 1830. Søn af Svenskeren Sven Thunberg og skagenspigen Kirstine Eriksdatter. Forældrene indgik ægteskab 14. november 1830, og samme dag blev lille Bendt døbt. Hans fulde navn var Bendt Oluf Svendsen Thunberg. For at komme dybere ned i historien om Ole Svendsen måtte jeg derfor søge videre i de muligheder, der ikke lå online.

På Landsarkivet i Viborg fandt jeg efter nogen søgning oplysninger i sørullerne. Som 17-årig undlod han at stille til session, hvilket i realiteten betød, at han meldte sig frivilligt til flåden. Da den første slesvigske krig var begyndt 24. marts 1848, blev han året efter hvervet som halvbefaren sømand til flådens skibe. Først fra 13. september 1849 til 15. marts 1850 på fregatten "Nymphen" – og derefter fra 16. marts 1850 til 9. januar 1851 på fregatten "Thetis". Det har ikke været muligt at finde megen information om, hvilke krigshandlinger de to skibe har deltaget i, men de har højst sandsynligt været i aktion i Flensborg Fjord, hvor de har støttet tropperne på land.

I sørullerne er angivet, at han skulle have deltaget i 3 togter, men jeg har indtil videre kun fundet ovenstående to af dem. Det manglende togt har højst sandsynligt været inden de omtalte togter, da han ifølge sørullen skulle være blevet udkommanderet i begyndelsen af 1849.

I 1877 begynder uddelingen af Erindringsmedaljer for krigen 1848-51, der stiftedes af Christian d. 9, men Ole Svendsen vælger ikke at ansøge.

Deltagelsen i 2. Slesvigske Krig er formodentlig ikke rigtig. Jeg har i hvert tilfælde ikke fundet oplysninger, der kunne bekræfte det. Hverken indkaldelseslisterne eller sørullen indeholder oplysninger om det. I en artikel i Skagen Avis i forbindelse med 100-året for krigen var en del skagboer

beskrevet og afbildet, også Bendt Oluf Svendsen Thunberg. Men indtil videre tror jeg på, at det er en journalistisk fejl, at han er blevet sammenkædet med den krig.

Besøgene på Landsarkivet gav andre oplysninger og svar. I Hjørring Amts arkivalier fandt jeg, at Bendts mor fik en bøde i foråret 1835 af den forholdsvise høje sum af 5 Rbd. Kirstine havde, uden tilladelse som loven krævede, flyttet Bendt fra Helsingør til Skagen. Historien om den vandrende moder med barnet på ryggen passede. I hendes anke til Amtet ligger værdifulde oplysninger gemt. I Helsingør havde hendes mand, uden varsel, forladt hende uden mulighed for at forsørge sig selv og drengen. Selvom hendes ene søster, Mette, boede umiddelbart i nærheden, havde hun ingen anden mulighed end at søge hjem til Skagen, hvor hun kom fra. Uden penge på lommen tager hun båden til Frederikshavn. Jeg finder hende og sønnen i Helsingørs Pasprotokol 26. juni 1833 med bemærkningen "uformuende". Mon de har fået lov til at tage med uden at skulle betale? Det er der noget, der tyder på. Den sidste strækning på godt 40 km til Skagen bliver tilbagelagt på gåben langs stranden. Kort tid efter at Kirstine og Bendt er kommet til Skagen, bliver hun gift igen, og Bendt bliver sat i pleje hos en ældre søster, Sophie.

Bøden bliver senere, på grund af Kirstines vanskelige kår, eftergivet af Kongen. Dokumentet fandt jeg lidt tilfældigt på en af mine ture til Viborg.

Bendt vokser op hos sin moster og hendes mand, der efter Bendts ankomst til Skagen tager drengen til sig som plejesøn. Moren har indgået et nyt ægteskab og har fået et par halvsøskende til Bendt. Det var stadig fattige kår for Kirsten, selvom hun havde fået en forsørger.

I Skoleprotokollen kan man følge Bendts skolegang frem til konfirmationen. I de første år er fremmødet godt og stabilt, men senere noget afbrudt af de perioder, hvor han er nødt til at hjælpe sin plejefar med fiskeriet.

Et par år efter at Bendt er vendt hjem fra krigen, stifter han familie. Han gifter sig 7. december 1852, 22 år gammel, med Albine Andreasen Lønstrup, en lokal Skagenspige.

I 1854 får de deres første barn, en pige kaldet Kirstine efter farmor, og samme år køber de et lille hus på matrikel 161b i Skagen. Et mindre hus med 3 fag og stråtag, der oprindeligt havde været en del af en gammel sidebygning til nabohuset, som havde været brugt som stald og lade. Huset findes stadig på adressen Lyng Peters Vej 4 i Skagen.

Ole Svendsens hus på Lyng Peters Vej 4 i Skagen

To år senere får de endnu en lille datter, Ane Sophie, der desværre dør, kun 7 måneder gammel. Derefter følger Peter, Ane og Andreas i henholdsvis 1857, '59 og '61. Drengene følger i fars fodspor og bliver fiskere. Peter bliver senere ansat ved Redningsvæsenet gennem mange år som sin far. Andreas får en krank skæbne. Han drukner, kun 20 år gammel, sammen med to andre unge mænd en katastrofal nat i april 1881. Det var et stort slag for familien. I et brev fra Ane Hedvig Brøndum til datteren, Anna Ancher, der på det tidspunkt befinder sig i København, skriver hun følgende:

"Skagen den 23 April 1881

kjære Anna!

Tak kjære Anna for Dit rare Brev: vi haaber at Anker er bleven rask igjen det var kedeligt for Anker at ligge paa Hotellet, men Gud skee Lov, nu havde Gud givet Ham Dig til at puste om Sig.

.....

Jeg var ikke hjemme, men ude i Byen, at græde med de mange der i Dag har foet en stor Sorg. Ja tenk Dig kjære Anna: Christen Larsen Leer, Lars Lønstrupes Lars, Ole Svensens Andreas Drukne i Dag. O min Datter jeg kan ikke beskrive Dig hvo tungt, det falder mig: men Guds Gjerninger kan vi sige det er, den Trøst er stor, da Han har kjerlige Hensigter med alt: Klokken 2 om Morgenen reiste Christen Larsen sig saa Tidlig for at faae sine Garn trukket og sat inden Klokken 6, da Han saa skulde til Skibet. Han kalte paa Lars. Det var siste gang Lars vilde paa Havet. Da Han paa Taarsdag efter Bestemmelsen skulde reise i Kongens tjæneste, ja det blev ogsaa siste gang, men ikke paa denne Maade. Veiret var saa stille da de seilede ud Den aarle Morgenstund. Klokken 4re kom der en svær Storm saa pluselig at Jollen med Seilene paa kæntrede den kom i Land hen paa Formidagen med Garn Redskaber med mere, de 2 heste Aarer er ikke kommen i Land, Lars Løstropes Fader mente Hans Søn der var god til at svømme Iligemaade Andreas at de havde faaet fat paa hver sin for at kjæmpe for Livet saa lenge Kræfterne tilode det, men der var ingen Mennesker tilstæde, Gud vilde de skulde Død. Ja det er haart, naar man er ung saa ful af Haab

som Lars Lønstrup forlaavet med den yndige Maren hvis tunge Gang i Dag var til Grenen med Hendes tilkommende Svigermoder, for om muligen at kunde nyde den Glæde at finde Liget af de afdøde, de kjære som de alle ønske saa meget, Jeg har været mit Barn hos alle de sørgende for at græde med Dem. Jeg kunde ikke blive hjemme, Sorgen var saa stor, Præsten kom hened vi fultest af til Dem alle, Ole Svensen var ved Skibet. Hans Kone sad og græd. Hun viste nok han ikke havde været som Han skulde være, men Det var dog hendes Søn. Niels Møllers Kone græd ogsaa Hun havde mistet en Søn ja der var nok Grund til at græde, der havde saa ofte været noget i Veien. Vi kom til Enken høi frugtsommelig og En paa Skjødets En ved Siden. Hun har en troende Moder. Iligemaade Lars Lønstrup Han kunde bære Sorgen trøstede saa smugt sin Kone og de 2 dybt sørgende Brødere der er tilbage Præsten blev saa Glad, men telige saa Forundret over at høre Lars Lønstrup tale det var mere end Han havde ventet af en Fisker, ja det var yndigt at høre Lars tale: Gud oprethaldte Ham: Ja det er en sorgens Tid vi har haft her først nu med de mange der døde ved Stranningen ogsaa nu i Dag, bliv nu ikke ked af mig fordi jeg sørger, for vores Medmenneskes sørgelige Skjæbne. "

(Fra: "Bag om Skagensmalerne Anna og Michael Ancher og deres kreds" af Elisabeth Fabritius, Forlag: Historika, 2018)

Og i et andet brev, en uge senere:

"... Folk ere blevne dybt bøjede; Der er stille i Botiken ikke uden Grund, Samtalen er om Sorgerne, der ere skeete i de siste Tider. Ole Svensens Stemme er forstummet. Han er fortvivlet Han græd som et Barn, sagde Præsten i Mandags Han besøgte Ham, og alle de sørgende. Da var Han ogsaa hos den kjære Maren, fultes med Hende op til Lars Lønstrupes. Hun syntes ingen større Sorg Gud kunde have lagt paa Hende ..."

(Fra: "Bag om Skagensmalerne Anna og Michael Ancher og deres kreds" af Elisabeth Fabritius, Forlag: Historika, 2018)

Søren Kneb Thomsens død

Ingen tvivl om, at livet tæt ved og på havet har sat sit præg på tilværelsen for skagboerne. Det var deres skæbne og kald. Mange havde oplevet at kende nogen, der ikke kom hjem igen. Det gjaldt fiskerne, redningsmændene, men også de pårørende. Enkerne, der pludselig mistede deres forsørger og stod alene, måske med en større børneflokk. I sådanne situationer var man dybt afhængige af hinanden i de små samfund. Det var et vilkår.

Også Ole Svendsen havde det tæt inde på livet. Dels mistede han sin yngste dreng, dels oplevede han døden på nærmeste hold, når skibene strandede, og sømænd druknede, men også på en fatal tur til Ålbæk, godt 18 kilometer syd

for Skagen. Følgende blev optaget i politirapporten den 13. oktober 1862:

"... No 1. Ole Svendsen Thunberg 32 Aar gl. følgende Forklaring:

Torsdagen den 9de dennes Kl. 6 om Morgenen seilede Comp. herfra Byen tillige med afdøde Søren Thomsen Knæp, Knud Larsen Kruse og Helene Andreassen og til Aalbæk for at hente en Lastfuld Tørv. Efterat de havde faaet Tørvene ombord og paa hjemveien var kommen udfor Bunken yttrede de imellem hinanden, at de vilde have deres Strømper og Støvler paa, fordi det lakkede mod Aften og blev koldt. – Søren Knæp stod til Fors Comperenten stod ved Siden af ham agter i Baaden, Helene Andreassen sad ovenpaa Tørvene, der var ladede i Midten af Baaden i temmelig betydelig Høide, og Knud Kruse befandt sig i Forstavnen, hvor tillige Strømperne og Støvlerne vare henlagte. – Knud Kruse rakte Støvler og Strømper op til Helene Andreassen, og hun befordrede dem igjen videre til Comp, og Søren Knæp, idet hun nemlig rakte Comp. den ene af Søren Knæps Støvler som denne derefter modtog af Comp., medens den anden magen dertil som var lagt ovenpaa Tørvene faldt i Søen omtrent midtskibs. – Helene Andreassen blev først vaer, at Støvlen var faldet i Søen, og gjorde de Andre opmærksom derpaa, hvorefter de saae, at den holdt sig over Vandet med skaftet i Veiret. Søren Knæp udbrød: "Ak HerreGud min Støvle, hvortil Comp. svarede: "Lad os vende, saa faar vi nok fat i Støvlen". Men inden Comp. og de andre vidste deraf, var Søren Knæp sprunget i Søen og svømmede efter Støvlen. – Baaden blev derefter strax vendt lige mod Vinden og imod ham, Aarene lagte ud, og der blev roet af alle Kræfter for at indhente ham. - Baaden var imidlertid ikke nem at manøvrere med, da den var saa haardt ladet, at Rælingen kun var 1 Qvarter over Vandet, og desuden ingen folk var til den forreste Aare, der maatte roes mod Vandet. – Comp. saa, at Søren Knæp fik fat i sin Støvle, og at han holdt den i Munden og begyndte at svømme tilbage efter Baaden, men han var ikke mindste 50 Favene borte fra Baaden. - Comp. saa, at Vandet strax gik Søren Knæp op til Øiene, da han fik fat i Støvlen, og at han bestandig sank dybere og dybere ned under Vandet, saa at der tilsidst ikke var mere end Issen synlig af ham. Comp. indsaa, at hans liv vare i Fare, og raabte til Knud Kruse, der roede den første Aare, at han maatte indhentes snart, dersom de skulde naae ham levende. – Knud Kruse, der delte Comp. Bekymringer for Søren Knæps Liv, svarede dertil, at han roede af alle Kræfter, og at han ikke formaaede at roe stærkere. Da Søren Knæp var sunket under Vandet, sad Helene Andreassen ovenpaa Tørvene og havde Opmærksomheden henvendt paa stedet, hvor han var gaaet under, idet Comp., der nu stod til Roret, ikke kunde see over Tørvene. – Ankommen til Stedet, der var omtrent 300 Favne fra Land

kunde de see ham staae med Benene lige ned, Hovedet og Overkroppen bøiet forover og Armene hængende ned, hans Hoved var omtrent 1 Alen under Vandskorpen, og der var omtrent et par favne Vand, hvilket Comp veed deraf, at han forgæves prøvede naa Bunden med sin Aare. – Da de kom om paa Siden af ham, efter at de først havde maattet vende, greb Knud Kruse efter ham og kunde netop naae hans Hovedhaar, hvorefter han blev trukket op af Vandet. – Saasart han var kommet op i Baaden, tog Comp. ham omkring Livet og rystede ham, kildede ham under Fødderne og i siden, tørte Fraaden af Munden og Næsen paa ham, hvilket iøvrigt kom lige saa stærkt som Comp., tørte det af, hvorfra Comp. og de Andre ogsaa paa andre Maader søgte at faa Liv i ham, men Alt forgæves. – Han qvitterede en Mængde Søvand, ligesom ogsaa noget Mad, som han havde nydt kort i Foreveien kom op, men Livet var og blev borte. Fødderne var kolde og Læberne blaae. Øjene var næsten tillukkede men stod stive i Hovedet. Comp. antager, at Atdøde havde været i 10 a 15 Minutter under Vandet, inden de fik ham op i Baaden, da de maatte roe imod Strømmen, der tilmed var temmelig stærk. – Det afsjælede Legeme blev derefter lagt for i Baaden, og da de ved Solens Nedgang var kommen til Skagen, bragt hjem til Atdødes Huus, hvorhen han blev kørt af en i dette Øiemed tilstedebragt Vogn.

Videre ved Comp. ikke at forklare. Forelæst, vedgaaet, aftraadte."

Herefter følger de øvriges identiske vidneforklaringer, hvorefter sagen blev afsluttet.

Redningsmanden Ole Svendsen

Hvis man siger "Redningsmand" og samtidigt nævner Skagen, vil mange som det første og måske eneste nævne Lars Kruses navn. Men der er flere, måske mere anonyme mænd fra Skagen, som har deltaget i redningsaktionerne, og der ved har sat livet på spil for at redde fremmede sømænd.

Allerede inden Ole Svendsen blev indkaldt til krigen i 1849, havde han gjort sig bemærket. Som 17-årig deltog han i redningsaktionen ved strandingen af skonnerten "Harriet Steward" og fik tildelt en sum penge samt en engelsk medalje i sølv for sin indsats. I strandingsprotokollerne kan jeg se, at det er en af de første strandinger, som han er med til. Det gælder både redning af menneskeliv, men også strandingsgoods.

Ved gennemgangen af bjærgelønsprotokollerne kan jeg se, at min 3xtipoldefar er med i bjærgningsarbejdet fra november 1847 og helt frem til sommeren 1898, hvor han var 68 år gammel. Han har siden 1867 og indtil sommeren 1897 været en fast del af besætningen på Jens Christian Jensens båd, altså i 30 år. En ganske bemærkelsesværdig bedrift som 68-

årig. Bag de mange heltmodige redninger af fortvivlede menneskeskæbner, der så døden i øjnene, lå der ikke kun en forpligtelse til at redde menneskeliv. Det var også en vigtig indtægtskilde i vinterhalvåret som supplement, når fiskeriet var stagnerende. Der var ikke store summer at tjene på at være fisker i Skagen, så det var svært at tjene til dagen og vejen.

Navn	Beløb	Bemærkning
Ole Svendsen	14 34	Silb. & Sølv
Tunberg	14 34	Silb. & Sølv
...

Et klip fra Bjærgelønsprotokollen fra 1862, hvor Ole Svendsen Tunberg ses nederst som modtager af et beløb på 14 rigsdaler 3 mark 4 skilling.

Efter den store katastrofe 27. dec. 1862, hvor Briggen "Daphne" af Gøteborg strandede på Skagens Nordstrand, og redningsaktionen kostede 8 Skagensfiskere livet, fik Ole Svendsen, efter at have været reservemand i nogle år, fast ansættelse ved Redningsvæsenet.

I Redningsvæsenets opgørelser over redningsforsøg kan jeg finde de forskellige redningsaktioner, som Ole Svendsen deltagte i. Det bliver til en del igennem årene, og når man samtidig sammenligner med bjærgelønsprotokollen for samme strandinger, ser man, at han også deltager i bjærgningsarbejdet af strandingsgodset. Bjærgningen af strandingsgoods var meget organiseret. Der var faste bådelaug med en forbjærger, som ejede båden. Til hver båd var der tilknyttet seks

Mandskabet reddet 1894. SMK. Open

faste bjærgere, der ofte var de samme personer år efter år. I protokollerne har jeg set, at der var op til 60-70 faste både i byens bjærgelaug, og med seks personer i hvert laug var det en anseelig flok, der deltog i arbejdet. Dertil kom desuden en række løst tilknyttede både. Efter bjærgningen blev værdierne gjort op og solgt på auktion, hvorefter pengene fordeltes til hver båd. Hver bådspart blev derefter fordelt mellem bådens mænd i lige andele, der først nedsattes, når alderen begyndte at begrænse de fysiske muligheder. Det hele blev styret og kontrolleret af den øverste officielle myndighed i byen, sognefogeden.

Den 1. oktober 1894 efter næsten 32 års tjeneste blev han, 64 år gammel, afskediget fra Redningsvæsenet pga. svigtende helbred, men deltog efterfølgende stadig ved bjærgningsarbejdet af strandingsgods. Han er noteret for redning af 196 menneskeliv i sit arbejde ved Redningstjenesten, men det reelle tal er givetvis noget større, når tallene fra før 1862 tælles med.

Efter 25 års ansættelse, den 28. december 1887, blev Ole Svendsen udnævnt til Dannebrogsmænd og 26. marts 1902 fik han tildelt Redningstjenestens jubilæumsmedalje. Hans medaljer kan i dag ses på Skagens Fortidsminder.

Endnu et portræt af Ole Svendsen fra Anchers hånd.

Ole Svendsen Thunberg kan genkendes på mange af Michael Anchers værker. Her ses han til venstre. Billedet har titlen To Fiskere og er fra 1889. SMK.Open.

Model for Michael Ancher

I slutningen af 1880'erne begynder den berømte kunstnerkoloni at opstå i Skagen. Godt tiltrukket af det specielle lys, naturen og det lille fattige fiskersamfund. Michael Ancher, der kom til Skagen første gang i 1874, yndede at bruge de lokale fiskere i sine malerier, herunder også Ole Svendsen. Nogle af de mest berømte, hvor Bendt Oluf Svendsen Thunberg er portrætteret, er nok de to tidligere omtalte malerier, men der findes flere. Michael Ancher har desuden også malt en del portrætter af ham. Samlet set tror jeg, at jeg indtil videre har fundet 25-30 malerier, hvor Ancher har angivet, at det er Ole Svendsen. Dertil kommer en del, hvor jeg har en formodning om, at det er ham. Så han har været en af Anchers meget brugte modeller.

Et af mine yndlingsbilleder er et billede, hvor Ole Svendsen på sine gamle dage læser avisen op for sin syge og senge-liggende kone. Billedet har vistnok på et tidspunkt været i familiens eje. Hvor det findes i dag, er jeg ikke klar over, men jeg tror, det er i privateje.

Personen Ole Svendsen

Jeg kan se i Michael og Annas efterladte breve, at Ole Svendsen var en del af deres bekendtskabskreds, og hans underfundige talemåder var blevet en del af deres indbyrdes kommunikation. Følgende udpluk er hentet fra Elisabeth Fabritius' bog "Bag om Skagensmalerne Anna og Michael Ancher og deres kreds" fra 2018, hvor der findes flere små bemærkninger om 3 x tipoldefar, som giver et fint indtryk af Ole Svendsens personlighed, samt hans forhold til Michael Ancher. Her er et lille udpluk fra brevene:

"Lad mig begynde med Hovedsagen, som Ole Svendsen siger" (Michael Ancher 23.8.1896, til Ida Schandorph).

"Engang jeg maledede Ole Svendsen, galedede Hanen; "Naa, nu faar vi nok Forandring paa Veiret", sagde O.S.S. "Passer det", spurgte jeg. "Ja somme Tider passer det og somme tider passer det ikke", svarede O.S.S." (Michael Ancher 22.6.1919, til Karl Madsen).

"Ole S. var her er meget vel tilpas; jeg kan her side og hører, Han siger til Degn Brøndum, naar de bliver færdig, vil de saa give den fattige Ole Svensen en Fibe Tobak, af den fattige Kasse Degn haer.

Ja det er godt Han maae vedblive at være rask! efter det haarde Arbeide, og imellem Han svækker sig med Snapsen." (Ane Hedvig Brøndum 7.6.1878 til Michael Ancher).

"Saa skal Du bare høre, hvad Ole Svendsen sagde, da Hulda fortalte ham, Du var rejst; han var saa skammelig kjed af ikke at have faa't sagt Farvel til Dig; – "Ved De hvad", sagde han til Hulda: "Jeg vilde hellere have haft to rigtig varme Ørefigner". – ja saa kan Du tænke Dig, "for jeg og Ancher har nemlig noget Hemmeligt imellem os, han mente vel Lotterisedlen." (Ane Hedvig Brøndum 9.5.1900 til Anna Ancher).

"Kongedagen var her Sjøv. Historien med Helga var sket medens jeg var til Festmaaltidet, det var Martha, der fik den i Orden. Den Slax Fester er jo idiotiske, det morsomste var at se Ole Svendsen og de gamle Fyre pyntede à la Theater Fiskere, stille ved Redningsbaaden, og med deres bedste Buxer og blanke Støvler, samt nye Drengeskaskjætter spadserere ud i Vandet med deres Baad. Siden i Frederikshavn var der almindelig Fuldskab blandt Bedsteborgerne." (Michael Ancher september 1890 til P.S. og Marie Krøyer).

"Da Lars Kruses gamle Kammerat Ole Svendsen, der vist har deltaget i hvert af L. Ks. Redningsforetagender, og tidt

Ole Svendsen har her været hos fotografen med sine to medailler på jakken.

ved sin svære Styrke gjort megen Nytte, hørte om hans Død, græd han som et Barn over, at hans gamle Broder var druknet. O.S.S blev ansat ved Redningsbaaden sammen med K. og holder ud endnu, det er den store Fisker, der af mig er forevigtet saa tidt; bl a er han Midtpunktet i v. h. k Fynten." (Michael Ancher 13.3.1894 til Henrik Cavling).

I samme værk findes et brev til Michael Ancher fra Peter Oluf Brøndsted, der var praktiserende læge i Aarhus:

"Aarhus. 13.9.90.

Hr. Maler Ancher!

Venlig Hilsen fra Olle Svendsen og Undertegnede, der begge ere ankomne – hver med sit Tog – i god Behold til Aarhus, og er det noget tvivlsomt, om min Kone er gladest for min eller for Ole Sv. Ankomst, hvorover De forstaar, at jeg ikke er fri for at være noget jaloux. ...

Den nærmeste Anledn. til disse Linier er ellers at [-]j saa fri at bede Dem om en Tjeneste: Først efter at have forladt Skagen hører jeg, at Skagen har intet Apothek, og det vil derfor sikkert volde Olle Sv. Noget Bryderi at faa den af mig til hans Kone anbefalede Medicin, som dog maaskee kan gjøre hende nogen Nytte. Det er nemlig noget omstændeligt at lave den. Jeg vilde derfor være Dem forbunden end yderligere end nu, hvis De vilde sige ham, at, om saa er, skal jeg gjerne sende ham Medicinen. Hans brillante Hoved vil ellers for mig have et lidt bebreidende Blik. Det ser, at det er lutter Egoisme af mig ..."

I "Liv og Kunst i Skagen" af Christian Houkjær kan man s. 56 læse en lille passage, som også fortæller noget om Ole Svendsens væremåde:

Fiskerne spiste deres medbragte mel'mader i "Gammelhavn" (Bagbutikken på Brøndums købmandsbutik) og drak brændevin dertil, alt efter den pågældendes behov.

Denne skik med en pægl brændevin hos købmanden var ikke noget specielt for Brøndums forretning, sådan havde Vesterbyfiskerne det også hos købmand Møllers; men det var langt fra sådan, at fiskerne normalt gik berusede fra købmanden.

Ancher kunne for resten godt til tider sidde en stund i skænkstuen og drikke øl sammen med sine modeller, det bød almindelig høflighed, og det hedder sig, at når det traf sig at være Ole Svendsen, så sluttede samværet altid med, at Ole så alvorligt på Ancher og spurgte: "Ska' no dæj fatte Wolle heller dæj ri-g Ancher betå-l i da'?" Og på det spørgsmål var svaret altid, at så fik den rige vel betale denne gang! Så var man på lige igen, for når Ole havde tilbudt at betale, så havde han samme ret som Ancher til at invitere en anden gang, og man skal ikke tro, at selv om fiskerne var fattige og jævne, at de derfor manglede levemåde!

Et liv i fattigdom

Der er ingen tvivl om, at Bendt og familien har haft trange vilkår. På Landsarkivet i Viborg fandt jeg Skatterestancelisterne for en længere periode, og Ole Svendsen figurerer i mange af dem. Manglende betaling for kommuneskat, brandhjælpsspenge, kirketiende, samt skolepenge optræder næsten hvert år, og i 1873 bliver huset sat på tvangsauktion af samme grund. Auktionen bliver adviseret bl.a. i Frederikshavns Avis i slutningen af januar, men på en eller anden måde får han betalt sine kreditorer eller afværget situationen, så han kan beholde sit hus. Det er endnu ikke lykkedes at finde en forklaring på hvordan.

Efter sin afskedigelse bliver det særligt svært at få penge til de basale behov. Jeg kan se i Redningsvæsenets arkiver, at man forsøger at donere lidt til de gamle redningsmænd og deres enker, og herunder også til Ole Svendsen. Pension findes ikke på dette tidspunkt, eller rækker ikke langt, og det foranlediger i slutningen af århundredet, vistnok inspireret af Holger Drachmann, at der skrives artikler i landets største aviser, hvor man beskriver de gamle redningsmænds forfærdelige situation. At de trods deres arbejde, ofte med livet som indsats, ikke kan få tildelt nogen særlig godtgørelse fra Staten på deres gamle dage. Ole Svendsen bliver også omdrejningspunktet for en stribe artikler.

I "Aarhus Stiftstidende" d. 22. november 1898 kan man på forsiden under overskriften " Ole Svendsen – Vil han klare Pynten?" læse følgende:

"Ole Svendsens Navn er kjendt over hele Landet, og hvem kjender ikke Michael Ankers prægtige Billede: Vil han klare Pynten?", hvor Ole Svendsens stovte og karakteristiske Skikkelse i Forgrunden træder En imøde:

Med Hænderne i Burelommerne spejder han ud over det oprørte Hav, og de spændte Ansigtstræk viser tydelig nok, med hvilken Interesse han følger Kammeratens Manøvre derude. Denne Mand har været Lars Kruses trofaste Fælle gennem mange Aar, da de begge vare ansatte ved Redningsstationen i Skagen, og i Hundreder maa de Mennesker tælles, som takke ham og hans uforfærdede Kammerater for Livet, naar disse veirbidte Mænd, tit med den øiensynligste Fare for eget Liv frelste dem fra den vaade Grav derude bag Revlerne. Og Ole Svendsen var altid blandt de første, naar Pligten kaldte. Nu er han gammel, taaler ikke længer de drøie Dravater, og som Løn for denne Livsgjærning - vel den ædleste af alle: den at give sig selv hen for andre - tilstaar Staten ham en Pension af 30 Kr. - tredive Kroner om Aaret!

Min Hustru har baade ved Korrespondancer og ved personlige Henvendelser søgt at udvirke, at der blev tilstaaet Ole Svendsen og hans aldrænde Hustru en Alderdomsunderstøttelse; men al Møie har været spildt, idet man stadig

har henvist til, at Ole Svendsen endnu maatte ansees for at være arbejdsdygtig. Et underligt Ræsonnement med vor Tids humane Tendens for Øie! Det efterfølgende Brev vil bedst belyse de faktiske Forhold:

Skagen, den 17de.

Kjære Venner !

I Dag har jeg sendt Pengene til Eder. Jeg takker Eder begge to, for den store Tjeneste. I maa ikke være vrede, for jeg har ikke kunnet betale før, det kniber for os, vi to gamle Stakler. Vi kan tjene 50 Øre begge to tilsammen i 4-5 Dage, og dermed kan ikke tløres meget hver Dag. Min Kone ligger hele Natten og kan ikke sove for Gigt, hun maa sidde op det meste af Natten. Nej, Kjære Fru Mathilde, det er snavs med os to gamle, men vi slide Tiden med Taalmooghed. Dersom I vil hjælpe mig længer hen paa Tiden med lidt Undertøj, og sige hvad det koster, da ere vi Jer Tak Skyldige begge to, og saa skal jeg se at skrabe Pengene sammen, for det er meget daariigt den smule jeg har.

Nu tak begge to, Gud være med os alle. Hiisen til Gamle og Unge, til hele Familien, det ønskes Jer af os to Gamle. Eders ærbødige – Ole Svendsen, Albine Svendsen.

Rørende er det, at Ole Svendsen sender mig de 10 Kroner tilbage, som jeg laante ham en Gang i Sommer - selvfølgelig faar han de omtalte Uldvarer - og ogsaa Pengene tilbage. Det er mit sikre Haab, at disse Linier maa bevirke, at mere indtlydelsesrige Folk end vi vil tage sig af Sagen og skaffe lidt lysere Dage for de Gamle deroppe; hele vor Korrespondance i denne Sag staar til Tjeneste. Og endelig: glem ikke det gamle Ægtepar til forestaaende Jul! Men alene dermed bør Sagen ikke være afgjort.

--

Ovenstaaende er os tilstillet af en Fabrikant, der ikke ønsker sit Navn offentliggjort. Det er os bekjendt, at saavel han som hans Hustru har gjort sig megen Uleilighed for at skaffe den gamle Hædersmand Ole Svendsen blidere Kaar, end dem han og hans Kone nu henleve deres Alderdom under.

Vi tvivle ikke om, at Fabrikantens Appel til gode Menneskers Offervillighed vil føre til en øieblikkelig Hjælp for de Gamle, men det er ikke nok. Selvfølgelig unde vi Ole Svendsen og hans Hustru Gaver i rigelig Maal, fordi disse hurtigst vil afhjælpe Nøden i deres fattige Hjem. Men iøvrigt mene vi rigtignok, at det er uværdigt for Landet, for Staten, at saadanne Mænd som Svendsen og hans Kammerater paa deres gamle Dage blive afspiste med en Pension paa 30 Kr. om Aaret! At disse vor Nations Helte og Stolthed skulle komme i en saadan ynkværdig Situation, at man i det Hele kan byde dem private Gaver, det er et ganske bagvendt Forhold, som det tilkommer Regeringen og vore Lovgivere snarest at raade Bod paa. Red."

Både Michael Ancher og Holger Drachmann var gode til at hjælpe Ole Svendsen med lidt penge på hans gamle dage.

Artiklerne medførte desuden en indsamling blandt læsere. Hvor meget det blev til, ved jeg ikke, men i Aalborg Stiftstidende vinteren 1898 har jeg fundet en opgørelse på næsten 90 kr. Måske kun for den pågældende avis.

I 1898 lykkedes det, efter to henvendelser, endelig at få tildelt pension. Måske har den store omtale alligevel haft sin virkning. Fra Ordenskapitlet har jeg modtaget oplysninger om, at han modtog 100 kr. som enkeltudbetaling. Selvom det lykkedes at få tildelt pension, var det ikke en guldgrube, idet de 100 kr. svarer til omtrent 7500,- nutidskroner.

Gamle Oles sidste tid

I 1902 mistede Ole Svendsen først på året sin godt 40-årige datter Ane, der døde af årebetændelse og efterlod sig mand og en børneflokk på seks. Senere, i november, døde hans kone Albine efter flere års sygdom i en alder af 76 år.

Efter 4 år som enkemand døde Ole Svendsen 31. juli 1906, 75 år gammel. Til hans begravelse deltog bl.a. Ancher og Drachmann. I Skagen Avis finder man følgende nekrolog:

Ole Svendsen er født i Hornbæk på Sjælland 22. oktober 1830 og var altsaa ved sin Død nær de 76 Aar. Hans Moder var en Skagbo, og fra sit 7de Aar har han boet paa Skagen. Født og opvokset ved Havet stod hans Hu fra den tidligste Ungdom til Søen, og han blev en af Skagens kækkeste og mest uforfærdede Fiskere. Som ganske ung kom han til Orlogs og gjorde Tjeneste om bord i forskellige af Flaadens Skibe i Krigsaarene 1848-49-50. Det var dog som Redningsmand, at hans Navn skulle blive mest kendt. Sin første Udmærkelse, en engelsk Redningsmedalje, modtog han kun 18 Aar gammel. Ole Svendsen, som i lang tid havde været Reserve-mand ved Redningsbaaden, blev efter Ulykken ved Briggen Daphne 27. December 1862 fast ansat Redningsmand. Og i en lang Aarrække deltog han i en Mængde Ejærgnings-affærer og reddede mangfoldige Menneskeliv fra Døden i Bølgerne. Og det var Ikke alene med Redningsbaaden, han var med til at bjærge Mennesker. Han har reddet mindst lige saa mange med privat Baad. Den 28. December 1887 blev han efter 25 Aars tro Tjeneste ved Redningsbaaden dekore-ret med Dannebrogsmændenes Hæderstegn, og han var til-lige Indehaver af flere andre Medaljer og Udmærkelser. Ole Svendsen vandt sig ved sit Mod og sin Dødsforagt, sit gode Humør og sit muntre Lune mangfoldige Venner, Beundrere, og Velyndere. Hans smukke, repræsentative og stoute Skik-kelse indbød ligefrem til at benyttes som Model. Michael Ancher har mangfoldige Gange brugt Ole Svendsen som

Gravstenen over Ole Svendsen og hans hustru

Hovedtjurer i sine store berømte Malerier. Han findes midt i Klyngen af Fiskere i "Vil han klare Fynten?" og han bærer en Dreng i Land i "Mandskabet reddet". Ancher var Ole Svendsens gode Ven. Når han "sød" for Ancher gik Fassiaren uden Atbrydelse. De to kendte hinanden, forstod hinanden og havde meget at tale sammen om. Holger Drachmann satte ligeledes den største Pris paa Ole Svendsen, besøgte ham, hver gang han kom til Skagen, skænkede ham Foræring og hjalp ham paa de gamle Dage til forskellige Understøttelser. Og saa var der kaptajn B.K. Nielsen, nu Lodsoldermænd i Frederikshavn. Han var en af Ole Svendsens allerbedste Venner. Om disse mænd drejede den gamles Samtale sig derfor jævnlig i de sidste dage, han levede.

Ole Svendsen var af en sjælden trofast og taknemmelig Karakter. Det bedste bevis herpå er den omstændighed, at han i 35 Aar har tisket sammen med en og samme Mand, gamle Jens Chr. Jensen i Østerby.

Ole Svendsen efterlader sig i Skagen 2 Brødre (de gamle Vesterbyfiskere Erik og Lars Thrane) og en Søster. Af hans børn er en Datter død, en anden Datter er gift med fisker Peder Simonsen (Thy), en Søn er Fisker og Redningsmand Peter Svendsen.

Få mandag kl. 1 stedes den gamle hædersmand til hvile på Skagen kirkegård.

Ære være hans minde!

Chr. H.L."

I skiftet efter Bendt Oluf Svendsen Thunberg, som jeg fandt på arkivet i Viborg, findes der i boopgørelsen ikke meget af værdi, end ikke et billede af Ancher. Boet består af det almindelige løsøre, personligt tøj, samt bl.a. et amerikansk stueur, og selvfølgelig hans 2 sølvmedaljer. Den sidste medalje, Dannebrogsmændenes Hæderstegn, skulle returneres til Ordenskapitlet efter hans død.

Samlet blev boet opgjort til 1050 kr., hvoraf husets værdi udgjorde 900 kr. Da begravelsen samt alle udgifter var blevet betalt, var der godt 160 kr. tilbage til deling mellem de 3 overlevende arvinger.

Ole Svendsen blev begravet på Assistens kirkegård i Skagen den 6. august 1906, hvor hans gravsten står den dag i dag.

Afslutning

I mit arbejde med at finde oplysninger om redningsmanden Bendt Oluf Svendsen Thunberg er jeg kommet langt omkring. Dels har der været mange uafklarede ting omkring hans fars ophav og forsvinden ud af Bendt og Kirstens liv, som jeg har beskrevet i en tidligere artikel i "Slægtsforskeren" (nr. 4 2021). Dertil har oplysninger om hans liv, samt deltagelsen i De Slesvigske Krige, været svære at finde bekræftelse på. Det har, på trods af udfordringerne, været en givende proces at forsøge at finde svar på, hvad der er skrøne, og hvad der har været sandfærdigt i beretningen om Ole Svendsens bedrifter. Men er det ikke netop det, vi søger som slægtsforskere? En udfordring, som kræver tålmodighed, vedholdenhed og fantasi, og som ikke bliver løst i ét hug.

Der mangler stadig svar på flere af detaljerne i hans liv. Dels er der de manglende oplysninger om hans militære indsats, dels kunne flere informationer om hans redninger være interessante at finde frem til. En forklaring på forkortelsen O.S.S

er ligeledes på ønskesedlen, men er stadig uafklaret. Da jeg ved, at samme initialer var indridset i hans fiskeredskaber, kunne et bud være forbogstaverne fra: "Ole Svendsen, Skagen."

Jeg finder stadig nye detaljer om ham, måske ikke i samme tempo, som da jeg begyndte på slægtsforskningen, men der dukker af og til nye informationer op, som er med til at belyse hans liv. Det er lidt som et kæmpe puslespil, hvor man måske kan ane et omrids af motivet, men man har ingen fornemmelse af, hvor stort det skal blive, hvor kanterne skal være, eller hvor mange brikker det består af.

Bendt Oluf Svendsen Thunbergs liv og bedrifter vil uden sammenligning være galionsfiguren i min slægtsforskning. Han har en stor del af æren for at have aktiveret den, holdt den i live, og er grunden til at jeg fortsætter. Så man kan måske sige, at min tiptiptipoldefar ikke var noget særligt set i forhold til så mange andre skæbner, men der er noget særligt ved at kunne identificere sig med fortællinger om helte, mandsmod og styrke, også selv om man ikke længere er en dreng på bare 6 år.

HUSK AT AFLEVERE DIN SLÆGTSBOG!

Slægtsforskernes Bibliotek modtager gerne din slægtsbog, fx på elektronisk form. Så stiller vi den til rådighed på bibliotekets side for alle og for eftertiden. Den bliver også en del af bibliotekets søgbare bestand af bøger.

Kriterier:

- Bogen skal være i Word- eller PDF-format
- Du giver os ret til at publicere bogen online
- Bogen må ikke indeholde kommercielle fotos med ophavsret
- Bogen må ikke indeholde personlige oplysninger om nulevende eller nyligt afdøde personer (10 år).

Hvis du er i tvivl kontakt os for råd. Vi modtager også gerne et eksemplar af din fysiske slægtsbog.

Kontakt: Per Hundevad Andersen, Slægtsforskernes Bibliotek,
pan@slaegt.dk

En slægtsberetning om udvandrere

MORMONER PÅ SJÆLLANDS ODDE

Af Jørgen Hyldedahl Rasmussen
Søbrinken 2, 4220 Korsør
j.hyldedahl@rasmussen.mail.dk

Min far var født på Oddengård i Overby, Sjællands Odde, hvorfor min slægtsforskning begyndte der, hvor jeg ud fra kirkebøgerne samt de slægts- og matrikelbøger for Odden Sogn, som Laurits Larsen har udarbejdet, blev klar over, at beboerne i gennem tiderne har været og er tæt slægtsforbundne.

Min oldemors halvkusine, Sidse Kirstine Nielsdatter (*1824 i Overby), blev i 1851 gift med Lars Larsen (*1828 i Overby) og fik i hurtig rækkefølge seks børn: Niels 1852, Peder 1854 (levede kun 1½ måned), Peder 1856, Hans 1858, Karen Christine 1861 og Laurids 1864.

Lars og Sidse med deres fem børn, ca. 1866.
Kilde: familysearch.org.

Efter folketællingen 1860 var de ikke til at finde på Odden, men et par ledetråde var der dog, for præsten havde i kirkebogen ved Laurids skrevet "Faderen er Mormon, og Moderen har ikke fordret Barnet døbt". Ligeledes kan der i slægts- og matrikelbog for Yderby om matrikel nr. 10a læses "Hele Familien rejst til Utah i Amerika, de døde på Rejsen til Amerika af Tyfus, kun 2 Drengene overlevede."

Derfor begyndte jeg at søge hos FamilySearch¹, hvor jeg fandt sønnen Niels som "Niels Scott Larsen" med nedskrevne erindringer fra Niels, hans datter Claire og broderen

Hans, der alle bidrager til beretningen om, hvad der skete. Erindringerne gengives her på dansk, delvist som citat og delvist som sammendrag:

"Jeg var omkring tolv år gammel, da jeg først hørte om mormonerne; historierne var alt andet end gode. I 1866 dukkede to mormonmissionærer op i vores by. Det lykkedes dem at få en sal, hvor de kunne prædike. Senere besøgte missionærerne vores hjem. Mor var ikke venlig stemt over for dem, men far blev døbt. Far soigte enhver besiddelse, vi havde, så fast besluttet var han på at rejse til Utah. Der var mange tårer sammen med ord og forbøn fra vores familie og venner ved afskeden."

Navn	Alder	Destination
Lars	37	Utahland
Sidse	40	Utahland
Niels	14	New York
Peder	10	New York
Hans	7	New York
Karen	5	New York
Lars	1	New York
Laurids	1	New York

Få dette udsnit af emigrationslisten ses yderst til venstre, at familien havde billetter til at gå 'med Dampskib til New York'. Kilde: familysearch.org.

En skæbnesvanger sørejse

Lars Larsen havde af hensyn til sin kone Sidses helbred oprindelig besluttet at rejse til New York med dampskib, så sørejsen blev kort, selvom billetterne var dyre. Han lod sig dog overtale til i stedet at rejse billigere, fælles med andre hellige med sejskib fra Hamborg og anvende de sparede penge på at bringe flere hellige til Amerika.

Efter en kort rejse med skib og tog på godt et døgn fra København til Hamborg begyndte en to måneder lang sørejse over Atlanten med sejskibet Cavour.

"Med to hundrede og fem sjæle var skibet overfyldt. Sø-mændene forsøgte at justere sejlene for at fange enhver brise, men vinden var stille og død. Skibet lå i vindstille! Bølgerne var lette, og der var ingen fremadgående bevægelse – på et stort, uendeligt hav.

Luften var fugtig, kvælende. Drikkevandet var varmt og uap-

¹ Hjemmesiden familysearch.org er drevet af Jesu Kristi Kirke af Sidste Dages Hellige. Siden er gratis at bruge for alle, uanset deres religiøse tilhørsforhold.

petitligt. Kropsaffald opsamlet i bunker og vandpytter, og vand blev forurennet. Den frygtede kolera brød ud blandt passagererne, og rædsel og nød er svært at beskrive.

Der var adskillige dødsfald, blandt dem min mor, bror² og vores ansatte mand. Vores sorg var for forfærdelig til at udholde. Vi drenge og lille Christina krøb tæt ind til vores far, der havde sine trøstende arme om os, da vores mors krop, pakket ind i sejlklæde, blev droppet over bord.³

Ankomsten til Amerika

Da skibet ankom til Amerika, kom tre inspektører og undersøgte de syge og sendte dem til Ward's Island, nu Ellis Island, hvor de blev indlagt på hospitalet.

"Vores mad bestod af vælling to gange om dagen. Ved middagstid fik vi intet sukker, men ris og et stykke brød kastet til os, som om vi var hunde. Lægen kom to gange om dagen, men han var ikke opmærksom på de syges klager. De, der ikke var syge, fik lov til at fortsætte rejsen vestover; blandt disse var Peter og lille Christina.

Men Christina ville blive hos sin far, og da Peter drog af sted, tog andre ansvaret for hende. Hvem? Hvor blev hun taget hen? Far var for syg til at vide, hvad der skete, og ingen i min fars familie har nogensinde set lille Christina igen.³"

Efterhånden som der forekom dødsfald, blev kister lavet på tyve minutters tid af ru træ, liget blev pakket ind i sit lagen og derefter ført til dødshuset. Senere blev det dumpet i en grav for enden af øen.

"De eneste, der blev tilbage i vores familie, var min far, min lillebror og mig. Vores senge var ikke tæt på fars. Jeg stod op i sengen og løftede min lillebror op, så far kunne se ham. Far råbte: 'Er det dig Niels?' Vi så far dø, og han blev begravet, som jeg allerede har beskrevet.

Da min bror og jeg havde det godt, kom præsident Miles fra Eastern States Mission for at tage os væk fra Ellis Island. Han gjorde det med de penge, der blev efterladt af far. Vi boede to og et halvt år i New York, før vi startede mod vest. Jeg arbejdede i en børstefabrik som ærindedreng."

Gå videre til Sion

Ude af stand til at tale eller forstå sproget blev drengene drevet af kun én ting - deres døde fars ord: "Gå videre til Sion". Til sidst forlod Niels og Hans New York med et hold hellige.

"Da vi havde nok penge, tog vi to drenge med jernbane til North Flatte-floden, og vi ventede i tre uger på, at en oksevogn skulle til Utah. Vi blev tildelt en vogn med en familie, der hed Pettigan. Vi ejede kun to små tæpper og meget lidt tøj. Om natten skulle vi sove under vognen med vores to tæpper til at dække os. Vores mad bestod af mel, tørrede bønner, tørrede ferskener og ris. Vi havde ingen køkkenredskaber. Vores brød var hårdt på ydersiden og blødt på inder-siden."

Et eller andet sted mødte de jernbanebyggerne, og Niels, som var stor og stærk som sekstenårig, blev tilbudt god løn for at arbejde med at lægge spor. Tårevædet sagde han farvel til Hans og lovede at møde ham igen i Sion. Efter flere måneders arbejde ved jernbanen ankom Niels til Salt Lake City i 1868. Han fik at vide, at Hans boede hos en venlig familie ved navn Porcher (sandsynligvis på East South Temple Street).

Niels viste sig at være en pålidelig og dygtig arbejder. Han blev tilbudt arbejde i Alta, en nærliggende minelejr, hvor han skar træ til jernbanesveller. Alta var en rå by i 'Vesten'. Ofte var der pistolkampe. Om vinteren lå det under et dybt hvidt tæppe af sne. Solen skinnede med en nådesløs blænding, og uden beskyttelse af sine øjne blev Niels sneblind. Behandling forværrede kun tilstanden, og han blev permanent blind i en alder af 21.

Efterskrift

Sådan kan man være heldig at finde levnedbeskrivelser, der ikke blot beretter om ens egen slægt, men også om forholdene generelt for tusinder af andre i samtiden. Notatet i Slægts- og Matrikelbogen var delvist korrekt. Familien ramtes af kolera - ikke tyfus - og tre sønner - ikke to - overlevede rejsens strabadser og sygdomme; dog døde Peder som 21-årig, hvilket måske er årsagen til at 'overlevende' er talte som to.

Niels var født 12. april 1852 i Overby, Odden Sogn og var gift 2 gange. Han fik 3 børn med den første og 9 med den sidste kone. Han døde 31. december 1942 i Salt Lake City, Salt Lake, Utah.

Hans var født 13. april 1858 i Yderby, Odden Sogn og også gift 2 gange. Han fik 2 børn med den første og 8 med den sidste kone. Han døde 2. januar 1920 i Brigham City, Box Elder, Utah.

² Koleraudbruddet begyndte i Larsen-familien: Broderen Laurids døde 22. juni, og moderen Sidse døde 2. juli 1866.

³ Karen Christine døde 7. august 1866.

⁴ Lars Larsen døde 3. september 1866.

BREV FRA EN NEDTRYKT MORMON

Af Peter Olsen
Æblevænget 12, Thisted
po@peter-olsen.dk

Et brev fra mormoners arkiv

I 1864 skrev en mand ved navn Bjerregaard et brev til Brigham Young, der var den øverste leder i trossamfundet Jesu Kristi Kirke af Sidste Dages Hellige, som de fleste i daglig tale kalder mormonkirken.

Brevet blev gemt i kirkens arkiver og siden fundet af nogle af Bjerregaards nulevende amerikanske slægtninge. Fra dem blev brevet, der var skrevet på dansk, delt med danske slægtninge i Vesthimmerland, hvor vi ved et medlemsmøde i lokalforeningen i fællesskab fik tydet og læst størstedelen af det fire sider lange brev.

Brevet efterlod et så stort indtryk på mig, at jeg ønsker at dele uddrag af brevet og brevskrivers skæbne med jer.

Missionærer fra Amerika

Lad os dog springe tilbage til 1850, for da kom et af de tidligste medlemmer af de Sidste Dages Hellige på mission i Danmark. Interessen var i første omgang kølig, som det

Christian Dalsgaards maleri har titlen "Mormoner på besøg hos en tømrer på landet". Wikimedia.org.

fremgår af tre små linjer fra Aarhus Stifts-Tidende: "I Khvn. Opholde sig for Tiden tre Præster eller Apostle af den i Amerika temmelig udbredte Religionssect, kaldet Mormonerne, som, efter de forskjellige Skildringer man har af denne Sect, ikke synes at have noget særdeles godt Rygte paa sig."

Det lykkedes dog for de missionerende fra Amerika at omvende 15 københavnere det første år, og over de næste 50 år frem til århundredeskiftet udvandrede omtrent 12.000 danskere for at slå sig ned i det nye rige, mormonerne havde skabt.

I Khvn. opholde sig for Tiden tre Præster eller Apostle af den i Amerika temmelig udbredte Religionssect, kaldet Mormonerne, som, efter de forskjellige Skildringer man har af denne Sect, ikke synes at have noget særdeles godt Rygte paa sig.

Udsnittet her stammer fra Mediestream.dk, hvor man kan finde og læse gamle aviser. Søg fx på et særligt slægtsnavn "Mejlgaard" eller navnet på en landsby "Sennels" og se, om ikke slægten/landsbyen er nævnt i aviserne.

En af disse mange tusinde var den omtalte fjerne slægtning til et af vores medlemmer i lokalforeningen i Vesthimmerland.

Uddrag af brevet

Brevskriveren Bjerregaard udvandrede til Ephraim i Utah Valley i Amerika omkring 1857. I skal slippe for at få hele brevet gengivet her i bladet. Vi nøjes med nogle få uddrag, som knytter den lille mand til den store historie:

Broder Brigham. Jeg skriver Dansk, for Jeg kan ikke got Thale og skrive Engelsk. Kjære, Undskyl mig jeg Ønsker helst at udtrøke min Følelse i mit Eeget Sprog. For 2 Aar Siiden var Raadet at hvem som Ønskede at Tage dæres Inadement [endowment] og Fleer Hustruer Angaaende Kjerrens Love kunde have Leilighed i denne Thi. Jeg havde ikke min ting i Orden den Gang. – I 7 Aar har jeg leevet i dette Terretorie med Een Hustru og Een stoor mængde af Børn og Endeel af denne Thi i Smaa omstændighed; har jeg liige som følt mig Fri Andgaaende denne Lov.

I dag, hvor de fleste har modtaget undervisning i engelsk i skolen, glemmer vi ofte en af de tidlige udvandreres første udfordringer: sproget! Bjerregaard giver ganske simpelt udtryk for, at han efter syv år i Amerika kun vanskeligt taler og skriver engelsk. Han begynder dog at forstå, at kirken går ind for flerkoneri og opfordrer til 'endowment', der, som jeg har forstået det, er en form for videreuddannelse inden for kirken, hvortil knytter sig pagter foruden dåbspagten. Om endowment skrev Bjerregaard:

Hvad der Angaar Inddement, saa har jeg ikke Indtreseeret mig saa stort; saa lenge jeg Slæt ikke kunde forstaa noget hvad som bliver Talt; men nu kan jeg forstaa En god deel, hvorfor jeg en Dag i Maii jeg Talte med Biskoppen om han vilde give mig Regemandt [rekommandation = anbefaling] at Tage Inddement.

Til hans store bestyrelse frarådede den lokale biskop, at Bjerregaard indlod sig i sådan noget, fordi Bjerregaard året forinden "ikke vilde lade sin Ogse gaa til Sletterne og hente di Fattige". Underforstået: Når du ikke vil støtte kirken, hvorfor skulle kirken så støtte dig.

Nysgerrigt har jeg undersøgt kirkens historie, og netop den tid, hvor Bjerregaard havde boet i Utah, havde været en brydningstid, hvor flerkoneri blev erklæret ulovligt på føderalt niveau, og hvor kirkens leder, Brigham Young, blev afsat som guvernør for Territoriet Utah, blandt andet fordi han fortsat støttede flerkoneri. Menighederne, der var spredte i Territoriet Utah, blev opfordrede til at vandre mod syd og samle sig i Utah Valley.

Pludselig er der passager i brevet, som giver mere mening. Biskoppen huskede, at Bjerregaard ikke havde bidraget med en okse til at trække de vogne, der skulle hente de nordligere menigheder til Utah Valley, og så dette manglende bidrag som en mangel på tro og kærlighed til Gud og kirken.

Lad os lige slå én ting fast: Denne dom over Bjerregaard siger mere om den enkelte biskop end kirken som helhed. Det forstår Bjerregaard også godt selv: "Jeg Tror voores Biskop Ønsker at gjøre Fat for saa vidt han ikke bliver vildledet af Andere og det er ikke godt at kontrolere saa Mangen; thi der er Forskjellige Fraagtion i mellem Mennesker."

Biskoppens vurdering af Bjerregaard var dog også ganske urimelig, for som Bjerregaard skrev: "dette var Raadet at Kjøbe dem ud Som skulde gaa Syd og det jeg Gjorde alt hvad jeg Kunde." Og ikke blot det, faktisk var Bjerregaard yderst generøs i forhold til at bringe nye, omvendte til Utah, idet han havde "opofret Fleere 1000 Doler for at Bringe de Fattige fra Danmark," da han "ønskede at op Bygge dette Riige og gjøre Got og Villig Lydighed til Gods Lov."

Det er flere år siden, at vi i lokalforeningen arbejdede med Bjerregaards brev, men jeg er stadig i dyb beundring for hans opofrelse og dybe ønske om at bidrage til det nye rige.

Kilder til udvandrere

Er der en person i din slægt, der pludselig ikke længere kan findes i folketællingerne? Så er vedkommende måske udvandret.

På adressen ddd.dda.dk kan du finde henvisninger til forskellige udvandrerarkiver, hvor du kan slå personer op og se, hvornår og hvortil de udvandrede.

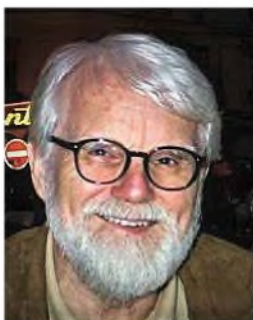
Hvis du særligt er interesseret i udvandrede mormoner, så søg eventuelt på nettet efter "Saints by Sea", som er et tilsvarende register netop for de mormonske udvandrere.

På hjemmesiden jesukristikirke.org kan du læse mere om de traditioner og forventninger, der var forbundet med mormonkirken i 1800-tallet, hvis du har opdaget, at nogle af dine forfædre var blandt de mere end 12.000 der drog til det nye rige i Utah.

FRA "SMUGKRO" TIL FANGELEJR OG FLYVEPLADS

Om overfaldet på min tipoldefar Ole Gedhus

Af Leif Birger Holmstedt
Hasselvej 25, 5200 Odense V.
Mail: leif@holmstedt.dk

Af folketællingslisten for året 1787 fremgår det, at en tidligere studefold nu var blevet til en mindre gård og benævnes "Korshuset". Navnet rummer ikke megen mystik, idet den ensomt beliggende gård lå ved en korsvej på heden mellem Viborg og Herning.

I 1803 er gården indtegnet på Videnskabernes kort, hvor den benævnes "Gedhus", navnet menes at være opstået omkring 1800. Indtil 1846 figurerer begge navne sideordnet i realregistret, herefter forsvinder navnet "Korshuus" både i almindelig omtale og fra officielle registre og protokoller.

Det var først ved folketællingen i 1801, hvor navnet Korshuset stadig benyttes, at det blev muligt at få oplysninger om stedets beboere. Det var gårdmanden Anders Olesen, 37 år, og hans hustru Anne Jensdatter, 34 år, samt sønnen Ole på 4 år.

Anders Olesen var den 17. januar 1797 blevet gift i Karup Kirke med Anne Jensdatter, en datter af gårdejer Jens Jørgensen og Mette Pedersdatter i Egelund.

Giftermålet kom sikkert ret hurtigt i stand, idet sønnen - den senere ejer Ole Andersen var på vej.

En udskiftning fra Grougaard omkring 1797 tilførte Gedhuset et jordtillæg på mere end 1000 tdr. hede til gårdens i forvejen store hedeareal.

I november 1829 overtager Ole ejendommen efter sin far under kaldenavnet "Ole Gedhus", og han bliver stamfar til den slægt, der sad på den efterhånden ret store gård frem til salget til Hedeselskabet i 1898.

Tage Lier Hansen skriver i sin bog "Karup-Heden":

"Ole boede i "Gedhus" til sin død 1861, og det var altså i hans tid, at ejendommen ifølge sikre forlydender var en art smugkro og fast station for de lyssky transportere, der ad velorganiserede ruter forsynede bissekræmmere og markeshandlende med indsmuglede klæde- og silkevarer fra Nordtyskland.

Disse forhold kan sikkert give nogen det indtryk, at Ole var en lovbrudende person, men det er ganske forkert. Hans renommé var godt, og en tid fungerede han endog som skatteopkræver. Den beværtning og udskænkning, som han praktiserede, må nemlig ikke sammenlignes med vor tids opfattelse af begrebet "smugkro". Dengang var der næsten tradition for, at en ejendom, ensomt beliggende ved en rejserute, tjente som en slags bedested, hvor de vejfarende for en passende betaling kunne få mad, drikkevarer og husly, og efter beliggenheden var "Gedhus" med sin placering ved et vejkryds i en øde egn næsten selvskeven til nævnte funktion.

Og at række smuglerne en hjælpende hånd og således medvirke til at dreje tolderne en knap, så man ej heller noget forkert i. Toldkontrollørerne var jo i forreste linje i kampen mod fremstilling af brændevin, og på landet ansås "hjemmebrænderiet" som en ukrænkelig ret, uanset hvad loven påbød.

Altså mødtes toldvæsnets folk traditionelt med en vis modvilje fra landbefolkningens side."

Ole gik for at være en velhavende mand, og med Gedhusets øde placering på heden, var det et godt udtænkt sted for Bettefanden at lave det røveriske overfald, som fandt sted den 23. august 1835, og som kunne læses i avisen "Den Viborg-samler" 20. september 1835:

"Et skjændigt Overfald er for nogen Tid siden forøvet paa Ole Andersen, Eier af Gjeddehuset, et eensomt liggende sted, vesten for Karup Aa, ved den til Ringkøbing førende Landevej. Efter hans Opgivende til sin Øvrighed blev han Natten mellem den 21de og 22de f. M. vækket af en Person, der Bankede paa og bad ham følge sig hen til en noget derfra

væltet Vogn og hjælpe ham at rejse denne. Efter at have fulgt den Fremmede et stykke vej, erholt han denne et Slag med et Knippel over den venstre Arm, en anden Person kom pludselig til, og begge disse Røvere overmandede og bandt ham efter nogen Modstand. De aftvang ham ved Trudsler og Mishandlinger den urigtige Tilstaaelse, at han på et opgivet sted i Huset havde 50 Rbd. liggende, berøvede ham hans nøgler og begave sig til huset, som de truede med at ville antænde. Den bundne saa nu, hvorledes der i huset tændtes lys dette bragtes frem og tilbage, for at randsage overalt. Først efter en rum tids Forløb, og efter at Lyset temmelig længe havde staaet stille paa samme sted, vovede Manden, der nu sluttede, at Røverne havde begivet sig bort, at raabe om Hjælp, hvorpaa hans Tjenestdreng kom til og løste ham fra hans Baand. Ved hjemkomsten fandt Ole Andersen, at et uhr, en stor Mængde Klæder og Andet mere var bortstjaalet."

I historiske randgloser til Blichers noveller skriver digteren Jeppe Aakjær om overfaldet i en mere dramatiseret form:

Af alle "Bettefanden" misgerninger skal nævnes overfaldet på Ole Andersen, der boede mellem Karup og Sunds på den afsidesliggende gård, Gedhuset. Det skete den 23. august 1835. Bettefanden og en kræmmer, smeden Anders Hansen, Nørager, 1½ km fra Stenild, havde skumle planer sammen, og da det hed sig, at Ole Andersen var en velhavende bonde på et øde sted, var det nærliggende at prøve lykken der. Selv om der var 8 mil til Gedhus, var der måske lette penge at tjene der. De to røvere nåede frem til gården d. 21. august og gemte sig på høloftet.

Det var imidlertid svært at finde øjeblikket, hvor alle havde forladt gården, så de kunne få arbejdsro, så de lavede planen om. Da det blev mørkt, og alle var gået til ro, listede de sig til at file hestens tøj i passende stykker, som skulle bruges til at binde Ole med. En tyk egestok gemtes under smedens trøje, og Bettefanden bankede på sovekammervinduet og råbte med forvrænget stemme:
"Wolle, Wolle! Sover du, Wolle?"

Ole stod straks op og gjorde sig klar til at hjælpe de nødstedte. Manden havde sagt, at han var en pranger fra Holsten, som var væltet med sin vogn en fjerdingvej ude på heden og ikke kunne få vognen på ret køl uden hjælp. De fulgtes nu ad væk fra gården og med smeden listende bag efter. Da de var nået ½ fjerdingvej overfaldt røveren Ole og slog ham med knippen på arme og ryg. Nu var de pludselig to om det. Ole styrtede om men kom dog op igen. Han blev overmandet, og medens smeden holdt ham, bandt Bettefanden ham og truede ham med at bruge kniven, hvis han skreg. De havde dog

Gedhuset

ingen kniv, men smeden fandt nøglen til chatollet i Oles lomme, og de skyndte sig tilbage til gården for at tømme chatollet, medens Ole blev liggende forslået og bundet i lyngen.

Røverne fandt en økse og slog to chatoller i stykker for at finde gemmestederne med pengene. Der var dog kun 27 rigsdaler. Heldigvis var der ikke sket noget med børnene og husholdersken, Else Pedersdatter. Efter 2 timer vovede Ole at råbe om hjælp, og langt om længe kom en karl og fik skåret rebene op og fik hjulpet Ole hjem.

Foruden pengene havde røverne taget noget tøj og en flaske brændevin.

Else fik en hyrdetøs sendt over til Kølvrå efter hjælp. To karle kom til undsætning, og på Oles heste red den ene til sognefogden i Haderup og den anden til Sunds. Sporene efter røverne førte dem til Karup Bro, men her mistede de dem.

Jeppe Aakjær fandt på Landsarkivet i Viborg de dokumenter, der afslørede forbrydelsens omfang i årene 1837-44. I 1844 idømtes 79 personer fængselsstraffe, deraf 7 til kagstrygning samt livsvarigt tugthus, resten enten til stokhuslaveri i indtil 12 år eller større fængsels- og vand og brødstraffe.

Den værste af dem alle var en 58 tommer høj Ålborg-skomagere, Lorenz Meier, med øgenavnet "Bettefanden". Men det var ikke hans rigtige navn. Han hed i virkeligheden Johannes Jensen og boede i Stenild nordvest for Hobro, når han ikke lige var på røvertogt. Han var født i Vejerslev på Mors den 6. marts 1801 af rakkere.

Bettefanden blev benådet i 1864 og vendte tilbage til konen Mette i fattighuset i Stenild. De sidste år ernærede han sig dels ved fattighjælp og dels ved fremstilling af husflidsgenstande i træ og blik, som han vandrede omkring i omegnen og solgte. Han blev dog aldrig taget til nåde, idet han ikke ved sin død i 1870 blev begravet i indviet jord!

Fanger

I 1898 overtog Hedeselskabet Gedhuset, som her havde planer om at påbegynde en tilplantning af det store hede areal. Hedeselskabet fik en aftale med fængselsvæsenet om, at fanger fra Horsens Straffeanstalt under frie forhold kunne medvirke ved tilplantningen, idet mulighederne for fangeflugt var meget lille, da man ikke kunne skjule sig i det flade terræn, som var uden et træ i miles omkreds.

De første år blev fangerne udelukkende brugt til at grave huller, så man senere kunne beplante heden med nåletræer - slutresultatet blev bl.a. den nuværende "Gedhus Plantage" ved Flyvestation Karup.

I 1940 blev det meste af jorden tilhørende Gedhus inddraget af Den Tyske Værnemagt, idet man begyndte anlæggelsen af Flyvestation Karup, Og hvor Gedhuset lå, blev indgangen "Gedhusvagten" placeret. I dag er der oprettet et flymuseum på stedet, og der er stadig adgang til Karup Flyveplads igennem Gedhusvagten.

Kilder:

Tage Lier Hansens bog: "Karup-fladen"

Jeppe Aakjær: "Randgloser til Steen Steensen Blichers noveller"

Alfred Jeppesen: "Fra Heden til Havet"

Avisen Den Viborg-samler

Statens Arkivalier i Viborg

Uddrag fra dommen i Den store kommissionssag 1836-1844

BENTE KLERCKE FONDEN

Slægts- og lokalhistorikere over hele landet kan søge Bente Klercke Fonden om støtte til udgivelse af slægts- og lokalhistorisk litteratur.

Fonden yder tilskud til selvstændige, trykfærdige bøger, ikke tidsskrifter, og kun til årbøger, hvis en enkelt årgang behandler et særligt tema eller lignende. Der kan undtagelsesvis gives støtte til andet end bøger, eksempelvis lyd gengivelser og film.

På fondens hjemmeside www.klercke-fonden.dk kan ses, hvad der tidligere er givet støtte til under overskriften "Nyheder og publikationer".

Der ydes almindeligvis støtte på mellem 5.000 kr. og 20.000 kr. Ansøgningsfristerne er 1. marts og 1. september, og der skal søges på særlige skemaer. Med skemaerne skal følge en kopi af manuskript og to tryktilbud.

Ansøgningskema kan hentes på hjemmesiden www.klercke-fonden.dk eller fås ved henvendelse til fondens formand, som også besvarer evt. spørgsmål:

Tove Glud Rasmussen,
Grøndalsvej 94, 8260 Viby J.
Telefon: 86 14 43 11.

E-mail: mailboks@klercke-fonden.dk.

**BENTE
KLERCKE
FONDEN**

UDVANDRING I 3 GENERATIONER

Af Dorte Sandorff

Alfehøjvej 59, Fensmark, 4684 Holmegaard

dsan_dk@hotmail.com

og

Hanne Poulsen

Måløvgårdsvej 16, 2750 Ballerup

hannekerlpoulsen@gmail.com

Vores mødrene slægt har givet os mange fine, fælles oplevelser. Vi har kæmpet med gåderne og besøgt arkiver og steder, hvor slægten har boet. Senest har vi i flere omgange været på en virtuel rejse tilbage i tiden til Amerika med udvandrere fra tre generationer af samme familie. Vi har fået hjælp af de mange oplysninger online, men også direkte på arkiverne, og vi har efter bedste evne delt vores fund med de relevante arkiver.

Rejsen startede, da vi læste i en dødsanmeldelse fra 1898, at tre af de seks børn i denne familie befandt sig i Amerika, henholdsvis Arkansas, Illinois og Chicago/Illinois. Det havde vi aldrig hørt om. Senere viste det sig, at også et barnebarn og et oldebarn til afdøde efterfølgende var rejst til USA. Det var spændende at følge deres liv i Amerika. At vi i jagten også fandt fotos af forældrene til de udrejste var en uventet bonus.

Morten Jacobsen

Morten døde 1898 efter et langt liv, født i 1814 som søn af en landsbysmed. Morten benyttede sig af tilbuddet om at udskifte soldatertjenesten med en elevplads som væver på Køng Fabrik. I den sidste del af læretiden fik han sit første barn, ifølge kirkebogen et slegfredsbarn. Parret giftede sig, da han var udlært, og de fik i alt seks børn. De tre døtre blev i Danmark, mens de tre sønner udvandrede til USA. Mortens hustru, Johanne Marie Nicolaisdatter Bender, døde 19. december 1897, og han selv døde et par måneder senere, 13. februar 1898. Parret kunne have holdt diamantbryllup oktober 1898. Morten var rask og rørig til det sidste. Han døde

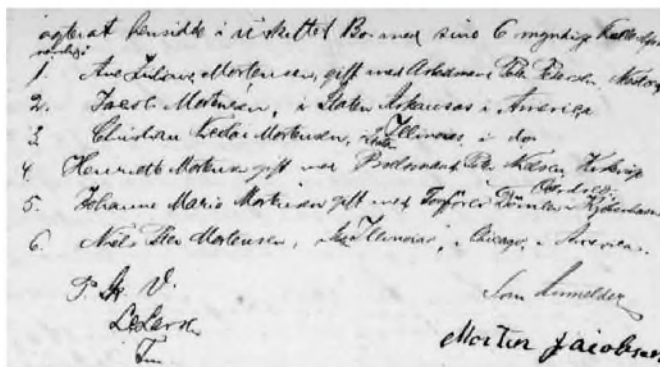
i sin seng og blev fundet af naboer, der blev alarmeret af en dreng, som undrede sig over, at døren til huset var låst. Drengen

*Notitsen i Svendborg Avis
16. februar 1898*

En døds meldelse i Sengen. I Søndags Eftermiddags fandtes den gamle **Væver Morten Jacobsen** i Axløje i Fr. "Køstis Tid." død i Sengen. Hans Hustru er død for kort Tid siden. De kunde have holdt Diamantbryllup den 6. Oktober. Af 6 levende Børn er 3 Søner i Amerika, og paa den enes Farm, hvorover Jærnbanelinjen gaar, ligger en Station ved Navn "Sir Morten", opkaldt efter gamle Morten Væver.

Artiklens to forfattere i fuld gang med slægtsforskningen

Efter hustruens død ønskede Morten at hensejle i uskiftet bo. Her nævnes alle børnene og deres opholdssteder.

kiggede ind af vinduet og så, og at Mortens tøj hang over en stol ved sengen.

Huset, der i 1898 var meget gammelt, blev efter Mortens død renoveret af godset Førslevgård, der ejede det, og indrettet til fribolig for to arbejderfamilier. Historien om Mortens død og om huset er skildret i flere danske aviser bl.a. Næstved Tidende og Svendborg Avis. I avisen stod også, at Morten havde fået en jernbanestation opkaldt efter sig – på den bane, der gik over sønnens gård i Illinois.

Oplysningerne om Mortens liv har vi fundet i kirkebøger og folketællinger. I lægdsrullen står oplysningen om lærepladsen som væver – en særlig ordning, der blev oprettet for at sikre arbejdskraft til fabrikken.

Registrering af parrets dødsfald og skifte findes i arkiverne for Øster Flakkebjerg Herred, henholdsvis registreringsprotokol og skifteprotokol. Ved at søge i Mediamstream fandt vi avisartikler om Mortens dødsfald og om huset, som parret havde boet i.

Det fremgår af skiftet efter parret, at de tre sønner i Amerika havde sendt fuldmagt, dateret henholdsvis 16. marts, 4. og 16. april 1898. Familien ønskede at foretage privat skifte. Der var med andre ord god kontakt mellem familiemedlemmerne, men sønnerne opholdt sig ikke sammen i Amerika.

Familieoversigt

Morten Jacobsen, væver på Køng Fabrik, 28. december 1814 - 13. februar 1898

Gift 13. oktober 1838 med Johanne Marie Nicolais-datter Bender, 24. juni 1815 - 19. december 1897

3 sønner, 3 døtre

Børnene, 1 generation

Jacob, 1839 - død efter 1898, udvandret ca. 1865-1868

Christian Nicolai, 1842 - 1927, udvandret 1867

Niels Peter, 1851-1945, udvandret 1870

Ane Juliane, 1835 - 1912, syv børn, ét barn og ét barnebarn udvandret

Henriette 1845 - 1932, ingen børn

Johanne Marie 1851 - 1919, flere børn i Danmark

Barnebarn, 2. generation

Ane Julianes ældste barn, Jens Peter, 1863 - 1944, udvandret 1888

Oldebørn, 3. generation

Ane Julianes sønndatter, Ane Edith Elisabeth, 1900 - 1976, udvandret 1922

Ane Julianes sønnesøn, Axel Louis Peder 1902 - ca. 1977-1979, død uden børn, men med fotoalbum

Lokalarkiver

Vi havde tidligere været i forbindelse med Museet ved Køng Fabrik, der havde givet os data om Morten Jacobsen og hans familie. Vi samlede nu alle oplysningerne og sendte dem til museet, der kvitterede ved at lægge dokumentet om Morten Jacobsen på deres webside, hvor der også er andre personalhistorier. Se www.koengmuseum.dk, vælg fanen bibliotek og menupunktet personalhistorie, hvor Morten er nr. 11.12.

Da vi skulle følge de udvandrede og deres liv i Amerika, havde vi stor glæde af lokalaviserne fra Geneseo i Illinois, som det lokale arkiv havde lagt på internettet. Det takkede vi for og sendte fotos, anetavler og korte levnedbeskrivelser. Det blev modtaget med tak.

Vi brugte også avisen New York Times, Timesmachine (forudsætter abonnement på netavisen). Her kan søges i ældre udgaver af avisen, og man kan bl.a. læse om ankomstlister for emigrantskibe, vejrforhold og tidens nyheder fx om et røveri i banken i Geneseo, Illinois.

Familiefotos

Foto af Morten og hans hustru samt foto af deres ældste datter og hendes mand fik vi via lokalarkivet i Lejre. Ligeledes var der et familiefoto af det udvandrede oldebarn med hendes forældre og søskende. Men det er en længere historie med omveje.

Billedet af Morten og Johanne Marie fra det gamle, nu forsvundne fotoalbum

Mortens datter, Ane Juliane, og hendes ægtemand Peder Pedersen. Kopi fra fotoalbum fra Lejre Lokalarkiv.

Mortens dattersøn, Alex Louis, døde i en høj alder barnløs. Vi søgte på hans navn på internettet (ved helt almindelig søgning via google), og op kom en artikel om "Louis på Lyn-gen" fra Egnshistorisk Forening i Hvalsø Kommune, nr. 4 fra august 2002. Artiklen berettede, at en ven havde modtaget materiale fra Louis' bo og havde afleveret det til lokalarkivet - der var angiveligt familiefotos, konfirmationstelegrammer m.m. (artiklen kan fremsøges på internettet; vi deler også gerne et link med interesserede).

Vi var henrykte og aftalte med arkivet at komme forbi. Det viste sig på dagen, at fotoalbummerne var midlertidigt utilgængelige, men man kunne fremvise fotokopier af enkelte fotos. Oh, stor var glæden, da vi så de to parfotos samt et foto af Louis' forældre og søskende. De to par kunne identificeres, fordi vi allerede havde identificerede fotos af de to kvinder (mon ikke billederne er taget i forbindelse med, at nogen skulle rejse til Amerika?). Vi tog et par hurtige fotos af fotokopierne og aftalte at vende tilbage for at kopiere originalerne, når de var klar. Imidlertid bortkom både originaler og fotokopier hos arkivet, og vi har nu leveret kopi af vores billedkopier til lokalarkivet i Lejre.

Morten Jacobsens sønner, barnebarn og oldebarn udvandrede til Amerika

Mortens tre sønner udvandrede som nævnt til Amerika. De tre døtre blev i Danmark, hvor de giftede sig med henholdsvis en kornmåler, en boelsmand og en togfører. Men der var også udvandrere i de næste generationer, idet Mortens barnebarn og oldebarn også rejste afsted.

Vi har fulgt de fem udvandrere og deres liv og karrierer. Vi havde håbet på DNA-match eller et sammenfald af slægts-træer med slægtninge i USA, men intet tyder på, at eventuelle efterkommere har ledt efter aner. Der tegner heller ikke til at være mange efterkommere efter de udrejste. De fik kun få børn, og desuden mistede familien en søn i både 1. og 2. verdenskrig under amerikansk deltagelse i kampe i Europa. Begge sønner i hårde kampe umiddelbart inden de to kriges afslutning.

Mortens sønner

De tre brødre kan frem til deres afrejse følges i kirkebøger, folketællinger og lægdsruller. Udvandrerdata-basen har registreret den yngstes afrejse i 1870, men de to andre er rejst før registreringerne startede i 1868. Afrejseåret fremgår dog af en senere amerikansk folketælling for den enes vedkommende. Vi kan se i de amerikanske lokalaviser fra Geneseo, Illinois, at brødrene holdt kontakt og besøgte hinanden, men i øvrigt havde selvstændige liv og karrierer.

Jacob, som vi ved mindst om, var uddannet tømrer jf. FT 1860 og aftjente sin værnepligt i Danmark 1863 til 1865, jf. lægdsrullen. Han blev aftakket 1/1872, men kan være afrejst tidligere. Han findes efter al sandsynlighed i en amerikansk folketælling, som vi fremsøgte via FamilySearch, i Newport, Jackson County, Arkansas 1880. Han var dengang handelsmand og uden tilknyttet familie. Vi ved, at han sendte fuldmagt ved skiftet efter forældrene foråret 1898, men har ikke kunnet finde ham senere. En folketælling fra Newport 1887 rummer ham ikke, og han fremgår heller ikke af en oversigt

over grundejere i Newport fra 1912. Disse dokumenter fandt vi via FamilySearch ved at søge på arkiver for Jackson, Arkansas. Oplysningerne er ikke tastede, men de indscannede kopier var fine og læsbare. Mikrofilmen rummede en række dokumenter fra Newport og blandt andet et kort over byen fra 1912 og listen over grundejere.

Christian Nicolai udvandrede 1867, jf. amerikansk folketælling 1910, som vi fremsøgte via FamilySearch. Inden afrejsen aftjente han værnepligt i Danmark og blev aftakket 2/1873, jf. lægdsrullen. Han var landmand i Geneseo, Henry County, Illinois.

Christian Nicolai, nu kaldet Charles eller Christian, blev gift 23. december 1875 i Rock Island County, Illinois med Nanie C. Kirshaw (f. januar 1854 i England, udvandret til USA 1856). Der var tre børn i ægteskabet, jf. FT 1900. Christian døde 20. februar 1927, 84 år gammel, og hustruen døde 25. juni 1924, 70 år gammel, jf. Oakwood Cemeterys webside. Børnenes liv er i nogen grad skildret i nekrologer over dem, deres ægtefæller eller børn. Nekrologerne kan fremsøges via en søgning på internettet (vi brugte google).

Christians liv kan følges i amerikanske folketællinger, lister over vælgere m.m., men først og fremmest via avisen The Geneseo Republic. Avisen beretter om stort og småt i lokalområdet, og den er frit tilgængelig i søgbar udgave sammen med en række andre lokalaviser via Geneseo Public Library District (<https://geneseo.lib.il.us> > Resources > Digital Archives > Geneseo Public Library Digital Archives). Her fortælles, når en familie har haft besøg udefra, om fødselsdagsfester, og om salg af ejendom og bohave. Vi læste fx:

- 7. marts 1913: Will Mortonson ankom fra Canadian Texas onsdag aften for at besøge sine forældre hr. og fru Charles Mortonson samt andre af hans slægtninge og venner. Han havde været ansat som blikkenslager i de seneste 2 år.
- 19. oktober 1917: Peter Mortonson fra Independence i Iowa besøgte i denne uge sin bror, Charles Mortonson og hans familie. Hr. Mortonson havde været i Chicago og gjorde holdt på vejen hjem. Han er beskæftiget med landbrug i nærheden af Independence.
- 25. april 1924: Hr og fru Mortensen har modtaget de glade nyheder, at en ny søn er født i hjemmet hos deres søn og svigerdatter hr. og fru Will Mortonson påskedag 20. april 1924 i Mendora.
- 15. august 1924: Hr. Charles Mortonson og hans datter, fru Anne Ward, kørte i bil til Mendora fredag for at deltage i begravelsen af fru John Hoffmann.

Man kunne blive ved, avisen er særdeles meddelsom. Vi var

rigtig glade for at få bekræftet navnestoffet. Og ikke mindst for annonceringen af den auktion, hvor bohavet og udstyr fra Christians gård blev sat til salg.

Niels Peter var landmand og udvandrede 14. april 1870, mindre end 19 år gammel, jf. udvanderarkivet. Han blev gift ca. 1890 og fik tre børn født i Chicago, jf. FT 1900 og 1910. Hans hustru var født i Illinois af tyske forældre. I Chicago arbejdede han som vicevært. Familien flyttede siden til Empire, Dakota County, Minnesota, herfra til Independence i Iowa og sluttelig til Geneseo, Illinois. Niels Peter døde 93 år gammel i Geneseo i 1945. Hans enke solgte deres bohavet 1947 og flyttede i 1949 til deres søn i Indiana, jf. The Geneseo Republic. Der er en omfattende beskrivelse af bohavet.

Under første verdenskrig mistede familien en søn under kampene i Frankrig. Moren blev hermed Gold Star Mother. Det betød blandt andet, at hun (af de amerikanske myndigheder) blev inviteret til Europa sammen med en række andre kvinder, der var i samme situation. Hun fik mulighed for at lægge jord fra kirkegården hjemmefra på sønnens grav. Det er beskrevet specifikt om familien i Geneseo Republik og mere generelt i avisarkivet i netudgaven af New York Times.

Geneseo Republic skrev 4. juli 1930: Gold Star Mother, Mary Mortensen, vil tage af sted på søndag for at besøge sin søn, Richard E. Mortensens, grav i Frankrig. Hun fik overrakt jord fra soldatergraven fra Oakwood Kirkegården (hjemmefra) til at strø over sønnens grav – det er skik i denne situation. Hun ankommer til New York 6. juli og afrejser med S.S. Harding 9. juli. Rejsen varede 8 dage hver vej, og der var to uger til at besøge Frankrig. Richard E. Mortensen tjente i kompagni K i 189 infanteriregiment fra januar til 30. september 1918, hvor han blev dræbt i kamp i slaget ved Argonne. Han er begravet på den amerikanske kirkegård i Meuse Argonne i Frankrig, grav nr. 5, række 20, blok D.

Mortens dattersøn

Jens Peter blev født 1863 kort efter hans forældres vielse. Han voksede op hos bedsteforældrene, jf. folketælling 1870 og kirkebog for konfirmation. Han udvandrede 1888 og findes ugift i FT 1900 i Illinois. Han blev gift 1901 med enke Mary Wickblad (svensk), født Arlandson, der havde to børn fra første ægteskab. FT 1910 var parret ved Rock Island, Illinois, hvor han var slusepasser i den øvre del af Mississippi. FT 1920 boede parret i Dakota County, Minnesota, hvor han var landmand.

Hans hustru døde 1924, jf. gravsten Riverside Cemetery i Moline, Illinois. Dødsattesten, som vi fremsøgte via FamilySearch, oplyser, at han døde i Texas 3 september 1944, hvor

han havde boet i tre år forinden. Dødsårsagen var coronar occlusion, efter at han 2 år havde lidt af kronisk myocardit. Hans svigerdatter, Mrs L. D. Petersen, anmeldte dødsfaldet. Han blev begravet i Moline, Illinois, hvor hans hustru også var begravet. Hans og hustruens gravsten er fremsøgt på internettet via billiongraves.com.

Jens Peter og hans hustru havde ét barn, sønnen Leonard D. Petersen, f. 17. juni 1903. Han døde 8. marts 1945 som amerikansk soldat i 2. verdenskrig, jf. Black Hills National Cemetery i Sturgis, South Dakota. Hans gravsten kan fremsøges via findagrave.com, og det fremgår, at han var tilknyttet 10th Mountain Division Headquarters Special Troops. Gruppen blev indsat i hårde kampe i den afsluttende del af krigen i Italien. Leonard D. Petersen var gift, men efterlod ingen børn, hvilket fremgår af nekrologen efter hans hustru Mildred L Petersen, født Stolt 20. oktober 1908 i Humbolt, Nebraska, død 15. juli 1994.

Nekrolog over Leonard D. Petersen. Set på Findagrave.com

Mortens oldebarn

Ane Edith Elisabeth voksede op hos forældrene i Kirke Såby, se familiefoto (affotograferet fotokopi fra lokalarkivet i Lejre). Hun rejste fra København 12. december 1922 med S.S. United States, jf. skibsliste, der kan findes på FamilySearch. Hun blev gift 3. marts 1923, Cook County, Illinois, med den danskfødte Warner Oppermann. Hun fik statsborgerskab 1942 i West Chicago, Illinois, og det fremgår her, at hun ændrede sit fornavn til Edith. Det er således under dette navn, at vi har fulgt hende efter ankomsten til Amerika.

Ægtemanden var udvandret 1920 og blev statsborger 1927. Ved FT 1930 boede parret i Geneseo, Henry, Illinois. De fik en datter, Norma, 1924, og 10 år efter en søn, Warner. Oplysningerne kan fremsøges via FamilySearch, og der er i flere tilfælde link til de originale dokumenter. Edith døde 1976 og hendes mand 1983. Deres gravsten står på Oakdale Cemetery, DeLand, Volusia County, Florida, og stenene kan findes via findagrave.com.

**OFFICER KILLED
IN BATTLE WAS
BORN IN MOLINE**

Lieutenant Colonel Leonard D. Petersen Had Been in Army 20 Years.

Lieutenant Colonel Leonard D. Petersen, 41, formerly of Moline, was killed in action March 8 in northern Italy, according to word received recently by his wife, Mrs. Mildred S. Petersen of 1314 West Woodlawn avenue, San Antonio, Texas. Colonel Petersen was the son of the late Mr. and Mrs. Jens P. Petersen. Mr. Petersen was an employe of the Silvis shops of the Rock Island Lines before moving to Texas.

Leonard D. Petersen was born June 17, 1903, in Moline, and attended Moline schools. He married Mildred Stalts in 1933, in Omaha, Neb. She is well known in Moline, having visited here many times. Colonel Petersen was in the regular army 20 years. Before going to the European theater he served 21 months in the south Pacific. He was formerly stationed at Fort Huston, Texas.

Surviving besides the widow is a sister, Mrs. Louis Vieths of Wayzata, Minn., formerly of Moline. A brother, Hjalmer E. Petersen of East Moline, died in 1939.

Avisen Geneseo Republic fortæller 23. juli 1926: Hr og fru Warner Opperman og deres datter Norma, som har besøgt Charles Mortonson og hans datter Annette Ward, vendte fredag i sidste uge tilbage til deres hjem i Chicago. Parret besøgte med andre ord hendes farbror, der var udvandret 1867, og hans datter.

Mere forvirrende er det, at der tilsyneladende er to hr. W. Oppermann, der færdes i Geneseo i denne periode. Geneseo Republic har mange spændende oplysninger om den anden hr. Oppermann, der drev en isindsamlingsvirksomhed, hvor der om vinteren høstedes is i en kanal. Hr. Oppermann solgte denne virksomhed 1934. Er man interesseret i isvirksomhed, høstemetoder og vintervejrforhold, kan artiklerne varmt anbefales.

Familiebilledet af Ane Edith Elisabeth med hendes forældre og fire brødre. Lejre Lokalarkiv.

HJÆLP TIL SØGNING I UDLANDET

Søger du familie i USA, Canada, UK, Østrig, Ungarn, Tjekkiet eller Australien?

Så skal du være klar over, at der sidder en gruppe forskere i disse lande klar til at hjælpe dig – som tak for den hjælp, de selv har fået af danske forskere. Alt hvad du skal gøre, er at sende dem en mail og forklare, hvad du søger efter. Du finder deres navne og mailadresser vores forum forum.slaegt.dk/index.php > AneEfterlysning > emnet *Hjælp til søgning i udlandet* (øverst på siden blandt de faste indlæg).

Brug endelig dette fine tilbud!

NYE TILBUD I DANSKE SLÆGTSFORSKERES WEBSHOP

Der er mange gode bøger m.v. for slægtsforskere i foreningens webshop.

Bogen "Skriv om din slægt" er netop udkommet

Skriv om din slægt er en håndbog, der hjælper dig i gang med at skrive om dem, du er optaget af. Du finder ud af, hvem du vil skrive om, hvem der er din læser, og hvilken form din tekst skal have. Du lærer at vinkle og skrive levende. Med øvelser, tips og mange forfatterværktøjer bliver du guidet fra idé, over research og skrivefase frem til færdig tekst. Bogen bliver anmeldt i dette nummer; se s. 78.

Marie Østergaard Knudsen: *Skriv om din slægt*.
Forlaget Eftermiddag, 2022. 207 sider. Kr. 249.

Medlemsrabatter

Foreningens medlemmer kan nu få 10-20 % rabat på de fleste af foreningens udgivelser. Alle medlemmer har fået en rabatkode tilsendt, som kan indtastes, når man kommer til indkøbskurven, og rabatten fratrækkes automatisk. Har du spørgsmål, skriv til ekspedition@slaegt.dk.

Du finder vores webshop her: webshop.slaegt.dk

HANS ALLESEN

Af Anne de Fine Olivarius
Wegeners Have 65
4300 Holbæk
Tlf. 20 72 02 70
adefineolivarius@gmail.com

Inspireret af Kathrine Tobiasens artikel om præster og om de gode kilder til at finde præsteaner fik jeg lyst til at fortælle en historie fra min egen familie, som tæller ca. 100 præster. Historien findes i familiens stamtavle som et af de mange bilag, der tjener til levendegørelse af personer, som man ellers kun kender som et led i rækken af aner. En historie, som jeg ikke selv kendte, før jeg som meget voksen blev interesseret i slægtshistorie. Ingen i min familie har fortalt mig den, mærkeligt nok.

Jeg genfortæller historien fra stamtavlen i en let reduceret form og med lidt sproglige omskrivninger.

Historien foregår i 1600-tallet. Hovedpersonen hedder Hans Nielsen Allesen, og han var, som sin far, præst i Skåne. Denne far, Niels Allesen, var præst i Bunkeflo og Hyllie ved Malmø, og Hans Nielsen Allesen blev født i Bunkeflo Præstegård 28. februar 1602. Han påbegyndte uddannelsen til magister ved Københavns Universitet i 1623. På grund af et pestudbrud i 1625 måtte studierne afbrydes for en tid, men han vendte tilbage. Han ville gerne have været til udlandet på videre studier efter afslutningen af sin uddannelse. Men med hans fars død i 1626 var der udsigt til, at han kunne blive præst i faderens sogn. Han var dog endnu ikke 25 år, hvilket var et krav for at kunne blive præst. Derfor rejste han til Biskop Mads Jensen Medelfart i Lund for at få en anbefaling fra ham, og det blev så også denne biskop, der indsatte ham i farens embede på dispensation på grund af hans alder.

Af Mads Jensen Medelfarts visitatsbog fremgår det, at Hans Allesen var en dygtig prædikant.

I året 1634 blev han gift med den 19-årige Barbara de Fine, datter af magister Hans Arnoldsen de Fine i Helsingborg. De kom til at leve 41 år sammen. Nu levede han så indtil 1658 et fredeligt familieliv som præst i Bunkeflo.

Men i 1658 blev Skåne ved Roskildefreden afstået til Sverige. Det må have været et chok for befolkningen, som folte sig tæt knyttet til Danmark. Der var derfor spekulationer rundt omkring i befolkningen om, hvorvidt man måske kunne frigøre sig fra det svenske herredømme, sådan som det var sket i Trondheim og på Bornholm. Derfor dannedes der i november 1658 en sammensværgelse i Malmø med det formål at bringe den befæstede stad tilbage på danske hænder.

En person ved navn Statius, som havde været livknægt hos Kong Frederik III, havde været i Skåne for at rejse almuen. I Skånes Historia II, 8 (Cronholm) nævnes, at han var hos Mester Hans i Bunkeflo. Frederik III's generaladjutant, Mikkel Skov fra Blekinge, som var en af lederne i forberedelserne, ser ud til at have boet i præstegården. Ifølge planen, der natten mellem 2. og 3. juledag skulle sættes i værk, skulle en samling 'uforsagte mænd' holdes i beredskab hos Mester Hans/Hans Allesen i Bunkeflo. Således kunne de på nærmere aftalt tid skaffe sig adgang til fæstningen i Malmø ad forud bestemte veje. Det fortælles også, at Hans Allesen stod i forbindelse med borgmester Bartolomæus Michelsen i Malmø, som var hovedmand for de sammensvorne i denne by. Af ham fik Allesen vigtige meddelelser, der mentes at stamme fra Corfitz Ulfeldt, hvis kærlighed til svenskerne var kølnet betydeligt. Planen var omhyggeligt forberedt, men gik dog i sidste øjeblik i vasken, idet nogle skibe, der skulle bringe tropper fra København den pågældende nat, løb på grund ved Saltholm.

Da svenskerne fik nys om det, var de meget hurtige til at reagere. Der blev iværksat retsundersøgelser af meget barbarisk karakter, hvor pinebænken spillede en vigtig rolle, og efterhånden fik svenskerne de oplysninger, de ønskede. Ifølge en senere optegnelse af Hans Allesens svigersøn, magister Niels Holgersen (Olivarius), skal den omstændighed, at kammerjunker Corfitz Trolle på en rejse i Skåne boede i præstegården i Bunkeflo, have henledt svenskernes opmærksomhed på præsten. Hans Allesen blev fængslet sammen med andre mænd, deriblandt hans nabo Søren Frantsen Hegelund i Fosie. Retssagen trak ud til december 1659. Præstens gods og ejendom blev konfiskeret, og hans embede blev givet til den svenske feltpræst Sven Tjernsten. Da dommen omsider faldt, lød den på livsstraf (døden). Eksekutionen var fastsat til 22. december 1659. Da tre af mændene var blevet henrettet, kom der bud fra forsamlingen af rigsrådsmedlemmer på slottet om, at de resterende henrettelser skulle udsættes.

Hans Allesen blev da ført tilbage til fængslet, og hans hustru fik den besked, at hvis hun kunne samle 2000 rigsdaler (et uhyrligt beløb) kunne han blive løsladt. Det ser ud til, at hustruen har betalt summen i afdrag og fået kvittering for dem. Hans Allesen sad i fængsel i mange måneder. Mens han sad her, fik han et brev fra den tidligere nævnte Corfitz Trolle, hvori han bad ham komme til København, da han (Corfitz Trolle) havde bedt kongen om et bedre embede til Hans Allesen end det, han havde mistet. Men Allesen måtte jo svare, at han stadig var i fængsel og derfor ikke kunne komme, hvilket kan ses af en ny skrivelse, som Corfitz Trolle sendte ham. Der gik endnu nogle måneder, inden det lykkedes hans hustru at samle så mange penge sammen, at han kunne løslades. Det lykkedes hende at indsamle 1000 rigsdaler.

Hans var nu 58 år og havde ingenting. Han kunne ikke blive i Skåne og rejste derfor til København med sin familie. Her havde Corfitz Trolle tilsyneladende talt hans sag hos kong Frederik III. Han fik et embede som konstitueret præst ved Frederiksborg Slotskirke, da den forrige præst var blevet suspenderet. Men da Hans Allesen af den svenske biskop var dømt fra kjole og krave, fik biskop Hans Svane 6. oktober 1660 befaling om at ordinere ham på ny. To dage senere udgik der dog et kongebrev om, at præsten Hans Huusvig, som var blevet suspenderet fra sit embede ved kirken, atter måtte overtage sit embede mod at yde Mester Hans fra Bunkeflo 100 rigsdaler årligt.

16. april 1661 kaldtes han til sognepræst ved Skt. Mikkel Kirke i Slagelse, da den hidtidige præst her var beskikket til biskop i Viborg. I 1668 blev han desuden provst i Slagelse Herred. Da var han blevet en aldrende mand, og han antog sin senere efterfølger, Niels Lauritsen Langå, til sin kapellan.

Hans Allesen døde i 1678 efter næsten 52 års virke. Hans kone, Barbara, døde i 1675.

Sønnen Hans Allesen Bunkeflo fik heller ikke et let liv. Han døde 1693 som sognepræst i Lunde på Fyn. Han blev afsat to gange, men senere undersøgelser (senere = ca. 1894!) viser, at begge gange var 'uden skjellig grund'. En anden søn, Oluf

Barbara Allesen og hendes mand, Niels Holgersen. Billedet er fra bogen Stamtavler over Slægterne Olivarius og de Fine.

Hansen Allesen, også kaldet Oluf Hansen Skaaning, blev præst i Terslev-Ørslev. Datteren Agnete blev gift med magister Niels Hallebye, præst i Store og Lille Fuglede, og en anden datter, Barbara, blev gift med sognepræst til Ørslev og Bjerre og provst for Vester Flakkebjerg Herred, magister Niels Holgersen/Olivarius.

Sønnen Holger Olivarius efterfulgte ham 1711 som præst i Ørslev og Bjerre, og hans søn, Christen Holgersen Olivarius, som var kirkehistoriker og teolog, blev faderens kapellan i 1742, men døde ung. Den sidste i rækken var Christens bror, Johan Holgersen Olivarius, præst fra 1746. Der er gravsten i kirken over tre af disse præster, ligesom billederne her kan ses i kirken. De hænger over Niels Holgersen Olivarius' epitafium.

I Ørslev Kirke findes i øvrigt det berømte kalkmaleri, Dansefrisen, så kirken er et besøg værd.

Hele denne historie havde jo ikke været kendt for eftertiden, hvis ikke det var, fordi en slægtsforsker i 1894 havde indsamlet alle de oplysninger om slægten, man nu kan finde i bogen¹. Familien har været flinke til gennem årene op til dette årstal (1894) at gemme og opbevare diverse dokumenter, som kan kaste lys over de enkelte personer. Og hvis man gerne vil gøre slægtshistorie levende, er det jo netop det, man skal.

¹ L. H. F. de Fine Olivarius: Stamtavle over Slægterne Olivarius og de Fine. Wroblowski, 1894

KOM GODT I GANG MED SKIFTER

Af Kathrine Tobiasen
Korsagervej 13, 8940 Randers SV
41 28 65 30
kto@slaegt.dk

Vi er blevet opfordret til at bringe mere stof for begyndere i slægtsforskerfaget. Den opfordring tager vi gerne op, og vi vil fremover i hvert nummer afsætte nogle sider til det. Her følger det første tilbud.

Skifter er en fantastisk kilde, som du ikke må snyde dig selv for. Bortset fra private breve og dagbøger er der næppe nogen kilde, der giver dig mere følelse af at være helt tæt på dine forfædre. Plus at det er et sikkert sted at gå til, hvis du ønsker dokumentation for en slægtssammenhæng mellem to personer.

Et skifte er den handling, der finder sted, når en person dør, og vedkommendes efterladenskaber, penge, ejendomme, møbler, indbo, tøj m.v. skal gøres op og derefter fordeles mellem arvingerne, altså en eventuel efterlevende ægtefælle samt børn. Man taler om *skifte og deling*. Er der ingen direkte arvinger, går man et led tilbage, hvor afdødes forældre bliver arvinger, og hvis de ikke længere lever, træder deres børn, afdødes søskende, ind som arvinger. Hvis der ikke er levende søskende og søskendebørn, må der tages endnu et skridt tilbage til bedsteforældrene og deres efterkommere. Man gik grundigt til værks og skaffede sig klarhed over, hvor mange arvinger der var, og hvor de holdt til i verden. Skiftemyndighederne gjorde et stort og samvittighedsfuldt

arbejde for at nå ud til alle de arveberettigede. Inklusive, at man sendte bud til den anden ende af landet og endda til udlandet.

Når en person var død, indkaldte skifteforvalteren de efterlevende til skiftesamling. Her deltog foruden den eventuelle enke(mand) og børnene skifteforvalteren, en skriver og et par vurderingsmænd. Kvinder var indtil 29. december 1857 ikke myndige, så de måtte have en såkaldt *lavværg* (en lovlig værg) ved deres side; det var typisk en mandlig slægtning, der fik den tjans, såsom en bror, svoger eller far. Fandtes en sådan slægtning ikke, måtte en anden mand fra bekendtskabskredsen eller nabolaget træde til.

Børn var naturligvis heller ikke myndige, så de måtte have *formyndere*, der ofte var mandlige slægtninge til afdøde. Ved en stor børneflok kunne en far- eller morbror snildt være formynder for et par børn. Piger blev aldrig myndige, men var de gift, var det deres mænd, der mødte op til skiftet. Drengene blev myndige med de 18 år, men indtil de fyldte 25 år, blev de benævnt *mindreårige* og måtte leve med visse begrænsninger. De kunne fx ikke optræde som formyndere eller kautionere for lån.

Registrering og vurdering

Egentlig sagde loven, at al indbo m.v. straks skulle registreres, hvorefter huset skulle lukkes, så ingen kunne slippe afsted med at fjerne noget. Men man er nok i de fleste tilfælde, hvor det drejede sig om almindelige, jævne mennesker, sprunget let henover denne tidlige registrering. 30 dage efter dødsfaldet mødtes man så til skiftehandlingen. De 30 dage kunne fraviges, hvis fx sygdom i familien gjorde det umuligt at mødes. Men normalen var, at man samledes en måned efter, at døden var indtrådt, og nu gik vurderingsmændene i gang med deres arbejde. De var rundt i samtlige stuer, kamre og udhuse og havde fat i alle genstande, som

De efterladte samles ved afdødes seng. Billedet med titlen Dødsfaldet er malet af Frits Syberg 1892. SMK.Open.

de satte en pris på, hvorefter skriveren noterede det hele i sine papirer. Vi bliver således inviteret med på en guidet rundtur i hjemmet, *stervboet*, som det kaldtes.

Hvis afdøde selv ejede sit hus eller sin gård, skulle der findes et skøde frem, ligesom andre papirer som obligationer og gældsbeviser blev gennemgået. Måske testamenter, hvis sådanne var skrevet. Skifteforvalteren ville derudover også søge at afklare, om der skulle være andre former for gæld eller tilgodehavender, som skulle medregnes i skiftet.

Et klip fra skifteprotokollen for godset Clausholm på Djursland. Her ses starten på registreringen af indboet. Der lægges ud i dagligstuen og i højre kolonne bevæger man sig videre til kammeret. Arkivalieronline.

Når registreringen og vurderingen var klar, kunne man gøre regnestykket op. Rent bogstaveligt. Værdier og gæld blev talt sammen, hvorefter *udgiften* blev trukket fra. Oveni fradraget kom skifteudgifterne til skifteforvalter, skriver og staten – heller ikke i de gode gamle dage var den slags gratis – og en eventuel enke eller enkemand kunne udtage et beløb til sin egen begravelse, der svarede til udgifterne til afdødes jordfærd.

Hvad der nu var tilovers i boet kunne så deles mellem arvingerne efter faste regler. I Danske Lovs 5. bog, 2. kapitel, 29. artikel hedder det: Mands-Person tager to Loder imod een Qvindis-Person tager een, i alle Arve. Dette gjaldt indtil 1857.

I et barnløst ægteskab var den efterlevende dårligt stillet, idet han/hun indtil 1857 ikke arvede efter afdøde, men dog sad på sin egen halvdel af boet. Denne misere kunne man sikre sig mod ved at skrive testamente. For børn født uden for ægteskabet så det endnu værre ud; indtil 1937 var de ikke arveberettigede efter deres far, som dog kunne lyse dem i *kuld og køn*, så de fik ret til at arve det halve af, hvad ægtefødte børn tilkom.

Hele skifteforretningen blev nedskrevet i et *skiftebrev* på stemplet papir; at papiret var stemplet betød, at der var betalt et gebyr til statskassen, hvorved papiret fik retsgyldighed. Brevet blev desuden indført i de skifteprotokoller, som skiftemyndigheden var forpligtet til at føre. Og det er i disse protokoller, vi skal finde skifterne efter vore aner.

Hvordan finder du et skifte?

Det første, du skal have styr på, er, hvilken skiftemyndighed afdøde hørte under. Det er ikke altid helt enkelt, for her var det ikke kun geografien, der spillede ind. Også hans eller hendes placering i den store samfundspyramide havde betydning.

I købstæderne var det rimelig simpelt; her sorterede alle under byfogeden. På landet var det anderledes; her spillede standsforskelle en hovedrolle, og ovenikøbet var myndighederne skiftende op gennem tiden. Den store forskel gik mellem selvejere og fæstere. Selvejere, fra store godsejere til små gårdmænd, skiftede under amtmanden, indtil herredsfogeden fra 1793 tog over. Fæsternes skifter tog deres godsejere sig af, men fra 1817 kom de også til at sortere under herredsfogeden, bortset fra visse store godser, som bevarede skiftejurisdiktionen indtil 1850. Hovedstaden havde helt sit eget system; flere erhvervsgrupper havde særlige skiftemyndigheder, mens almindelige borgere indtil 1771 hørte under bytinget og herefter Hof- og Stadsrettens skiftekommission. Derudover havde gejstligheden (præster, degne m.v.) og militæret i hele landet deres egne ordninger.

Det kan lyde temmelig indviklet og er det også i mange tilfælde. I Jytte Skaaning og Bente Klercke Rasmussens bog *Find din slægt – og gør den levende*, s. 222, kan du finde en detaljeret oversigt over skiftemyndighederne/skiftejurisdiktionerne, og Rigsarkivet har vejledninger om skiftearkivalier, hvor forskellige områder og skiftetyper gennemgås: <https://www.sa.dk/da/hjaelp-og-vejledning/rigsarkivets-online-vejledning/>.

Skifter		
Her finder du skifter fra hele landet. Tilmeld dig Arkivalieronline's nyhedsbrev. Se kommende digitaliseringer på Arkivalieronline.		
Navn	Beskrivelse	Læs mere om
Skiftmateriale, Sønderjylland	Forskellige typer af skiftmateriale fra Sønderjylland frem til omkring 1870. Se kvivejledning til skifter indtil 1919	Læs her
Skifter fra København	Forskellige typer af skiftearkivalier fra København frem til ca. 1919. Skiftesæsen i København var meget anderledes end i resten af landet	Læs her
Skifter, hele landet	Forskellige typer af skiftearkivalier fra hele landet, undtaget København, frem til ca. 1919.	Læs her
Skifter, militære	Skiftmateriale fra militære myndigheder, rytterregimenterne m.v.	Læs her

På Arkivalieronline kan du finde vejledninger til de enkelte kildegrupper ved at klikke på linket Læs her.

Har du med fæstebønder at gøre, er du måske ikke klar over, hvilket gods dine aner hørte under? Du kan få en ide om, hvilke godser der kan være tale om, ved at slå op i et stednavneregister for området. Her er udarbejdet registre for hvert af rigets hovedområder.

For Sjælland, Lolland-Falster m.v.: Michael Dupont: Sogne-nøgle til skifteprotokoller fra private godser, institutioner, præstekald m.m. øst for Storebælt.

For Fyn: Anne Riising: Stednavneregister til godsejernes skifteprotokoller til 1850 i Landsarkivet for Fyn.

For Jylland: Bente S. Vestergaard: Stedregister til Nørre-jyske Godsarkiver.

De to sidste titler er tilgængelige på Arkivalieronline; de findes nemmest ved at søge i Daisy på titlen.

Michael Duponts bog Sogne-nøgle til skifteprotokoller er meget nyttig, når man søger aner øst for Storebælt.

Du kan også forsøge med et opslag på den nemme genvej på websiden Fæster og skifter, <https://www.faesterogskifter.dk>, hvor du kan søge direkte på personnavne og få bud på, hvor de hører til. Den dækker langt fra alle danske skifter, men indeholder rigtig meget, og der kommer hele tiden mere til.

Et opslag i databasen Fæster og Skifter på en person, hvor vi kun kender navn og meget omtrentlige årstal, har givet bud med to hits.

Skifteprotokoller er som regel tykke tætskrevne bind, som det kan være uoverskueligt at finde et bestemt skifte i. Heldigvis er rigtig mange udstyret med et register. Kig forrest eller sidst i protokollen, hvor det typisk vil være placeret. I nogle tilfælde findes registre som særskilte dokumenter, og en del kan læses på Arkivalieronline under Se mere > Registraturer og vejledninger.

Andre ligger på private hjemmesider – se oversigten hos Danske Slægtsforskere, www.slægt.dk > Kilder > Linksamling. Også Erik Brejl har mange skifteuddrag fra amter, gejstlige, godser, herreder m.v. på sin omfattende side <https://www.brejl.dk>.

I Erik Brejls skifteuddrag kan du finde basale oplysninger om atdøde og deres familier.

En tredje mulighed er amerikanske Aurelia Clemons, der har registre til et væld af danske amts-, herreds- og godsskifter på sin hjemmeside <https://aurelia-clemons.dk>. Klik på *Probates* (det engelske ord for skifter) midt på siden for at komme til oversigten over skifteuddragene.

Disse registre og uddrag letter dit arbejde med skifterne betydeligt, og du bør altid starte med at undersøge, om der skulle findes én, der dækker dit interesseområde.

Vær opmærksom på, at man i tidligere tider kunne nøjes med at skifte privat uden skiftemyndighedernes indblanding, hvis alle arvinger var myndige. Aftægtsfolk havde ofte ordnet arvesagerne sammen med overdragelsen af ejendommen, og her vil du heller ikke kunne finde et skifte.

Hvis du skulle støde på et skifte efter en barnløs slægtning til dine aner, et såkaldt udarvskifte, kan det være nyttigt at kigge det igennem. Fordi man her skulle finde andre arvinger end de direkte, kan et sådant skifte være nøglen til familie-sammenhænge, du ellers ikke havde fundet.

Desværre gælder det, at skifterne med tiden bliver mindre spændende. I sidste halvdel af 1800-tallet finder man det ikke længere nødvendigt med den detaljerede registrering.

Du får stadig den håndfaste dokumentation for, hvem arvingerne var, og et overslag over, hvad en afdød efterlod sig af eventuel formue og gæld, men den spændende rundtur i dødsboet må du vinke farvel til.

Skiftebrevene

Skifteprotokollerne hører til de kilder, der i vid udstrækning er digitaliserede og kan læses på Arkivalieronline. Her finder du dem under menuen Skifter, hvorunder de er opdelt i skifter fra Sønderjylland, København, hele landet og militæret. Klik på Læs her til højre for hver gruppe, og du vil få en nyttig introduktion til dem. Ellers vælger du den relevante gruppe og navigerer frem til den skiftejurisdiktion, du har brug for, enten via dropdown-mener (Sønderjylland og hele landet) eller lange oversigter (København og militæret). Se billedet s. 29.

Alternativt kan du bruge Daisy. Hvis du er nogenlunde sikker på, hvad du går efter, er Daisy den hurtigste løsning og desuden smart ved, at du kun behøver at taste dele af fx et navn. Vælg *Avanceret søgning* og tast byens, herredets og godsets navn i arkivskaberfeltet og 'skifte' i arkivseriefeltet. Skiftearkivalier kan optræde under forskellige betegnelser: skiftebreve, skifteprotokoller og skiftedokumenter, hvorfor du gør klogt i at nøjes med at taste 'skifte'; du får så alle varianterne med i din søgning. En anden fordel ved at bruge Daisy er, at du også får de arkivalier med, som endnu ikke er digitaliseret, og som du kan bestille til brug på en af Rigsarkivets læsesale.

Søg i arkivaliesamlingerne

Arkivskaber eller arkivserie:

Arkivskaber:

Arkivserie:

Periode: -

Her kan du:

- > **Søge** efter arkivalier og få vist information om dem.
- > **Bestille** arkivalier til brug på en læsesal.
- > **Se** indscannede arkivalier online.

Indscannede arkivalier kan ikke bestilles til brug på læsesal.

En søgning i Daisy, der skal finde skifte-arkivalier under godset Clausholm.

Skiftebrevene er indført kronologisk i protokollerne, og de er som alle andre ældre kilder skrevet i hånden. De kan være ganske korte, men som regel fylder de flere, ofte endda mange sider. For en begynder kan det være en drøj omgang at arbejde sig gennem et skifte, men øvelse gør mester, og

det hjælper, når du efterhånden lærer den særlige sprogbrug at kende. Giv ikke op på forhånd, og heldigvis er der god hjælp at hente undervejs.

Danske Slægtsforskeres forum <https://forum.slaegt.dk/> har en gruppe, *Hjælp til tydning af tekster m.v.*, hvor særdeles kyndige læsere af gotiske kragetæer står klar til at assistere dig med at få mening i enkelte ord eller hele dokumenter. Du skal være logget ind på siden for at kunne skrive et indlæg. Husk, at det er en idé at vise din gode vilje ved selv at forsøge med en tydning – også selv om du ikke kommer så langt.

Forfatter: **Margrethe Juul**
Medlem
Bruger med indlæg
Indlæg: 80

Emne: **Barnefaderens navn** (Læst 49 gange)
Dato: 09 Apr 2022 - 11:03

Høj Forum

Hjælp ønskes til efternavnet på Karens far og navnet på regimentet, han ligger ved:

Fjelde, Muses, Maribo Enestemn bog 1788-1815 side 64 øverst l.v.
<https://www.se.dk/ao-soegesider/da/billedviser?bsid=149476#149476,24724189>

1811 Aug d. 25de lod Ellen Jørgensdatter i Fjelde sin uægte Datter døbe, kaldt: Karen Baaren af Cecilie Jørgensdatter
Faddere: Peder Jørgensen, Christian Romme og Birte Jørgensdatter
Til Barnets Fader blev udlagt Rytter ved **Rytterregiment Niels ?**

Hilsen
Margrethe Juul

Forfatter: **Ole Westermann**
Medlem
Bruger med indlæg
Indlæg: 19.802

Sv: **Barnefaderens navn**
Svar #1 Dato: 09 Apr 2022 - 13:28

Mit forslag:

1811
Aug d. 25de
Lod Ellen Jørgens Dr. i Fjelde sin uægte Dr. døbe, kaldet: Karen, baaren af Cecilie Jørgens Dr. Fadd. Peder Jørgensen, Christian Romme og Birte Jørgens Dr. - Til Barnets Fader blev udlagt Rytter ved Siesv. Rytter Regiment Niels Østbjerg. .

mvh Ole

I Danske Slægtsforskeres forum kan du få hjælp til at tyde den drilske gotiske håndskrift.

Udover besværet med at tyde bogstaverne kan det også knibe med at forstå meningen med ordene. Brug Ordbog over det Danske Sprog, der findes online på <https://ordnet.dk/ods>, til at slå de mange gamle ord op og finde en forklaring på dem.

Et skiftebrev er som regel skrevet efter en fast skabelon. Først nævnes, hvem afdøde er, og deltagerne i skifteforretningen, embedsmænd, arvinger og vurderingsmænd, præsenteres. Så følger registreringen af boet, punkt for punkt, hvorefter eventuel gæld og tilgodehavende gøres op. Endelig deles overskuddet mellem arvingerne, og måske rundes der af med nogle formanende ord om, hvordan der skal tages hånd om umyndige børn. Punktum for det hele sættes med skifteforvalterens og de myndige arvingers underskrifter – du kan her være heldig at finde dine forfædres autografer.

Rigtig god fornøjelse med skifterne. Fine oplevelser ligger og venter på dig!

SØGNING PÅ SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Af Per Hundevad Andersen

Det kan være svært at finde rundt i de mange søgemuligheder, som findes på Slægtsforskernes Biblioteks side – slægtsbibliotek.dk. Antallet af titler online nærmer sig 20.000 og vokser hastigt; der er omkring 2,5 mio. siders tekst at søge i. Derfor er her en lille vejledning i de mest almindelige søgemuligheder.

Fritekstsøgning

Det er muligt at søge efter ord eller ordsammenstillinger i praktisk talt alle de sider, som biblioteket til enhver tid har tilgængelige online – altså i øjeblikket omkring 2,5 mio. sider. Vores søgning svarer nogenlunde til en Google-søgning, men der er nogle forskelle, som beskrives her.

Fritekstsøgningen findes på bibliotekets forside eller under menupunktet *Søgninger* og *Søg*: Fritekst. Her kan man indtaste et eller flere ord, og der vises (ofte mange) resultater, hvor ordet/ordene forekommer.

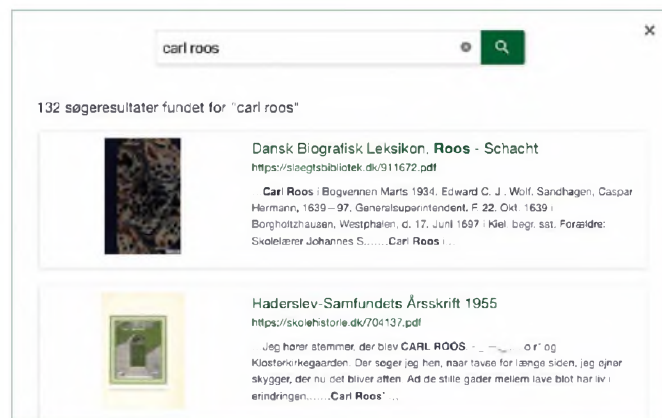
Bemærk: Der er tale om en søgning efter præcist det, man indtaster (nogenlunde, som man kender det fra Medie-stream). Bemærk også følgende:

- Der kan ikke anvendes jokertegn som % eller _
- Søgning på fx Carl Roos svarer til "Carl Roos", og man søger præcist på denne tekst
- Husk derfor ved navne også at søge på "Roos, Carl"
- Ønsker man at søge på en kombination af flere ord, uden disse skal forekomme i sekvens, kan man anvende citationstegn: "Koldinghus" "spanske soldater" vil søge efter alle dokumenter, hvor disse to udtryk forekommer
- Operatører (fx AND eller OR) kan ikke anvendes

Man får ved brede søgninger mange resultater, så det er en god ide at være præcis i søgningerne.

Åbner man et resultat ved at trykke på det tilhørende link, vil

PDF-filen for den pågældende udgivelse downloade på din enhed. Når PDF-filen er åben på din enhed, kan du finde det, du søgte ved en PDF-søgning med Kontrol-F.

Samlinger

Vi har gjort det nemt for dig at finde centrale bøger om en lang række emner. Disse kan findes i menupunktet *Samlinger*, hvor et stort antal emner er samlet i følgende hovedgrupper:

- Slægtsforskning
- Biografiske samlinger
- Opslagsværker
- Lokalhistorie
- Kilder
- Historie

Under hver af hovedgrupperne findes et antal emner, der hører til gruppen. Når man trykker på det pågældende emne, kommer der en side frem, der beskriver og har link til forskellig litteratur om det pågældende emne.

Søg bøger om en slægt

Under Samlinger findes punktet *Find bøger om en slægt*. Her finder man en side, hvor man kan indtaste et slægtsnavn, og dermed får man en oversigt over bøger, der handler om den pågældende slægt. Forskellen til fx fritekstsøgning er følgende:

- Søgningen er mere snæver, idet der alene vises bøger, der har den pågældende slægt som emne
- Søgningen viser ikke kun titler, der er online, men alle vore titler om slægten. Dermed kan man kontakte os vedr. en slægtsbog, der endnu ikke er lagt online.

Søg bøger om en lokalitet

Ligeledes under Samlinger findes punktet *Find bøger om en lokalitet*. Denne fungerer på samme måde som *Find bøger om en slægt*, men nu vises alle bøger, der specifikt handler om en bestemt lokalitet. Det kan være navnet på en by, en landsby, et sogn, et amt osv.

Databaser

Fremover vil biblioteket udvide adgangen til personalhistoriske data ved hjælp af databaser på bibliotekets hjemmeside. Disse findes under menupunktet *Databaser*.

Foruden nogle af de hyppigst anvendte databaser har biblioteket for nuværende selv publiceret følgende to databaser:

- Navnesøgning i Genealogisk Samling: Denne database indeholder et navneindeks til hele den ældre del af Genealogisk Samling fra Frederiksberg Bibliotek. Her kan man søge på slægtsnavne og få titler på de slægtsbøger, hvor slægtsnavnet optræder (også de "skjulte").
- Register til pensionssager fra 1. Verdenskrig: Denne database indeholder navneregister over alle sønderjyder, der har ansøgt om at få invalidepension eller enkepension efter 1. Verdenskrig.

Flere databaser vil blive tilføjet denne side i år, herunder et indeks til Trøst-Hansens sognekort, alle tildelinger af indfødsret fra 1850 til 1915 samt en ny udgave af Bovrup-kartoteket.

Skolehistorie

Slægtsforskernes Bibliotek gennemfører et digitaliseringsprojekt om dansk skolehistorie. Projektet digitaliserer omkring 35.000 hæfter med årbøger, indberetninger, eksamensinvitationer, skoleblade m.v. fra de danske gymnasiale uddannelser – fra de ældste latin- og katedralskoler til nutidens gymnasier. Der er også beretninger fra realskoler, højskoler, efterskoler, forberedelseskurser, husholdningsskoler, seminarier og meget mere.

Der er pt. 6.000 hæfter online, og de findes under menupunktet *Skolehistorie*. En af søgemulighederne er at vælge: *Der findes her en oversigt over de skoler, der på nuværende tidspunkt er helt eller delvist dækket af digitaliseringen* nederst på siden. Nu kan man gå til den side med det startbogstav, som skolen eller byen har. Ved at trykke på skolens navn får man de beretninger, der pt. er online for den pågældende skole eller institution.

Bibliotekskataloget

Som andre biblioteker har Slægtsforskernes Bibliotek også et bibliotekskatalog – dvs. en database med alle vore bøger registreret med bibliografiske data. Kataloget findes under menupunktet *Søgninger* og *Søg: Katalog*.

I kataloget kan man søge efter titler i vores bibliotek, uanset om de er online eller ej – det fungerer på samme måde som folkebibliotekernes søgeside, bibliotek.dk. Der søges i de bibliografiske data såsom titel, forfatter, forlag og emneord.

Databaser

Navnesøgning i Genealogisk Samling

Denne database indeholder et navneindeks til hele den ældre del af Genealogisk Samling fra Frederiksberg Bibliotek, der i 2021 blev overdraget til Slægtsforskernes Bibliotek. Her kan man søge på slægtsnavne og få titler på de slægtsbøger, hvor slægtsnavnet optræder – og en række af bøgerne kan man direkte tilgå online. [Tryk her for at komme til databasen.](#)

Dødsregister

Danske Slægtsforskere har publiceret en database med mere end 1,5 mio. dødsfald i Danmark. Databasen indeholder samtlige dødsfald i Danmark fra 1943 til 1969, mens de tidligere perioder endnu ikke er komplette. Databasen udvides hele tiden med flere data og perioder fra bl.a. de københavnske begravelsesprotokoller og dødsattester. [Tryk her for at komme til databasen.](#)

Har du lyst til at se, hvordan Slægtsforskernes Bibliotek arbejder?

Biblioteket har fremstillet en video på 6 minutter, der fortæller om baggrunden for biblioteket, og hvordan bøgerne behandles, fra de kommer ind, til de kan findes online. Man får også en introduktion til, hvordan man kan søge i bibliotekets online samlinger af bøger. Videoen findes på bibliotekets side: slaegtsbibliotek.dk (for oven til venstre).

	Person/slægtsnavn	Lokalitet	Emne
Meget bred søgning	Fritekstsøgning	Fritekstsøgning	Fritekstsøgning
Fokuseret søgning	Find bøger om en slægt	Find bøger om en lokalitet	Samlinger
Snæver søgning	Databaser såsom indeks til Genealogisk Samling		
Søgning i hele bestanden (også fysiske eksemplarer)	Bibliotekets katalog	Bibliotekets katalog	Bibliotekets katalog

GOTISK TEKSTPRØVE

Temaet i dette nummer er legestuer, og derfor drejer tekstprøven sig om en sag om netop legestuer. Den er et bilag til en politiprotokol fra Gjerlev-Onsild Herreder fra 1855. Desværre kan originalen ikke ses på Arkivalier-online.

Læs teksten grundigt igennem; som sædvanligt hjælper det at læse den to eller flere gange. Ordene vil forhåbentlig stille og roligt åbne sig for dig. Hvis du alligevel må give op, kan du kigge i facitlisten, den korrekte tydning, som du finder på Danske Slægtsforskeres hjemmeside www.slaegt.dk > Om os > Bladet Slægtsforskeren > Se bilag til bladet.

Christen Koefoed
 Kancelliraad, Byfoged
 og Thors i Marbjergs
 Jernfoged og Thors
 i Gjerlev - Onsil Herre-
 der.

Jeg vitterligt: At den 1855 den 31 Januari
 blev den Marbjerg Raadshere Holtenes fød og fød-
 sek af den ordinarie Kancelliraad og Thors i Mar-
 bjergs af Kancelliraadens Schmidt og Virsgaard
 og foretoges
 den 1855

Jeg offentlig
 i
 Gaardmandens Peter Lyktemark i
 Leesting og Leirs Tottamien i Trine
 formidlet Thorsens fra Jernfoged Peter Jernfoged
 Thorsens til indlæse om alle følgende:

Jeg offentlig til indlæse om alle følgende
 i Midd. N. 24. Nu man jeg fores, indlæse, at den
 for Kancelliraadens tilladte Lyktemark and Nyl-
 vordid i. w. for Gaardmandens Peter Lyktemark
 i Leesting og Leirs Tottamien i Trine som
 indlæse selv Tindag Nyl og om Mandagen fra
 Middag til Middag. De lande Leirs Tottamien
 og Tindag Nyl og om Mandagen fra Middag
 og Middag, for indlæse om alle følgende formidlet
 indlæse om alle følgende for Kancelliraadens og om alle følgende
 indlæse om alle følgende.

Den indlæse om alle følgende
 den 26 Januari 1855. Peter
 Lyktemark
 for Kancelliraad og Jernfoged Koefoed
 indlæse om alle følgende den 31 Januari
 1855. — — — — —
 Chr. Koefoed

NOGET OM LEGESTUER OG MYNDIGHEDERNES STILLING TIL DEM

Af Erik Møller
Mellemhøjen 9,
8800 Viborg
Tlf. 86 67 36 36
erikmollervi@gmail.com

Efterhånden som anetavlen bliver mere og mere udfyldt, vokser interessen for at vide noget om vore forfædres levevilkår, og hvad de i øvrigt foretog sig. Oplysninger herom findes i fæstebreve, skøder, skifter m.v. Men især retssager indeholder rigtig mange oplysninger om menneskers daglige liv og forhold. Denne artikel beskriver nogle af ungdommens muligheder for samkvem og forlystelser samt myndighedernes syn på sådanne forlystelser.

Legestue var den gamle betegnelse for et ungdomsgilde, hvor unge mennesker morede sig med dans, leg, kortspil, skiveskydning m.v. samt med indtagelse af forskellige spirituøse drikkevarer. Legestuer hørte til ungdommens fornøjelser i en landsby, hvor de unge regelmæssigt kunne komme sammen til underholdning og tidsfordriv. Legestuer var en udløber af julestuerne, der var en særlig form for forlystelse, der omkring 1700 var almindelig i Danmark, og som var knyttet til juletiden, dvs. fra helligdagene indtil kyndelmisse, den 2. februar. Her samledes ungdommen til selskabelighed i stor stil, på landet oftest som sammenskudsgilder, hvor man aften efter aften fordrev tiden med alskens lege. Det var sanglege f.eks. "Bro, bro brille", gemmelege, gættelege samt fremførelse af lavkomiske figurer, f.eks. efterligninger af præster. Denne sidstnævnte leg kunne udføres ved, at en frisk karl tog et kvindeskørt over skuldrene, hvorefter han lavede en imitation af en præst. Her fremførte han en fjolleprædikenen med frække ord og hentydninger og viede nogle af de unge par i stuen i fiktive vielsesritualer. En anden leg hed "Trille julekage" og er et eksempel på en leg, som man kender fra flere egne. Her lagde en pige og en karl sig påklædte oven på hinanden på et bord, hvorefter resten af selskabet "æltede dejen". Det betød, at de to deltagere fik gnubbet sig godt op ad hinanden til stor morskab for hele selskabet. Præsterne var absolut ikke begejstrede for sådanne lege og deres seksuelle undertoner.

Omkring år 1800 tabte disse julestuer deres oprindelige præg, og ungdommens store julegilder forvandlede til for-

trinsvis at blive mere eller mindre nymodens dansegilder. Navnet blev også ændret fra julestue til legestue, og disse legestuer blev efterhånden afholdt hele året.

En legestue kom i stand ved, at en eller et par unge mennesker aftalte med en gårdejer, at der hos ham holdtes legestue på et bestemt tidspunkt. Man satte herefter en efterretning i omløb om, at der blev holdt legestue i den pågældende gård eller hos en husmand, der havde plads til dem. Der blev altså ikke indbudt til en legestue.

Når flokken af unge var samlet, gik det hele for sig i al tarvelighed i de lavloftede stuer, hvor der blev danset. Belysningen bestod af nogle blafrende tællelys. Det var karlene, der betalte, og traktementet var beskedent, det meste gik til indkøb af drikkevarer såsom øl og brændevin.

Først op i 1800-tallet kom der musik til dansen. Tidligere satte de bedste sangere blandt de dansende sig skiftevis og sang for selskabet. Indtil 25. april 1800 havde stadsmusikanten eneret til at spille musik for betaling i vedkommende købstad. Efter dette tidspunkt måtte han også spille musik overalt på landet, og der tilkom ham derefter ikke nogen eksklusiv ret til at spille musik. Herefter fik hver egn en spillemand, som spillede til dansen mod et vist honorar, spillemandspenge.

En særlig ungdomsskik kendes under navnet udnævnelser af gadelam. Det var en særlig måde at organisere ungdomslavet i landsbyerne på. Traditionen var særlig udbredt i Østjylland fra Mariager Fjord i nord til lidt syd for Aarhus og i vest ud til hedeegnene. Ungdomslavet blev ledet af landsbyens bedste karl, der kaldtes gadebassen, undertiden havde han også et råd på 2 eller 3 karle ved sin side. De unge piger blev uddelt, således at hver karl fik en pige, som han skulle have til partnerske ved ungdomssammenkomsterne i det kommende år. Pigerne kaldtes gadelam. Gadebassens egen pige kaldtes som regel gadinde. Karlen havde pligt til at være kavalier året igennem ved alle gilder og ungdomsfestligheder for sit gadelam – ganske uanset større eller mindre tilbøjelighed. Hun trakteredede til gengæld karlen på forskellig måde, når han kom på besøg i den gård, hvor hun havde hjemme, eller hvor hun tjente. Uddelingen af gadelam fandt oftest sted valborgsaften, dvs. den 30. april. Der var forbundet forskellige pligter for karlen og gadelammet, f.eks. skulle de danse nogle danse sammen ved de fester eller gilder, hvori de deltog i årets løb.

Legestuerne i den beskrevne form fandt sted i gårdenes storstuer og ophørte i alt væsentligt i de sidste par årtier af 1800-tallet. De blev afløst af baller og sanglege i forsamlingshusene, der fremkom på dette tidspunkt.

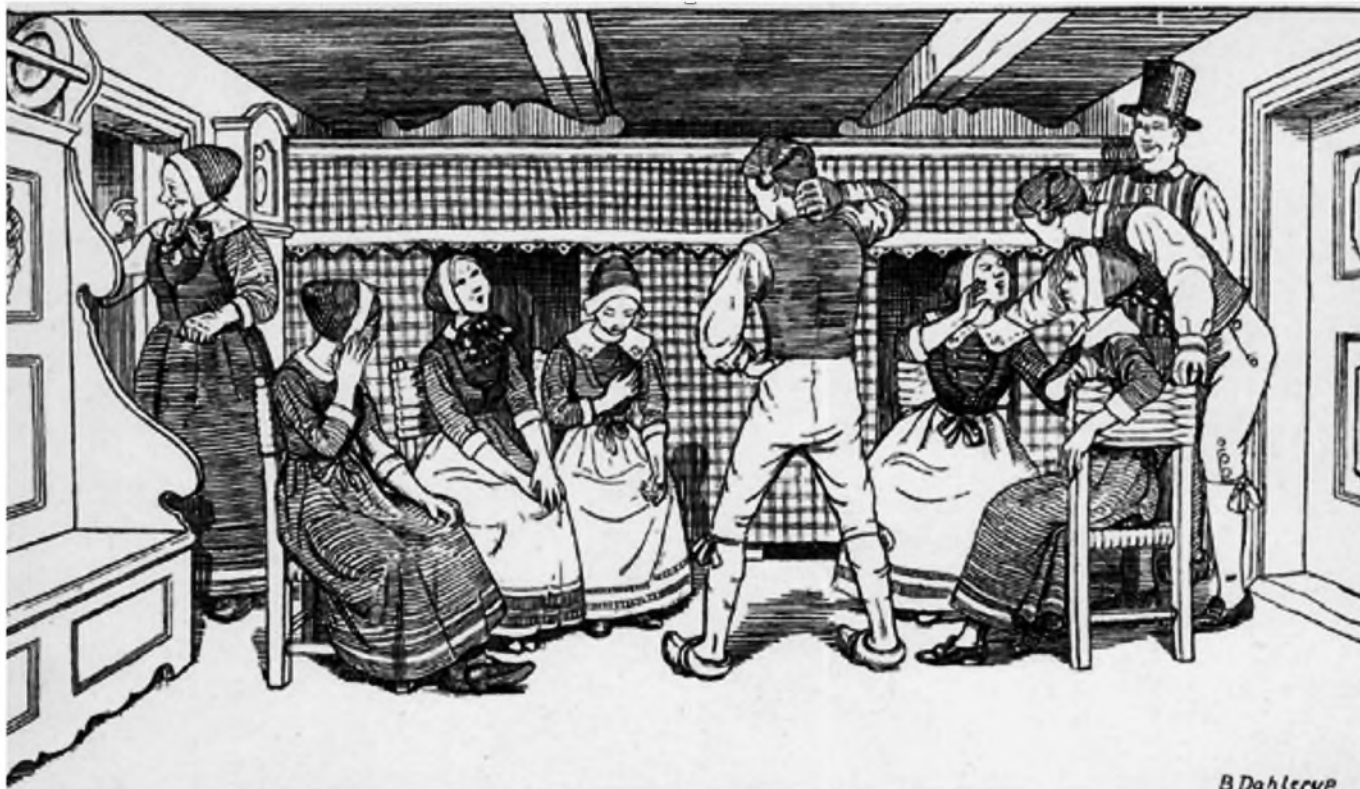
Mit sigte med artiklen er dels at belyse omfanget af legestuer i nogle herreder i Randers Amt, nærmere bestemt i området mellem Randers Fjord og Mariager Fjord, dels ved nogle eksempler at belyse myndighedernes holdning til legestuerne. Undersøgelsen koncentrerer især om midten af 1800-tallet, idet der her findes et forholdsvis righoldigt arkivmateriale om legestuer.

Lovgivningens stilling til julestuer og legestuer m. v.

Tidligere var lovgiverne optaget af at begrænse afholdelse af legestuer og andre festligheder i bondesamfundet. I Christian Vs Danske Lov fra 1683 var der en bestemmelse om, at letfærdig og forargelig legen om jul eller andre tider og fastelavnsløben var strengt forbudt og burde straffes alvorligt, se D.L. 6 – 3 – 11. Fastelavnsløben består i at gøre fastelavnsløjer i udklædning. Bestemmelsen er tavs om, hvorledes der skulle straffes. Om der var tale om et absolut forbud er nok tvivlsomt, idet bestemmelsen står i kapitlet om helligrøde, dvs. krænkelse af helligdagens fred. Holdt man disse festligheder på søgnedage, var de vel tilladt. Forordningen af 12. marts 1735 om sabbattens helligeholdelse udstedt af kong Christian VI indeholdt strenge bestemmel-

ser. Baggrunden for denne forordning var pietismen, en kristen bevægelse med vægt på fromhed og levende, personlig tro, der kom til Danmark i begyndelsen af 1700-tallet. Der var tale om praktisk fromhed, karakterstyrke og asketisk verdensfjernhed. Der måtte ikke udøves ligegyldige ting som f.eks. kortspil og dans. Efter forordningens bestemmelser måtte bryllupper, trolovelser og barselsgilder på landet afholdes om søndagen og andre helligdage. Enhver, der deltog, skulle holde sig fra "al Uskikkelighed især fra Fylderie", og de skulle snarest muligt gå hjem. Ville man holde fest i den anledning, måtte det ske på en søgnedag.

Endvidere hedder det: "Alle andre Gilder, og især det saa kaldede Sommer i Bye-Riden (som Bønderne mellem sig selv paa Søn- og Helligdagene, især fra Findse- til St. Hans Dag holdæ) forbydes alvorligen og skal baade Øvrigheden og Husbonden see derhen, at slig Uorden og Misbrug, hvorved Gud fortørnes og Bonden ruineres, herefter aldeles hemmes". Sommer i by-riden var tidligere en almindelig folkeskik, der bestod i, at en landsbys unge ved sommerens begyndelse (i maj) drog til skovs og hentede majløv eller et nyudsprunget træ, et såkaldt majtræ, til byen som indledning til forskellige festligheder, majfester. I de landbyer, hvor man ikke hentede et træ fra skoven, rejste man om foråret en majstang på en plads centralt i byen og pyntede den med løv. Der var dans om majtræet eller majstangen. Bestemmelserne blev nøjere præciseret ved en forordning

Julestue

af 14. december 1736. Heri hedder det, "men deres Gilder og Giestebudde samt Spil og Leeg, som de derpaa i deres Huse holde, skal paa samme Dage aldeles være forbudne at holdes".

Disse bestemmelser var meget indgribende, og i 1748 bestemte regeringen i et reskript af 12. juli til amtmændene følgende:

"Saa (paa det at Bondestanden, som næsten det ganske Aar igennem med Agerdyrkningen og anden til den Stand henhørende Gierning haver et tungt Arbeide, paa den Tid af Aaret, naar det mindste Arbeide forefalder, ogsaa kunde nyde en liden sømmelig og med deres Stand overeenskommende Fornøielse) tilkiendegives, at det vel ingenlunde maae tillades, at berørte Sommer i Bye-Riden paa nogen Søn- eller Helligdag maae foretages, men vel at det herimod maae være Bondestanden, hvor det forlanges, paa en af de Søgnedage i Ugen og paa den forhen dertil brugte Tid af Aaret, naar det nødvendige Bondearbeide ikke forsømmes, tilladt, til en liden Opmuntring, sig med forskrevne Sommer i Bye-Riden at forlyste; Dog at baade Øvrigheden og Hosbonden skal have nøie Tilsyn, at ingen Uorden, Misbrug, Drukkenskab eller anden Uskikkelighed ved saadanne Forsamlinger gaaer i Svang eller bliver foretaget".

Forordningen fra 1735 blev først ophævet og erstattet af forordning af 26. marts 1845 om søn- og helligdagens vedbørlige helligholdelse. Efter dennes § 13 måtte maskerader, baller og såkaldte legestuer ikke holdes dagen før en søn- og helligdag. Og ingen forlystelser måtte begynde på søn- og helligdage før tidligst om eftermiddag kl. 4.

Godkendelse af at holde legestue

I praksis gav ovennævnte bestemmelser øvrigheden grundlag for at gribe ind for at hæmme festlighederne. Praksis udviklede sig til, at ungdommens ledere skulle søge tilladelse hos politimesteren – dvs. herredsfogeden – til at afholde legestue hos en bestemt gårdmand eller husmand, der havde plads til det. Politimesteren skulle give skriftlig tilladelse, hvori det udtrykkelig skulle anføres, at den forinden benyttelse skulle forevises sognefogeden.

Trods ihærdig søgning er det ikke lykkedes mig at finde et sted i lovgivningen, hvor det står skrevet, at der skulle en sådan tilladelse til. Forklaringen kom imidlertid i en sag fra 1842/1843. I begyndelsen af 1842 søgte formanden for 2 sogneforstanderskaber på Falster om Danske Kancellis tilladelse til, at forstanderskaberne måtte blive bemyndiget til at meddele tilladelser til ungdomsgilder eller sammenkomster for sognets ungdom, som har leg, dans, kortspil, skiveskydning til formål i stedet for "at den til saadanne offentlige

Forlystelser fornødne Tilladelse hidtil har været at søge hos Stedets Politimester".

Et sogneforstanderskab blev oprettet i hvert sogn i henhold til anordning af 13. august 1841. Det bestod i grove træk af sognets præst og lodsejere, der ejede mere end 32 tønder hartkorn, samt 4 – 9 andre mænd blandt sognets beboere, hvis antal bestemtes af amtmanden. Sogneforstanderskabet skulle bestyre de kommunale anliggender, dvs. skolevæsen og fattigvæsen. De var forløberer for sognerådene, der blev oprettet i 1867. En af forstanderskabets opgaver, der har interesse for denne artikel, er efter § 20 følgende: "Ogsaa i andre Henseender [end betleri og løsgængerij] bør Sogneforstanderskabet paa liige Maade bidrage til at fremme og opretholde god Politie-Orden".

Danske Kancelli bad samtlige amtmænd om oplysninger om, hvordan man hidtil havde forholdt sig til sager om godkendelse af legestuer, og om man fandt det tilrådeligt, at sogneforstanderskaberne overtog hvervet med at give tilladelse til ungdommens sammenkomster. Amtmændene bad herredsfogederne give lignende oplysninger. Der foreligger i kancelliets svar fra samtlige amtmænd undtagen en enkelt, og der var medsendt svar fra en del herredsfogeder. På grundlag af dette materiale udarbejdede kancelliet et notat med forslag til ekspedition. Notatet indeholder i indledningen nogle interessante overvejelser om, hvorvidt der overhovedet var lovgrundlag for den hidtidige praksis. Kancelliets sagsbehandler skrev bl.a. "Imidlertid kan det dog næppe antages, at Almuens Forpligtelse til at søge den omhandlede Sanction for deres Gilder er begrundet i nogen positiv Lovforskrift, thi af de i denne Anledning i adskillige eller nogen erfarede bestemmelser i Fog. 22 Oct 1701 cap III § 2, Fog. 1. Febr. 1757, 2. aug. 1786 § 19, Fog. 25. Marts 1791 § 12, Reskr. 4. Decbr 1739 og 12. July 1748 fremgaaer kun, at Øvrigheden skal have Tilsyn med, at ingen Uorden, Misbrug, Drukkenskab eller anden Uskikkelighed ved saadanne Samlinger gaaer i Svang, men det er saa langt fra, at der i noget af de Lovbud indeholdes nogen udtrykkelig hjemmel for, at der stedse ved slige Leiligheder forud skal søges en særlig Tilladelse".

De forordninger, der henvises til, er følgende:

Forordning af 22. oktober 1701 "om Politiens Administration". Kapitel III omhandler ærbarhed og gode sæder. Efter § 2 skal politimesteren forhindre, at der i værtshuse foregår druk og forfængelig lystighed til almindelig forargelse.

Forordning af 1. februar 1757 omhandler "Misbrug med Brændeviinsårrik".

Forordning af 2. august 1786 omhandler "Brændeviinsbrænden og Kroehold paa Landet i Danmark". Efter § 19 skal øvrigheden påse, at brugen af brændevin indskrænkes mest muligt.

Forordning af 25. marts 1791 om "adskilligt, der vedkommer Politivæsenet paa Landet i Danmark". § 12 omhandler tjenestefolk, der unddrager sig arbejde, efter at de har sviret.

Overreferenten i kancelliet slog kortfattet fast, at reglerne om øvrighedens tilsyn med orden og sædelighed måtte forudsætte, at politimesteren skulle give samtykke til afholdelse af gilder.

I kancelliets interne notat brugte man megen plads på spørgsmålet om overførsel af kompetencen til at meddele tilladelse til ungdomsgilder til sogneforstanderskaberne. Man var betænkelig ved en sådan overførsel, bl.a. fordi der talmæssigt var mange sogneforstanderskaber, og det kunne medføre uensartet behandling af ansøgningerne i nabosogne, hvorfor praksis let kunne blive forskellig. Endvidere ville sogneforstanderskabernes formand have vanskeligt ved at stå imod ungdommens påtrængende begæringer. Ved at skulle sørge for overholdelse af orden og sædelighed ville sogneforstanderskaberne komme i et underordningsforhold til politimesteren.

Resultatet af kancelliets overvejelser blev et cirkulære til samtlige amtmænd af 26. august 1843. Heri anføres, at hovedparten af de hørte myndigheder overvejende havde anført betænkeligheder ved at give sogneforstanderskaberne den ønskede bemyndigelse. I det første udkast til cirkulæret skrev man bl.a. følgende:

"At vedkommende Politimester fremdeles forbliver i Besiddelse af Myndigheden til, med de nærmere Indskrænkninger, han til Ordens og Sædeligheds Overholdelse maatte ansee fornødent at foreskrive, at meddele sit Samtykke til de omhandlede offentlige Forlystelser mellem Landalmuen maa Man derhos ansee det høist ønskeligt ogsaa i denne Henseende at sikre ham vedkommende Sogneforstanderskabs formaaende Understøttelse".

Hermed udtrykker man forholdsvis klart, at kompetencen til at give samtykke til afholdelse af legestuer fremdeles skulle ligge hos politimesteren. Denne ordning blev ikke udtrykt så tydeligt i den endelige udgave af cirkulæret, hvor det hedder: *"Men medens Man saaledes i øvrigt finder det rettest, at der fremdeles i den omhandlede Henseende forholdes paa samme Maade som hidtil, maa man dog derhos ansee det magtpaaliggende, at Sogneforstanderskaberne sættes istand til ved deres Medvirkning at bidrage til at forebygge de Uordener, der, som Erfaring i enkelte Distrikter har bekræftet, lettelig kunne finde Steed under de omhandlede Forsamlinger, naar de afholdes uden Overværelse af Ældre,*

der efter deres Stilling kunne gjøre Regning paa Sogneboernes Agtelse og Tillid." Herefter fortsatte man således: *"Man skulde derfor ijenstligst have (Tit.) [dvs. amtmændene] anmodet om, behageligen at ville paalægge samtlige Politivægheder i det Dem anbettede Amt, at de, saa ofte de meddele Tilladelse til Afholdelse af de saakaldte Ungdomsgilder eller andre lignende offentlige Sammenkomster til Forlystelse mellem Landalmuen, i selve den skriftlig udfærdigede Tilladelse have at gjøre"* ansøgeren opmærksom på, at han har pligt til at forevise både sognefogeden og formanden for sogneforstanderskabet tilladelsen, inden den blev benyttet.

I stedet for at tilvejebringe et direkte lovgrundlag i form af f.eks. en anordning anførte man i cirkulæret, at man skulle fortsætte som hidtil, og i forbindelse med indsættelsen af sogneforstanderskabet som en slags tilsynsførende instans beskrev man, at der i de skriftlige tilladelser skulle indsættes en bestemmelse om, at sogneforstanderskabet skulle underrettes, inden legestuen kunne afholdes. Sådan løste man det prekære spørgsmål om lovhjemmel eller lovgrundlag under enevældens styreform. Der var jo ingen regler om offentlighed i forvaltningen, og der var ingen, der stillede nærgående spørgsmål. Lovhjemlen var således de forskellige anordningers bestemmelse om politimesterens pligt til at sørge for orden og sædelighed. Spørgsmålet om hjemmel for at kræve tilladelse til afholdelse af legestuer kom også frem i forbindelse med Næringslovens § 62, jfr. nedenfor.

Som yderligere begrundelse for resultatet er der i kancelliets interne notat en interessant betragtning. Sagsbehandlaren mente, at man skulle være varsom med at lave ændringer i den bestående praksis med at søge politimesterens tilladelse til afholdelse af legestuer. Sådanne ændringer kunne nemt henlede opmærksomheden på den manglende lovhjemmel og "give Oppositions Bladene Leilighed til at opvække Misfornøielse iblandt Land Almuen". Sagsbehandlaren anførte herved, at noget sådant kunne komme til at virke, som om regeringen ikke undte landalmuen nogle fornøjelser, og at landalmuen havde et højere dannelsesniveau end tidligere.¹

På daværende tidspunkt led de få dagblade, der eksisterede, af manglende adgang til meningsdannelse. Enevælden havde i realiteten indført censur, idet bladene lod politiet gennemse manuskripterne inden trykning. I 1830'erne og 1840'erne blev uviljen mod enevældens pressepolitik større og større, og borgerskabet og embedstanden fik efterhån-

¹ Kilde: Danske Kancelli, 1843, 3. Departement, Brevbøger 3814 – 26.

den den opfattelse, at borgernes ret til uhindret af nogen myndigheds forebyggende kontrol at offentliggøre deres tanker, var noget man tilstræbte. Omkring 1840 fremkom der kræfter blandt bønderne, der krævede reformer af bondestandens vilkår.

Nogle blade, der søgte at trænge igennem med sådanne synspunkter, så dagens lys, og i enevældens sidste tid fik pressen friere vilkår. Det gjaldt det satiriske blad "Corsaren" og debatbladene "Fædrelandet" og "Almuevennen". Særligt det sidste bragte indlæg mod det enevældige styre.²

Næringslovens § 62

Næringsloven af 29. december 1857 indeholdt et afsnit IV med følgende overskrift "*Om de Næringsveie der bestaae i Beværtning.*" § 62 handler om dans, billardhold, keglebane m.v. Keglespil var og er en sportsgren, hvor formålet er at vælte flest kegler, idet man kaster en kugle, der skal vælte op til 9 kegler, som er placeret i diamantform for enden af en keglebane. Spillet minder meget om bowling. I de sidste sætninger i § 62 hedder det: "*Derhos kan Politimesteren meddele Beboere paa Landet, der ikke ere berettigede til Værtshuushold eller Beværtning, Tilladelse til at holde Dands og derved at udøve Beværtning for Betaling. Saadan Tilladelse meddeles kun for hvert enkelt Tilfælde og imod en Kjendelse af 1 Rd. til Sognekommunens Kasse. De, der uden dertil at erhverve Tilladelse som foranført, holde Dands, Billard m.v. blive at ansee for uberettiget Næringsbrug.*"

Bestemmelsen er ikke særlig klar, og den gav hurtigt anledning til tvivl hos myndighederne. Der blev rejst flere sager i Indenrigsministeriet. En af de første henvendelser til ministeriet fra Randers Amt var fra folketingsmedlem valgt i Randers Amt, C. Christensen, af 2. december 1858. Han fandt, at når værten ikke fik betaling, måtte dans kunne afholdes uden tilladelse fra politimesteren eller i alt fald uden kjendelsens erlæggelse. Baggrunden for henvendelsen var, at herredsfogeden i Rougsø, Sønderhald og Øster Lisbjerg Herreder forlangte kjendelsen – afgiften – også i det tilfælde, hvor værten gav fortæringen uden betaling eller beværtningen tilvejebragtes ved sammenskud af gæsterne. Folketingsmanden bad ministeriet om at meddele, om herredsfogedens praksis var i overensstemmelse med lovgivningen.

Amtmanden i Randers blev hørt om sagen. Han svarede i skrivelse af 28. januar 1859. Han anførte bl.a., at "*Hovedgjenstanden for den ommeldte Tilladelse er Dands for Betaling, og at altsaa Kjendelsen skal erlægges for enhver Tilladelse som meddeles til at offentlig Dands, eller med andre Ord:*

Dands, hvortil Adgang erhverves ved erlæggelse af Betaling. Denne Tilladelse medfører ogsaa Berettigelse til at beværte for Betaling, men Tilladelsen udfordres formentlig ligefuldt, om ogsaa Personerne intet nyde eller selv medbringer eller sammenskyde alt hvad de nyde (Iigesom jo ogsaa Betalingen for Musiken i og for sig er et Sammenskud). Vil man ikke fortolke Lovstedet saaledes, vil ikke blot den tilsigtede Kjendelse saa godt som aldrig blive erlagt, men det vil da ogsaa ved Loven være blevet tvivlsomt, om der overhovedet længere behøves Tilladelse til Legestuer paa Landet, eller om saadan Tilladelse er ufoinøden, naar den, som afgives localt, ikke derved søges erhvervet."³

Kort forinden brevet fra folketingsmanden, nemlig den 10. november 1858, var der til Indenrigsministeriet indkommet en henvendelse fra nogle ungarke i Svendborg Amt med spørgsmål, om der skulle erlægges en afgift efter Næringslovens § 62 hver gang, der holdtes ungdomsgilde på landet. Indenrigsministeriet bad justitsministeriet om en udtalelse om, i hvilke tilfælde politimesterens tilladelse til at holde dans måtte anses for nødvendig. Ved behandlingen af sagen i Justitsministeriet havde man ovennævnte sag om udfærdigelse af cirkulæret af 26. august 1843 fremme. Resultatet af Justitsministeriets overvejelser blev meddelt Indenrigsministeriet i skrivelse af 3. marts 1859, hvori det hedder: "*Foranlediget heraf skulde man ijenstligst melde, at de Bestemmelser, der findes i Lovgivningen angaaende dette Forhold, ikke ere af den Beskaffenhed, at deraf skulde kunne uleedes nogen for de nuværende Forhold passende og tilstrækkelig bestemt Regel om, i hvilke Tilfælde Politimesterens Tilladelse er nødvendig til Samlinger til Dands og Deslige. Forholdet er derfor væsentlig ordnet ved local Sædvane og som følge deraf ikke ganske eensartet paa alle Steder. Ministeriet maa imidlertid finde nogen Betænkelighed ved at røre herved og navnlig vilde man helst undgaa en almindelig Udtalelse i saa Henseende, saalænge der ikke foreligger en mere bestemt Opfordring dertil end den nærværende Sag afgiver. Det maa nemlig forekomme Ministeriet, at Sammenkomster af den her omhandlede Art, der finde sted i private Huse og hvorved der ikke er tilsigtet nogen Indtægt, medens Adgangen saavidt man kan see, ikke staaer aaben for alle og enhver, men kun for Bylaugets Ungdom, ikke, hvorledes end Reglen blev stillet, ville kunne faade ind under den, hvortil der udkræves Politimesterens Tilladelse.*"⁴

Der var altså ikke nogen hjemmel til at kræve tilladelse fra politimesteren til afholdelse af legestuer, men ministeriet ville ikke røre ved spørgsmålet!! I det interne notat om

² Kilde: Jette D. Søllinge og Niels Thomsen, De danske aviser 1634 – 1989,

³ Kilde: Indenrigsministeriet, 1. Kontor, 1858, journalsag nr. 4309.

⁴ Kilde: Justitsministeriet, 1. Kontor, 1859, journalsag nr. M 430

sagen i Justitsministeriets sag fremgår ikke andet om baggrunden for, at ministeriet ikke ville røre ved spørgsmålet end, hvad der er anført i skrivelsen.

Indenrigsministeriet svarede i skrivelse af 5. april 1859 amtmanden i Svendborg, at ministeriet måtte holde for, at den omhandlede bestemmelse i Næringslovens § 62 kun kunne finde anvendelse på de tilfælde, i hvilke vedkommende søger at holde en virkelig indtægt ved at holde dans.

Af det interne notat i ministeriets sag fremgår, at ministeriet ikke mente, at en bestemmelse om nødvendigheden af at erhverve tilladelse til afholdelse af ungdomsgilder havde sin plads i Næringsloven. Man fandt, at dette spørgsmål henhørte under Justitsministeriets område og dets interesse, når man var uden for Næringslovens område, dvs. situationer, hvor hensigten ikke var at tjene penge ved at holde dans. Justitsministeriet måtte således selv over for politimyndighederne give retningslinjer for, i hvilke tilfælde tilladelse var nødvendig til afholdelse af ungdomsgilder.⁵

Sådanne retningslinjer udkom aldrig.

I sagen om det indsendte spørgsmål fra folketingsmand C. Christensen skete der ikke videre før i 1860, hvor der til ministeriet den 13. september indkom en skrivelse fra Randers Amt med besværing fra Knebel sogneforstanderskab over herredsfoged Bonnez praksis. Sogneforstanderskabet mente, at der hver gang, der meddeltes tilladelse til dans, skulle erlægges den kjendelse på 1 rd., der er nævnt i Næringslovens § 62. Herredsfogeden for Mols Herreder, Bonnez, mente ved nærmere studium af bestemmelsen, at kjendelsen kun skulle betales, når beboere på landet fik tilladelse til ved danse-gilder at holde beværtning. Derimod skulle der ikke betales, når de unge folk i et lånt eller lejet lokale forlystede sig med dans og selv medbragte spisevarer samt for fælles regning indkøbte kaffe og brændevin. Da herredsfogeden for Mols og en del af Djurs Sønder Herred årligt udstedte omtrent 100 dansetilladelser, ønskede han sagen forelagt Indenrigsministeriet til afgørelse af, hvorledes loven skulle forstås.

Amtmanden i Randers sendte sagen til ministeriet med en skrivelse af 7. september 1860, idet han henholdt sig til den udtalelse, han den 28. januar 1858 havde givet i anledning af henvendelsen fra folketingsmand C. Christensen, jfr. ovenfor. Han fastholdt sit synspunkt.

I en skrivelse til amtmanden i Randers af 23. juli 1861 svarede Indenrigsministeriet både på henvendelsen fra folketingsmand C. Christensen og fra Knebel sogneforstanderskab. Ministeriet svarede det samme som i ovennævnte sag

fra Svendborg, nemlig at bestemmelsen i Næringslovens § 62 kun kunne finde anvendelse på de tilfælde, i hvilke vedkommende søger at få en indtægt ved at holde dans.⁶

Sagerne viser noget om datidens måde at administrere på. Justitsministeriet mente ikke, at der var lovhjemmel for at kræve polititilladelse til afholdelse af ungdomsgilder eller legestuer, men forholdt sig passivt over for politimyndighederne. Ej heller senere er der meddelt noget herom. Indenrigsministeriet forholdt sig tavs om spørgsmålet og henholdt sig strengt til Næringslovens område.

Man svarede ikke direkte folketingsmanden. Dette kunne dog hænge sammen med, at folketingsmanden havde bedt om, at vedkommende myndigheder blev underrettet om forståelsen af bestemmelsen. I vore dage ville man svare folketingsmanden også, selv om han ikke havde rykket for svar i en 2-års periode. Sogneforstanderskabets opfattelse, hvorefter der for tilladelse til alle legestuer skulle betales 1 rd., er sikkert begrundet i, at man derved kunne begrænse antallet af legestuer.

I forbindelse med omtalen af nogle konkrete sager vil jeg knytte nogle bemærkninger til spørgsmålet om idømmelse af multer for ikke at søge tilladelse.

Randers Amtsråds behandling af spørgsmålet om godkendelse af legestuer

Medens en række myndigheder ikke gav udtryk for holdninger til legestuerne, men pakkede det ind i fortolkning af Næringslovens § 62, tog amtsrådet i Randers i 1866 anderledes kontant stilling til legestuer. Ifølge et af amtsrådet fremsat ønske bad amtmanden i brev af 14. november 1865 samtlige herredsfogeder om oplysning om, hvorledes man i herredet forholdt sig med overholdelsen af Næringslovens § 62 og meddelelse af legestuesedler. På grundlag af dette materiale udfærdigede amtet en oversigt, der blev forelagt amtsrådet i mødet den 29. maj 1866.

Amtsrådet besluttede følgende:

"Amtsrådet maa lægge megen Vægt paa, at de offentlige Ungdomsgilder indskrænkes og controlleres ved alle ifølge Lovgivningen til Raadighed staaende Midler. Herredsfogederne anmodes derfor om gjennem Sogneforstanderskaberne at indsende nye Forslag angaaende Antallet af saadanne Sammenkomster for hver By. Fra det Antal som Herredsfogeden i Henhold hertil fastsætter, maa man fraraade at der skeer Undtagelse. For hver Gang bør derhos Tilladelsen erhverves gjennem Sognefogden, hvem det vil paaligge at oplyse, om Tilladelsen for nogens Vedkommende vil medføre virkelig Indtægt, i hvilke Tilfælde Tilladelsens Afbenyttelse

⁵ Kilde: Indenrigsministeriet, 1. Kontor, 1858, journalsag nr. 3960

⁶ Kilde: Indenrigsministeriet, 1. Kontor, 1858, journalsag nr. 4309.

i Henhold til Næringslovens § 62 og Indenrigsministeriets Skrivelse af 23de Juli 1861 bør betinges af, at derfor erlægges 1 Rd. til Communcassen, enten paa Herredscontoiret eller til Formanden for Sogneforstanderskabet, for hvem den meddelte Tilladelse hver gang bør forevises, ligesom og for Sognefogden. Denne Sidste vil det da paahvile selv eller ved en anden paalidelig Mand, som han dertil formaaer, at føre Tilsyn med, at Forsamlingen hæves til den fastsatte Tid, som rettest bør være Kl. 2.”⁷

Om denne bandbulle har ændret på tingenes tilstand er ikke til at vide, men oplysningerne om antallet af legestuetiladelser, jfr. den nedenfor meddelte statistik, synes kun at have ændret sig beskedent efter 1866.

Amtmanden var jo formand for amtsrådet, og man kan derfor slutte, at han ikke syntes om legestuer. Dette svarer også til hans udtalelse til Indenrigsministeriet i sagen om henvendelsen fra folketingsmand Christen Christensen, jfr. ovenfor.

Antallet af legestuer i nogle herreder

I alle herreder i Randers Amt med undtagelse af ét findes protokoller over godkendelse af afholdelse af legestuer. I naboamternes herreder med undtagelse af et enkelt i Viborg Amt findes der ikke tilsvarende kilder. Her er de enkelte legestuer godkendt som enkeltsager og derfor vanskeligt tilgængelige. I andre amter findes der enkelte legestueprotokoller. På grundlag af oplysningerne i disse legestueprotokoller er det muligt at lave en simpel statistik. Jeg har valgt at bruge protokollerne for Gjerlev, Onsild, Nørhald og Støvring Herreder i Randers Amt. Protokollerne indeholder hver enkelt godkendt legestue fordelt på år og måneder. Jeg har valgt nogle tilfældige års godkendelser og opdelt dem på sognene i de enkelte herreder. For at få en fornemmelse af, om antallet af legestuer svarede til befolkningen i de enkelte sogne, har jeg anført folketallet ved folketællingen 1860.

År	1844	1867	1887	Folketal 1860
Nørhald Herred				
Asferg	13	7	8	563
Fårup	11	4	9	241
Kousted	13	8	8	289
Spentrup	4	13	11	548
Gassum	22	17	17	578
Hald	9	4	9	663
Tvede	11	4	3	336
Linde	4	2	6	308

Støvring Herred

Borup	39	19	8	764
Råsted	15	11	9	325
Gimming	4	11	15	401
Lem	5	8	8	243
Harridslev	11	6	5	842
Albæk	15	8	11	455
Støvring	6	3	8	345
Mellerup	8	6	uoplyst	369

År	1872	1887	Folketal 1860
----	------	------	---------------

Onsild Herred

Mariager landsogn	18	22	752
Falslev	8	4	295
Hem	11	15	407
Sem	6	1	238
Svenstrup	8	5	301
Skjellerup	10	14	281
Sønder Onsild	12	5	270
Nørre Onsild	5	7	178
Hvornum	8	15	895
Snæbum	5	6	196

Gjerlev Herred

Vindblæs	11	19	799
Udbyneder	15	2	1042
Kastbjerg	10	9	402
Dalbnyeder	1	8	287
Dalbnyeder	0	16	302
Råby	2	5	755
Sødring	8	0	303
Øster Tørslev	5	0	969
Gjerlev	9	17	523
Enslev	6	10	233
Kærby	4	3	180

I en del sogne er antallet af godkendelser så stort, at der er mere end én legestue i gennemsnit om måneden. Antallet af godkendelser i et sogn varierede meget i de forskellige år. Der synes ikke at være nogen sammenhæng mellem antallet af godkendte legestuer og antal beboere i sognet. Gennemgangen af protokollerne giver et klart billede af, at legestuerne er fordelt over hele året. Af indlysende grunde er de legestuer, der blev afholdt uden godkendelse, ikke medtaget i oversigten.⁸

⁷ Kilde: Randers Amtsråd, Forhandlingsprotokol 1862 – 1869, fol. 215.

⁸ Kilde: Gjerlev-Onsild Herreders Arkiv: Legestueprotokol 1871 – 1902. Nørhald-Støvring-Galten Herreders Arkiv: Legestueprotokol 1830 – 1843 og Legestueprotokol 1867 – 1887.

Retssager om legestuer

Jeg har undersøgt nogle af de sager, der havnede i herredsretterne, fortrinsvis dem fra Gjerlev-Onsild og fra Støvring-Nørhald Herreder. Et meget stort antal handler om afholdelse af legestuer uden fornøden tilladelse fra politimyndighederne. Undskyldningerne var mange, f.eks. forglemmelse, uvidenhed om reglerne, dårligt vejr således at man ikke kunne komme afsted efter tilladelse, m. v. En enkelt undskyldning fortjener omtale. I oktober 1864 blev der holdt legestue hos en gårdmand i Haslund. Der var ikke givet nogen tilladelse. Gårdmanden mente, at det var rimeligt, at tjenestefolkene i Haslund fik en fornøjelse, da de havde døjet meget ondt medens tyskerne var indkvarteret i byen. Konsekvensen af krigen i 1864 blev således brugt som undskyldning for den manglende tilladelse. Disse sager er meget kortfattede, idet undskyldningerne ikke blev taget for gode varer. De ansvarlige erkendte som oftest brøden og erklærede sig villige til at betale en bøde – typisk 2 rigsdaler – for at undgå dom. Dette gælder også sagen fra Haslund.

Enkelte sager endte med en dom. Kun i et enkelt tilfælde har jeg noteret mig, at herredsfogeden søgte at finde en hjemmel i loven til at idømme en bøde. I denne sag henviste herredsfogeden til, at det måtte følge af en analogi. Han skriver dog ikke hvilken bestemmelse, det skulle være en analogi af. I vore dage ligger det fast, at der skal være hjemmel i lovgivningen for, at man kan idømme personer en straf, herunder også en bøde. De såkaldte forvaltningsstraffe, dvs. straffe for overtrædelse af forvaltningsretlige regler, kunne tidligere – i hvert fald i 1800-tallet – idømmes af domstolene "efter lovgivningens grundsætninger" eller efter den dømmende myndigheds skøn. Man antog således, at der kunne idømmes straf for overtrædelse af øvrighedens gyldige forskrifter. Et krav om direkte lovhjemmel var således ikke nødvendigt i alle tilfælde.⁹

Amtsarkivets indhold om legestuer

Overøvrighedens, dvs. amtmandens, ordre, var i almindelighed nødvendig for at en straffedom kunne eksekveres i justits- og offentlige politisager. Denne ordning fremgår af en forordning af 3. juni 1796. Ordningen var også gældende for sager, hvor herredsretterne havde idømt en bøde og i tilfælde, hvor den tiltalte havde erklæret sig villig til at betale en passende bøde for at undgå dom. Dette blev ændret i 1871, således at langt de fleste bødedomme i politiretssager kunne indkræves uden amtmandens godkendelse. Politiretsdomme om overtrædelse af reglerne for afholdelse af legestuer gik i helt overvejende grad ud på betaling af en bøde, mange gange således at den tiltalte erklærede sig villig til at betale en bøde for at undgå dom.

Fra 1857–1871 indførte Randers Amt en særlig gruppe i journalen, der benævntes "Legestuesager paa Landet". Her registreredes herredsfogedernes indberetning om sådanne politiretsdomme, herunder også tilfælde, hvor den pågældende erklærede sig villig til at betale en bøde for at undgå dom. Amtmandens opgave bestod i at godkende, at bøden blev betalt. Der er således ingen sagsbehandling, men alene en påtegning på dommen om eksekution.

I den anførte periode kan man se hvor mange politisager om overtrædelse af reglerne om legestuer, der blev pådømt i alle herreder i Randers Amt. Det laveste antal var 4 i 1863, og det højeste var 28 sager i 1859. Enkelte indberetninger vedrørte dog andre ting, f.eks. forståelse af lovgivningen og spørgsmål fra en herredsfoged om, hvorvidt der skulle anlægges en sag.

Det årlige antal indberetninger fordeler sig således:

Antal indberetninger	i år
0 – 5	2
6 – 10	5
11 – 15	3
16 – 20	3
21 – 25	1
26 – 30	1

Nogle sager om legestuer indeholder som nævnt andre aspekter, og nogle af dem vil jeg omtale i det følgende.

Præsternes holdning til legestuer

En legestuesag fra Asferg i 1853

Den 9. maj 1853 skrev præsten i Asferg C. Friis til herredsfogeden i Nørhald-Støvring Herreder om legestuer. Han indledte brevet med følgende:

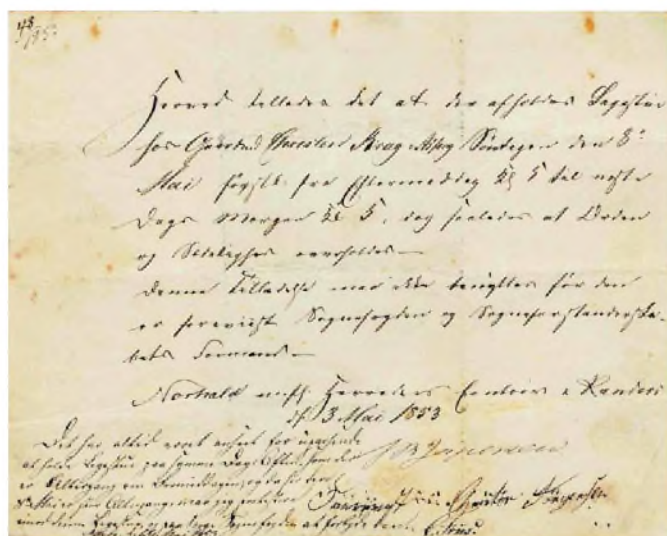
"Det er desværre en Uskik, som ikke godt lader sig hæve, at der gives Ungdommen Leilighed til Dobbelt og Sviir, ved de saa kaldte Legestuer, men endnu mere beklagelig naar mange af de gifte Mænd deltage i denne Sviren, og, i stedet for ved Deres Nærværelse dæmpe Ungdommens Tøileløshed, opmuntre og begunstige den. Der burde vist derfor aldrig gives Tilladelse til Legestuer i saadanne Mænds Huse, som selv elske Sviir og Drik, eller til deres Atholdelse før kl. 4 á 5 om Søndag Eftermiddag, da Gudsijenesten dog burde være tilende, før sligt Svineri begynder; ikke heller burde de nogensinde tillades paa høihellige Dage eller de Dage, der ere Altegang, for at ikke de gode Indtryk, de som Christne have modtaget ved at nyde Kirkens Goder, strax skulle udslettes i Daarskabens Tjeneste."

⁹ Kilde: Poul Andersen, Dansk forvaltningsret, 1956, side 535.

Han foreslog bl.a., at ansøgninger om tilladelser til legestuer skulle påtegnes af formanden for sogneforstanderskabet, der næsten allevegne var sognepræsten, om hvorvidt denne havde noget at indvende mod den person, hvor legestuen skulle afholdes.

Anledningen var, at der den 8. maj, der var en søndag, hos gårdmand Christen Kragh i Asferg blev holdt legestue fra kl. 13, hvor kirketjenesten i Fårup, der er anneksogn til Asferg, endnu ikke var slut. Det holdtes med upassende lystighed, der måtte anses for ulovlig og forargelig. Tilladelsen til at holde legestue er medtaget som bilag til denne artikel.

Et eksempel på en legestueseddél, hvor der gives gårdmand Christen Kragh tilladelse at afholde legestue "Søndagen den 8. maj førstk. fra Eftermiddag Kl. 5 til næste Dags Morgen Kl. 5, dog saaledes at Orden og Sædelighed overholdes."

Herredsfogeden stævnedes gårdmand Christen Kragh til at møde i politiretten med påstand om, at han havde begyndt en legestue før den tid, tilladelsen indeholdt, og derved havde han gjort sig skyldig i helligrøde, dvs. krænkelse af helligdagens fred. Christen Kragh forklarede, at ungdommen mødte ca. kl. 15 for at nyde den varme mad, som deres forældre havde bragt sammen hos ham. Dansen begyndte først kl. 17. Han solgte hverken mad eller drikke ved måltidet. Han mente ikke, at han havde gjort sig skyldig i nogen lovovertrædelse. Sagen blev udsat.

Herredsfogeden opfordrede herefter sognepræst C. Friis til at angive navn på vidner, der kunne overbevise Christen Kragh om, at legestuen var begyndt kl. 13. Sognepræsten vægrede sig ved at opgive navn på vidner, idet det ville være odiøst for en præst. Endvidere anførte han, at han i sin første skrivelse i sagen havde anført, at han ikke ønskede Chri-

sten Kragh straffet, da han ikke handlede værre end mange andre, men han ønskede kun, at herredsfogeden ville være ham behjælpelig med at lægge hindringer i vejen for den overhåndtagende svir, drik og dårskab i Asferg.

Herefter frafaldt dommeren det offentlige tiltale i retten.

Sagen viser, at præsten i Asferg i lighed med mange andre præster ikke kunne fordrage disse legestuer. Der er da heller ikke tvivl om, at der både blev drukket og danset ved disse lejligheder, ligesom det heller ikke kan afvises, at kønsmoralen blev krænkede. I den første skrivelse til herredsfogeden "puster præsten sig voldsomt op". Men da herredsfogeden bringer sagen i politiretten og beder præsten om at skaffe vidner, går sagens konsekvens op for præsten, og han viger tilbage. I Asferg lå der mange store selvejergårde, og Christen Kraghs var en af de største. At komme på kant med disse selvbevidste gårdmænd kunne godt gøre livet besværligt for en præst.¹⁰

Legestuer i Øster Tørslev

Den følgende sag om legestuer i Øster Tørslev indeholder også en udtalelse fra stedets præst, der ej heller syntes om legestuer.

Sognefogeden i Øster Tørslev havde over for herredsfogeden omtalt, at der var en stor mængde baller og anden svir i Øster Tørslev, før han blev sognefoged. Han havde endvidere omtalt, at initiativtagerne havde søgt at omgå regler for godkendelse af, at der blev holdt legestuer. Herredsfogeden bragte sagen i Politiretten for Gjerlev-Onsild Herreder den 14. maj 1860. Her forklarede sognefogeden, at gårdmand Søren Nielsen havde indbudt et antal karle – 12 – til gilde hos ham for hans tjenestekarl, og gårdmanden havde for egen regning beværtet selskabet. Meningen var så, at de andre karles husbonder skulle gennemføre et tilsvarende gilde for hver deres tjenestekarl. På denne måde kunne man omgå bestemmelsen om at søge godkendelse hos politimesteren. Sognefogeden tilføjede, at sogneforstanderskabets medlemmer havde fundet fremgangsmanen i orden.

Gårdmand Søren Nielsen forklarede, at hans tjenestekarl havde bedt om lov til at låne hans stue til et gilde, hvilket Søren Nielsen havde nægtet, fordi han ikke ville have alle og enhver i sit hus, f.eks. også drikfældige personer og slagsbrødre. Søren Nielsen havde derefter selv arrangeret ballet og inviteret deltagerne samt bekostet beværtningen, musikken, belysningen og det hele. Ingen af de inviterede havde betalt noget, og det skulle de ej heller.

Søren Nielsens tjenestekarl blev også afhørt tilligemed 8 andre karle, der havde deltaget i gildet. De forklarede, at de var inviteret til gildet, og at de ikke havde betalt noget.

¹⁰ Kilde: Nørhald-Støvring-Galten Herreders Politiprotokol 1852 – 1855, fol. 213 og Sager til Politiprotokoller II 1853

Herredsfogeden bad sogneforstanderskabet om en udtalelse. Dette udtalte bl.a. *"Forstanderskabet antog, at der maa gjøres Forskiel paa Baler og Legestuer. Et Bal kaldes det naar en Mand indbyder nogle Gjester og beværter dem for egen Regning. En Legestue kaldes det, naar Ungdommen faaer Tilladelse hos en eller anden Mand, at holde Lystighed med Musik og Dans, og ved Sammenskud betaaler Musikken og de til Legestuen fortærede Drikkevarer. Til et Bal eller Gjestebud antager Forstanderskabet, at det ikke er nødvendig at søge Politiets Tilladelse."* Herefter foreslog man, at tilladelse til afholdelse af legestuer kunne gives af sogneforstanderskabet med efterfølgende indberetning til sognefogeden, der herefter kunne underrette politimesteren. Man foreslog, at legestuernes antal kunne fastsættes til 6 om året i hver landsby.

Udskriften fra sogneforstanderskabets møde er underskrevet af 6 gårdmænd og 1 husmand, der var formand for forstanderskabet. Præsten, der jo var født medlem, har ikke underskrevet. Hvad der er årsagen hertil vides ikke.

Til brug ved forelæggelsen af sagen for amtet havde herredsfogeden indhentet en udtalelse fra stedets sognepræst. Præsten havde gentagne gange over for herredsfogeden beklaget sig over den megen svir i byen. Han mente, at legestuerne virkede skadelige, og han havde ofte hørt klager over, at tyendet dagen efter at have været til legestue ikke var skikkede til deres dagsgerning.

Herredsfogeden bad amtet om et råd om *"noget maatte være at gjøre for at standse de idelige Forlystelser og Gilder, som tinder sted i Øster Tørslev Bye."*

Amtmanden svarede ganske kort og klart *"at det bør indskærpes Beboerne i Sognet, at der til de Forsamlinger Ungdommen atholder for at forlyste sig med Dans og som ikke ere af aldeles privat Natur, forud bør erhverves Politimesterens Tilladelse, og at de, som overtræder saadant, tillige drages til ansvar. Jeg skal i øvrigt tilføie, at denne Skrivelse er communiceret Sogneforstanderskabet med tilføiende, at Amtet forventer at samme vil assistere Politiet i henseende til at det foreskrevne iagttages, og at der ved Forsamlingerne holdes Orden og god Sædie."*

Reglerne måtte overholdes!! Sagen viser, at gårdmændene i sognet var ret venligt stemt over for ungdommens lyst til at more sig. Derimod var præsten, herredsfogeden og amtmanden betydelig mere tilbageholdende.¹¹

Andre sager om legestuer

En sag om druk

Følgende sag viser, at der af og til blev drukket godt ved legestuerne. Søndag den 24. oktober 1847 holdtes legestue hos gårdmand Jens Sørensen i Asferg. Legestuen begyndte kl. 17 og varede til næste dags morgen kl. 5.

Smeden Jens Nicolai Nielsen deltog i legestuen. Om mandagen skrev han til herredsfogeden og oplyste, at han havde været beskænket, dvs. godt beruset, og at han havde mistet hovedet på sin sølvbeslagne pibe. Han følte endvidere ømhed på kroppens venstre side, og på venstre kind havde han fået et sår. Hans pengepung var tom, da han fandt den. Herredsfogeden optog forhør ved politiretten. Her forklarede gårdmanden, at ingen af gæsterne viste noget uskikkeligt med undtagelse af smeden Jens Nicolai Nielsen, der drak sig svirende og derefter søgte at indlede klammeri og slagsmål med nogle af gæsterne, og gårdmanden måtte til sidst smide ham ud. En tjenestekarl, der deltog i legestuen, forklarede bl.a. at *"han hørte, at Jens Sørensen bortviste Jens Nicolai Nielsen, fordi han var svirende og noget efter laa han i Snavset ude i Gaarden"*, hvorpå karlen og en anden karl tog fat på smeden, således at de havde ham under hver sin arm. På denne måde fulgte de ham hjem, hvor hans moder tog imod ham.

Pibehovedet havde en anden karl taget og afleverede det nogle dage efter. Sølvbeslaget fandt man i forstuen samme aften. Der kom ikke videre ud af sagen, da amtmanden ikke fandt, at der skulle rejses nogen tiltale fra det offentlige side.¹²

Jens Nicolai Nielsen var ungarl og 41 år gammel. Han var udlært smed hos faderen og havde overtaget smedevirksomheden for i hvert fald 6 år siden. Moderen boede sammen med ham, og hun var 76 år gammel. Smeden blev gift i 1849.

En sag om nabostridigheder

Sognefoged, dannebrogsmænd Søren Basse i Rønde, Bregnet Sogn, havde anlagt en dansesalon i en skov tilhørende ham. For at komme til dansesalonen skulle deltagerne benytte en markvej over en mark tilhørende Jens Sørensen Balle i Rønde. Denne sidste henvendte sig i foråret 1868 til herredsfogeden i Øster Lisbjerg Herred med en klage over, at balgæsterne trampede i hans kornmark og jagede hans heste løse, når de gik til og fra dansepladsen i skoven. Herredsfogeden mente ikke, at det var en sag for det offentlige, men han henviste Jens Sørensen Balle til at anlægge et privat søgsmål mod Søren Basse for at påtale den forurettelse, han mente sig udsat for.

¹¹ Kilde: Randers Amt, Journalsager 1860, G 16 - 12. Randers Amt, Konzeptbog for Landet 1860, bog D, nr. 938 og 939.

¹² Kilde: Nørhald-Støvring-Galten Herreder, Politiprotokol 1846 - 1847, fol. 317 og 332 samt sager til politiprotokollen 1847 - 1848.

Den besked var Jens Sørensen Balle ikke tilfreds med, så i maj måned klagede han til amtmanden over Randers Amt og bad denne forbyde brugen af dansesalonen til offentlig benyttelse. Søren Basse, der blev hørt over sagen, mente ikke, at der var tale om særlig store gener for klageren, og herredsfogeden gentog sin opfattelse, hvorefter der ikke var grundlag for det offentlige til at skride ind og forbyde lystighederne. Dog kunne det betydes Søren Basse, at ansvaret for den skade, der ved de omhandlede lejligheder tilføjedes klagerens ejendom, måtte påhvile ham, for så vidt han bør påse, at de, der deltager i forsamlingerne i hans skov, holder sig borte fra anden mands ejendom, og at det i forbindelse hermed pålægges stedets politibetjent at føre særligt indseende med, at tilbørlig orden ved disse lejligheder iagttages.

Herredsfogeden oplyste, at der af politiet i indeværende sommer var blevet givet tilladelse til afholdelse af 3 baller i Søren Basses skov, nemlig den 20. maj, 1. juli og den 30. august. Endvidere var der én gang i sommer givet tilladelse til afbrænding af fyrværkeri.

Amtmanden bifaldt, at der blev givet Søren Basse det i herredsfogedens skrivelse omhandlede tilhold, og at det blev pålagt politibetjenten at føre tilsyn med, at tilholdet blev efterlevet.

Året efter – altså i 1869 – klagede Jens Sørensen Balle til indenrigsminister Estrup, der senere blev kendt som konsilspræsident, svarende til statsminister. Han var indenrigsminister fra 1865–1869. Han sendte klagen til ham, fordi han havde med landboforhold at gøre. Estrup boede på

Skaftøgård, der ligger lige i nærheden af Rønde. Sagen blev oversendt til justitsministeriet.

Jens Sørensen Balle citerede sin klage fra maj 1868 til amtmanden og oplyste, at Søren Basse havde fået et pålæg, og at politibetjenten skulle føre særlig indseende med, at der blev holdt tilbørlig orden ved danse-gilderne. Men sagen vedblev at gå sin vante, skæve gang, skrev Jens Sørensen Balle. Han klagede fortsat over nedtrampning af korn, og over at hestene blev forskrækkede og løse. Han bemærkede, at danse-gæsterne af og til var ret berusede.

Amtmanden og herredsfogeden fastholdt deres hidtidige afgørelser i sagen. Herredsfogeden tilføjede, at han havde meddelt Søren Basse, at antallet af tilladelser til at holde dansefest ville blive indskrænket.

Under hensyn til, at der var givet politibetjenten i Rønde pålæg om at påse, at der ikke ved dansefesterne blev givet Jens Sørensen Balle anledning til klage, og at antallet af danse-tilladelser nu var blevet indskrænket, var der efter justitsministeriets opfattelse ikke anledning til at foretage videre fra det offentlige side.¹³

Læs mere

Mere udførlig omtale af indholdet i legestuer findes i følgende artikler og beskrivelser:

Julestuer og julelege i Danmark paa Holbergs tid af H. Grüner-Nielsen, arkivar i Dansk Folkemindesamling, i Sprog og Kultur, andet bind 1933, side 1 – 64.

Fra Julestue til Valborgblus, 1940, af folkemindeforsker og lokalhistoriker August F. Schmidt.

Gilder i Landsbyen, 1942, af folkemindeforsker og lokalhistoriker August F. Schmidt.

¹³ Kilde: Randers Amt, Journalsag 1868 – G 15 – 6 og 1869 – G 15 – 6 og Justitsministeriets 1. Kontor journalsag 1869 X – 1968.

EN TROLDDOMSSAG ANNO 1620

Af Kathrine Tobiasen
Korsagervej 13, 8940 Randers SV
41 28 65 30
kto@slaegt.dk

De første årtier af 1600-tallet var absolut højsæson for hekseforfølgelser i Danmark og vore nabolande. Kilderne er ikke dækkende, da der kun for Jyllands vedkommende eksisterer protokoller fra landstingene, hvor disse sager blev ført. For øerne skal vi op i sidste halvdel af århundredet, før dombøgerne er bevaret. Men for Nørrejylland kan det opgøres, at der i perioden mellem 1609 og 1687 blev dømt 245 personer til den hævdvundne straf: henrettelse på bål¹. Langt de fleste af disse sager fandt sted i et meget begrænset tidsrum, mellem 1617 og 1625. Hvis man kigger stedregistrene for Viborg Landstings dombøger igennem for perioden, får man et klart billede af, hvor udbredte sagerne har været. Man kan nok tillade sig at fastslå, at en heksefeber i disse år rasede i landet.

Det vil måske overraske en del, men faktisk var det ikke kun kvinder, der blev mistænkt og dømt for trolddom, som var det almindeligt brugte ord for denne forbrydelse – hekse og hekseri er kommet til senere. Blandt de dømte var ca. 10 % mænd, så vel var kvinderne i langt større risiko for at blive mistænkt, men mænd var ikke fredede.

Hvorfor blussede bålene i den grad lige netop på dette tidspunkt? Hvorfor var befolkningen netop her specielt grebet af frygt for trolddom? Det var jo ikke nyt, at der dukkede folk op, som kunne mistænkes for at benytte sig af sorte kunster. Den slags overtro har altid eksisteret.

Overgangen til protestantismen bliver ofte nævnt som en væsentlig årsag. Luther lagde vægt på, at kampen mellem det gode og det onde, mellem Gud og Satan foregik helt konkret midt i hverdagslivet, og djævelen søgte stedse at kapre tilhængere til sin onde tro; også den katolske tro blev anset for at være hedensk – paven blev betragtet som Antikrist i Rom. Præsterne blev indskærpet, at de skulle være på vagt og bekæmpe al djævelskab, så den ikke fik lov til at brede sig. Med

bevidstheden om så megen ondskab i cirkulation i verden var det oplagt at finde en skyldig person, hvis man i hverdagen blev ramt af ulykker som sygdom eller død blandt mennesker og husdyr. Og der skulle slås hårdt ned på synderen, og hans eller hendes medsammensvorne – troldfolk optrådte gerne i selskab med andre – skulle findes.

Inspirationen kom sydfra, især fra Tyskland, hvor en sand heksefeber rasede sidst i 1500-tallet, og vi ser herefter en række myndighedspersoner, fra præster og herredsfogeder til kongen, som var særligt emsige heksejægere. 12. oktober 1617 udsendte Christian IV, der selv havde en glødende tro på hekse, en forordning om trolddom. I den skelnedes der mellem den forholdsvis uskyldige magi og "rette troldfolk". Den hvide magi bestod i "Signen, Manen og Maalen", rester fra den katolske tro, som kloge mænd og kvinder kunne praktisere, når de ville helbrede syge; deres gøren var ulovlig, men straffen var forholdsvis nådig, bøder eller landsforvisning.

Christian IV ville trolddom til livs og udsendte 1617 en forordning, der tik stor betydning for det, vi siden har kaldt heksejagt. Her er han forevigtet 1612 af Pieter Isaacsz.

De rette troldfolk derimod havde forbundet sig med djævelen selv, og her skulle fingrene ikke lægges imellem. Straffen, hvis vedkommende blev dømt, var døden på bålet, hvilket også var grunden til, at disse sager skulle føres ved landstingene. I øvrigt skal nævnes en særlig bestemmelse i en københavnsk reces af 6. december 1547. I pkt. 8 hedder det, at "udædiske mennesker" (mennesker, der var dømt for alvorlige forbrydelser) ikke kunne vidne i retssager; deres udsagn kunne ikke tages for troende. I pkt. 17 bestemmes det, at en anklaget ikke måtte ud sættes for tortur (pinligt forhør), før vedkommende var dømt.² I betragtning af hvad vi ved om hekseprocesserne, kunne det se ud til, at en del fogeder og dommere ikke havde helt styr på paragrafferne! Men der var alligevel en form for logik i forløbene, for når dommen var faldet, kunne torturen uden at overtræde loven tages i brug, og det blev anset for nødvendigt, for man skulle jo endelig have fat i eventuelle medsammensvorne.

Christian IV's forordning kom i 1617 og har givetvis været med til at puste til ilden og sætte gang i processerne. Det kan ikke

¹ Dansk Kulturhistorisk Opslagsværk, bd. 1, s. 324

² natmus.dk > Historisk viden > Danmark > Renæssance > Heksetro

være en tilfældighed, at den højspændte periode starter netop dette år.

Retssager

Set fra vore dage kan forfølgelserne måske se ganske vilkårlige ud. Stakkels uglesete kvinder, ofte enlige og måske udstyret med en lidt for skarp tunge, var lette ofre for mistanke og endte på bålet for et godt (eller snarere ondt) ord. Men faktisk blev der holdt retssager, og der var love og regler, der skulle holdes. I det følgende sættes der spot på en enkelt sag for at vise, hvad der kunne (alle sager havde naturligvis deres eget forløb) ske undervejs.

Den anklagede er Maren Knuds, der boede med sin mand, Knud Hansen, i Skødstrup i Aal Sogn. Men inden vi ruller hendes sag ud, skal vi lige dvæle et øjeblik ved et par andre trolddoms-sager, som 20. november 1619 blev behandlet på landstinget. En mand ved navn Niels Ebsen fra Vrøgum i samme sogn var tidligere dømt, og han havde under forhørene udlagt en stribe medsammensvorne. Blandt disse var Anne Nielskone fra Kjelst i nabosognet Billum, om hvem han påstod, at hun havde været med til at kærne vand og været på rode³ med andre. Der er tale om typiske hekseforeteelser, hvor man mødtes med lige-sindede og forsøgte at kærne smør af vand. Hendes søn førte sagen for hende, og han kunne fremlægge naboers og granders ord på, at ingen havde noget ondt at sige hende på, og i øvrigt kunne han henvise til recessen: "Misdæders ord och løgneactig Paa sigelse borde mactesløs att bliffue och icke att komme forn. Anne Nils Kone paa hindis Liff, Ære, Lempe, gode Røgt och Naffn thille Hinder eller Schade i nogen Maade." Hun blev pure frikendt.⁴

Samme Niels Ebsen havde også udlagt Anne Knudsdatter i Oksbøl, men her gik det på samme måde. Grander og naboer var enige om at prise hendes ærlige liv og levned, og at ingen skulle beskyldte hende for andet, end hvad ærligt var. Også her blev der henvist til nævnte reces, og heller ikke her var dommerne i tvivl om frikendelse.⁵

Der blev samme dag behandlet fire andre sager, hvor Niels Ebsen havde udlagt folk, heriblandt to mænd, fra egnen. Også disse endte med frikendelse. Alle kunne de fremlægge godtfolks udsagn om deres ærlige og skikkelige livsførelse. Det er tydeligt, at sagerne har sat gang i en dominoeffekt, hvor trolddoms-anklagede angav andre, hvilket igen førte til nye sager. Men vi ser også, at en anklage absolut ikke var ensbetydende med en dom. Faktisk endte ca. 50 % af sagerne med frikendelse.

³ ordet rode blev brugt om de selskaber, troldfolkene samledes i

⁴ Viborg Landsting. Dombog C, 1619, s. 439b

⁵ Ibid., s. 441

⁶ Viborg Landsting. Dombog C, 1620, s. 5b ff

Og recessens regler for misdæderes manglende troværdighed blev fulgt.

Første møde ved Landstinget

På første tingdag i 1620 kom Maren Knuds sag for.⁶ Som det var sædvane, var den startet ved det lokale ting, Kærgård Birketing, men da tingbøgerne fra dette år ikke er bevaret, kan vi ikke se, hvad der her foregik. Ud over at der undervejs i processen fremlægges mange vidner fra Kærgård Birketing, som viser, at sagen har kørt over flere tingdage, senest den "24. December sidst forleden", hvor en gruppe mænd havde svoret Maren Knuds trolddom på; Jens Nielsen i Gjedberg, der oprådte som anklager, uden at dette ord bruges i sagen, forment, at deres "Ed og Tov" (et fast udtryk for edsafleggelsen, som ofte ses i referaterne fra tingmøderne) var ret og lovligt svoret og burde stå ved magt. Hvilket ægtemanden, Knud Hansen, anfægtede og begærede dømt "magtløst", ikke gældende.

Aal og omliggende sogne. Her ses mange af de lokaliteter, hvor de oprædende i sagen boede. Manzas kort er fra 1848, men i store træk gælder det også for 1620.

Da anklagen, der kunne resultere i dødsstraf, ikke blev afvist ved birketinget, måtte den videreføres ved landstinget. Altså måtte en flok menneske fra sognet vest for Varde midt i vinterkulden drage den lange vej til Viborg. Hvordan de har foretaget rejsen, melder historien ikke noget om, men vi har jo lov til at tage fantasien i brug og forestille os, hvordan det har været at sidde i en åben hestevogn gennem flere dage i januarkulden.

Tilstede på landstinget var naturligvis Jens Nielsen, der havde stævnet et par vidner fra sognet, samt Knud Hansen og hans hustru, som på deres side havde stævnet Knud Olufsen i Vrøgum for at høre hans forklaring. Denne mand er en nøgleperson i sagen, idet hans bror, Mikkel Olufsen, var død, og Maren blev anklaget for med sine trolddomskunster at have

taget livet af ham; oveni var der også noget med et øg, som hun også skulle have ombragt. Knud Hansen mente dog, at der skulle mere tungtvejende beviser til, for at hans kone kunne kendes skyldig i dødsfaldet. Mikkel Olufsen kunne lige så vel være død af naturlig sygdom, eksempelvis en blodsygdom, som hans far bevisligt havde lidt af.

Søren Bodsens i Skødstrup var ligeledes stævnet, fordi han på birketinget havde hævdet, at Maren Knuds havde påført ham den sygdom, som han havde i sine øjne, og desuden taget livet af to af hans kreaturer. At Maren skulle være skyld i øjensygdommen, mente ægtemanden kunne tilbagevises, fordi samme Søren Bodsens far og søster led af samme dårlighed.

Endelig kunne Knud Hansen nævne fem misdædere, som ved deres sager inden for de seneste år havde udlagt hans kone. Men, som han fastslog, kunne misdæderes bekendelser efter recessen ikke stå til troende og ikke komme hans hustru til hinder eller skade – helt som det var fremført i de tidligere nævnte sager. Og han havde fået 12 lokale mænd til at underskrive et brev, der fortalte, at "Maren, Knud Hansens Hustru i Skødstrup, er barnefødt i Aal Sogn i Oksbøl af ærlige Forældre, baade paa fædrene og mødrene Side, og havde forn. Maren Knuds selv optraadt skikkelig hos dem i Skødstrup som en ærlig Dannekvind i alle Maader, saa Ingen havde noget uærligt at sige hende paa, førend disse Misdædere, som var brændt, havde beklirket og udlagt hende. Og det er dem (underskriverne) vitterligt, at hun intet havde gjort, og at de ej vidste hende noget at beskyldte." Brevet var underskrevet og forsynet med alles segl den 8. oktober 1619 og blev fremlagt på landstinget.

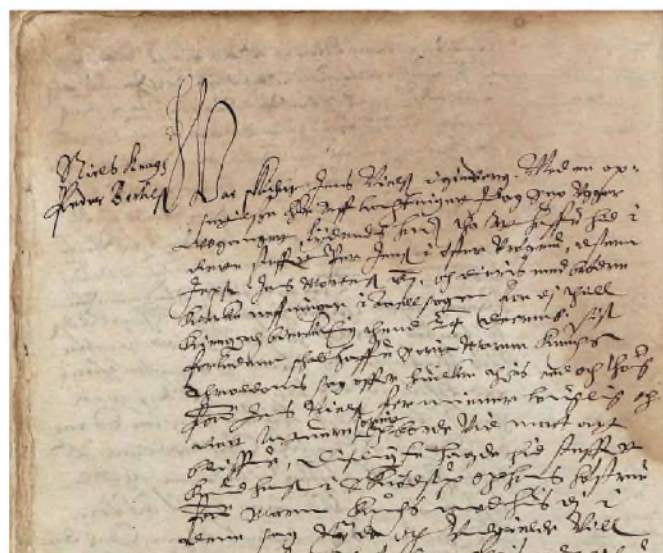
Som modsvar greb Jens Nielsen til juristerier. Et sådant brev kunne ikke være lovligt, når det ikke havde været fremlagt og beediget på tinge eller i sognekirken, eller der var givet varsel. Hvorefter Niels og Knud Olufsen og Søren Bodsens stod frem og vidnede med oprakte fingre og helligånds ed, at deres udsagn gjaldt, og de sigtede og beskyldte Maren Knuds for en vitterlig troldkvinde at være – for hvad hun med sin trolddom havde bedrevet over Mikkel Olufsens liv og Søren Bodsens øjne.

Dagen skred mod enden, og dommeren sluttede med at afgøre, at eftersom det nævnte brev ikke var forsynet med ed og varsel, kunne det ikke godkendes. Med andre ord: Retten beskæftigede sig ikke med hjemmegjorte skriverier. Alt skulle passere gennem de lovmæssige kanaler ved tinge for at gælde. Når man beskæftiger sig med de gamle tingbøger, falder det i øjnene, at stort set alle sager afsluttes med, at "xx tog vidnet, yy tog genpart". Eksemplet her viser, hvor altagende det var,

at man fik rettens bevidning af, hvad der var sagt og gjort i en sag. Og vidnet skulle udtrykkeligt aflægges med oprakte fingre og helligånds ed, hvorfor dette altid nævnes.

Andet møde i sagen

Sagen blev herefter opsat i seks uger, og den 26. februar mødtes parterne igen på landstinget.⁷ Flere af de samme personer var indkaldt igen: Jens Nielsen havde stævnet kirkenævningene, der havde svoret Maren Knuds trolddomssagen på, mens Knud Hansen havde anmodet Knud Olufsen om at møde op og nærmere forklare det vidneudsagn, han havde givet om sin brors sygdom og død. Søren Bodsens med øjensygdommen var ligeledes stævnet af Jens Nielsen, og endelig havde Knud Hansen indkaldt flere for at forklare om de udsagn, som forskellige misdædere havde givet, kunne være givet "af Had og Avind"?

Detalje af s. 68b i Viborg Landstings Dombog C 1620, hvor sagen mod Maren Knuds starter. I margen ses navnene på de to adelige, Niels Krag og Peder Bertelsen, der denne dag optrådte som dommere i Landstinget.

Knud Hansen mente desuden, at der kunne stilles spørgsmålstegn ved visse vidners habilitet. Anklager Jens Nielsens søn, Niels Jensen, havde vidnet, at han havde overværet, at der forleden var "kommet nogle Ord imellem Jens Nielsen og Maren Knuds, da han tog hendes Ko i Hus"; hvorfor han gjorde det, uddybedes ikke, men Maren havde åbenbart reageret med utilfredshed. Og straks derefter skulle Jens været blevet syg og have mistet to ungnød⁸. Der var dog efter Knud Hansens opfattelse bare det problem ved vidnet, at han var et umyndigt barn og som søn af forurettede næppe kunne anses for uvildig. Der berettedes om, hvordan flere personer skulle have hørt, at "salig Therkil Jensen som han udi sin Sygdom skulle have bekendt, da hr. Niels Philipsen meddelte ham Sakramentet", at Maren Knuds var skyld i hans sygdom. Der havde åbenbart cirkuleret et væld af rygter, som kunne bruge et sandhedstjek,

⁷ Ibid., s. 68b

⁸ ungnødder

og der kunne stilles spørgsmålstejn ved, om en død mands ord – som Therkil Jensens – kunne tages for troende?

Vidnerne

Efter anførelsen af de indstævnedes kunne man gå til selve sagen, og her viste Jens Nielsen Gjedberg sig som en grundig og velforberedt anklager. Han kunne fremlægge hele 20 vidneudsagn, udgivet på forskellige tingdage ved birketinget og omhyggeligt forsynet med dato.

1. Knud Olufsen havde 7. januar vidnet med oprakte fingre og helligånds ed, at hans bror Mikkell havde tjent i Aal Præstegård, hvor han blev syg. Da Knud hentede ham hjem, havde han klaget over, at Maren Knuds og hendes selskab med "Djævelens Magt og Trolddoms Kunst gjorde ham den Sygdom, som han og døde af inden otte Dage efter at han var kommet hjem til Børsmose." Ikke nok med det: Maren havde også taget livet af et øg, som han (Knud Olufsen) havde givet 12 daler for.
2. Også en anden bror til afdøde, Niels Olufsen, havde 10. december aflagt ed på, at Mikkell havde klaget over, at Maren Knuds var skyld i hans sygdom.
3. Endnu et vidne bekræftede, at Niels Olufsen 24. december for otte mænd (stokkemændene, de faste vidner på tinge) havde vidnet, at Maren Knuds og hendes selskab tog livet af hans bror. Her ser vi altså et eksempel på, at der vidnes på, at en anden har vidnet.
4. Oluf Knudsen, far til Mikkell O., og tre andre aflagde 4. februar ed på, at de 30. september 1614 var nærværende på Kærgård Birketing, hvor de så og hørte, at Johanne Villadskone, der var dømt for trolddom, da hun kom ind på tinget, rakte Oluf hånden og bad, at han for Guds skyld ville tilgive hende, at hun tog livet af hans søn Mikkell, og desuden bekendte, at hun og Maren Knuds havde gjort den sygdom, som var i hans hus.
5. Misdæderen Johanne Villadskone bekendte 30. september 1614, at hun sammen med Maren Knuds og Anne Thomas-kone i Gjedberg gjorde trolddomskunster og tog livet af Mikkell Olufsen, "fordi han rørte hendes Kærne om Nat-ten". Ligeledes bekendte Johanne, at de tre sammen havde gjort skade på andres dyr, bl.a. tog de "mælkind"⁹ fra Rasmus Nielsen i Frøtoft i 2 år og fordærvede hans køer og fik dem til at "løbe ørt"¹⁰.
6. Et vidne fra 4. februar, hvor Hans Pedersen i Broeng forklarede, at han var nærværende i Broeng 22. februar 1607, hvor hr. Niels Philipsen meddelte Therkel Jensen sakramentet. Therkel bekendte da for dem, at klokken 11 om

natten, da han lå alene i sin lille stue, kom fire personer "som var i Kvindfolks Lignelse ind til ham, og den ene af dem var Maren Knuds i Skødstrup. Først tog de hans Maal og Mæle, saa han ikke kunne raabe paa Folk i Huset, og saa tog de ham af Sengen, og da sagde han, at de havde et Trolddoms Instrument, som de vendte omkring med og pinte ham skrækkeligen." De havde nok fået taget livet af ham, hvis ikke han havde galeet, og de måtte væk. Men på tredjedagen derefter døde Therkel af sin sygdom. – Man kan sagtens forestille sig, at det har været en grufuld oplevelse for den arme mand, men det kan vel heller ikke afvises, at der kan være tale om febevildelse og smerter på grund af sygdommen?

7. Mads Bakkensen tilsluttede sig i et vidne af 10. december 1619 historien om Therkel Jensen, som han havde været hos 3-4 dage før hans død, og da havde Therkel klaget over, at Maren Knuds havde gjort ham syg.
8. Guds tjener i Aal Kirke, hr. Niels Philipsen, gentog i et forseglet brev skrevet i kirken dette år den 9. januar, næsten ordret Hans Pedersens vidne om Therkel, blot med den tilføjelse, at troldkvinderne havde taget manden fra sengen og lagt ham på en "schiffue", en bordplade, hvor de rigtigt kunne forøve deres kunster mod ham.
9. I et vidne fra 7. januar fik Søren Bodsen ordet og kunne berette, at Maren Knuds havde lovet ham en ond færd, og at hun havde kastet den skade i hans øjne, så at han i sidste kornhøst var nærmest blind. Desuden kunne Søren Bodsen vidne om, at Maren Knuds også havde taget livet af to nød.
10. Næste vidne, Kirstine Knuds, kunne 4. februar fortælle, at hun forgangne år kørte til mølle, og da kom Maren Knuds til hende "paa Høvejen ved Tornebusken og lagde sin Haand paa et af Øgene". Siden pinte hun dyret og tog livet af det med trolddomskunst.
11. Samme tingdag forklarede Mads Bertelsen i Mosevrå og Niels Jensen i Gjedberg, at Skt. Ibs dag¹¹ 1619 tog Jens Nielsen Gjedberg Maren Knuds køer i hus, og straks efter kom hun efter koen. De skændtes lidt, og straks efter blev Jens Nielsen syg og mistede to ungnød. Om Maren tog livet af de to kreaturer eller ej, vidste de dog ikke.
12. 10. december vidnede Rasmus Nielsen i Frøtoft med oprakte fingre og helligånds ed, at Maren med trolddomskunst havde taget mælk fra hans køer og gjort dem ørre og gale, så de havde stået og brølet og skrabet i jorden.
13. 4. februar kunne Anne i Markskel vidne om, at hendes husbond, Bertel Frandsen i Markskel, en stund før han døde, havde "klaget paa Maren Knuds for hans Sygdom".
14. 10. december var Anne Nielskone stævnet "for hendes Sandhed at vidne, om det ikke var hende fuld vitterligt", at Bertel Frandsen ved påsketid for syv år siden havde taget Knud Hansens øg, som gik i Bertels korn. Det fik Maren til at reagere med at love, at "Bertel Frandsen skulle aldrig

⁹ dialekt for malkning

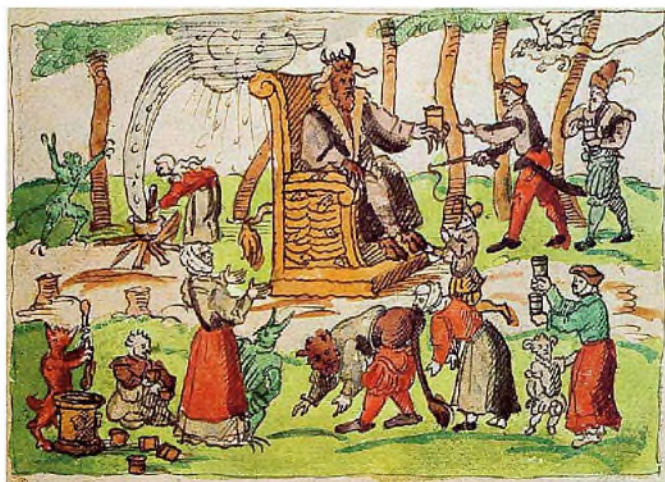
¹⁰ løbe vildt. I min barndom brugtes ordet "bisse"

¹¹ 25. juli

tage hans Øg i Hus mere." Det løfte kom til at holde, for "14 Dage efter var Bertel i Kirkegaarden".

15. Næste punkt gjaldt Maren Knuds kristelige sindelag. Hr. Niels Philipsen havde skrevet et forseglet brev af 9. januar, hvor han erklærede, at det var ham fuld vitterligt udi Guds sandhed, at Maren Knuds i fem år havde holdt sig fra sakramentet, efter at hun var blevet udlagt af en troldkvinde, men 28. november 1619 kom hun igen til sakramente.
16. Et vidne hentet fra Varde Rådsret 9.-11. november 1614, hvor Eline Klemmens bekendte, at Maren Knuds var med i hendes selskab af kvinder, der gjorde skade på flere folks kvæg og korn. Bl.a. skulle de have taget mælken fra nogle kalve, der tilhørte den lokale godsejer, Christen Lange til Hesselmed, "saa at de efter den Dag ikke kunne leve."
17. Endnu et vidne fra en gammel sag, Maren Persdatter Niggerpandes bekendelse fra 19. oktober 1614. Denne bekendelse indeholder en beskrivelse af en regulær heksesabbat (som vi i dag ville kalde den): Maren Knuds i Skødstrup, Kierstine Troldholm hendes Dreng hed Slug, Anne Sørensen i Oksbøl hendes Dreng hed Sparre, Maren Christensdatter hendes Dreng hed Snule og Maren Persdatters egen Dreng hed Falk. De havde været sammen og kærnede i Houffgrob Strøm og fik de hver den første Gang to Mark Smør, og den anden Gang syv Mark Smør. Item havde hun bekendt, at da for en syv Aar siden var hun og alle hendes Roder og Selskab paa Middellette og dansede, som var Kirstine Troldholm, Appelones Karen, som løb altid bagerst, Maren Knuds i Toft og hendes datter, Anne Sørensen, som var bruden, og Morten Nielsen, Johanne Lauridskone i Vejers, Ane Thomaskone i Gjedberg, Maren Knuds i Skødstrup, Johanne Villads i Skødstrup, Dorrette Lauridskone i Mosevraa. Morten Nielsen førte blussen, og Anne Gjedberg red Bruden, og med var Maren Nielskone i Ho, og flyede Morten Nielsen dem Vin, hvor han fik den fra vidste hun ikke.

En heksesabbat, som Johann Jakob Wick (1522-1588) forestillede sig den. Wikipedia.

Et par kommentarer til denne svada: Alle troldkvinde får tilknyttet deres personlige lille djævel, dreng, som har et navn, og som deltager i aktiviteterne. De har her efter eget udsagn haft succes med at kærne smør i vandløbet, og til sidst samles de på en slette, som vist hører hjemme i fantasien, til en fest med dans og vin og tydelige seksuelle undertoner.

Formentlig er der ikke mange blandt læserne, der kan føre deres anetavler tilbage til de personer, der optræder i denne sag. Morten Nielsen af Sønder side, der deltager i sabbatten, er dog en undtagelse. Han har mange efterkommere, bl.a. undertegnede, via sin søn, Niels Mortensen, Ho Sogn, og dennes livskraftige fem sønner og tre døtre. Morten Nielsen blev selv udlagt af flere kvinder og stævnet, men han så sit snit til at stikke af til Hamborg, inden man fik ham dømt.

18. Også misdæderen Niels Ebsen, som vi hørte om i starten af artiklen, skulle 9. oktober 1619 have udlagt Maren Knuds. De havde kærnede smør af vand sammen.
19. Ligeså med Appelones Karen, der 25. januar 1615 skulle have bekendt, at hun og Maren Knuds havde danset på Aal Kirkegård.
20. Sidste vidne i buketten var kirkenævningene, der 24. december 1619 havde svoret Maren Knuds en fuld trolddoms sag på.

Herefter kunne forsvaret tage fat. Hans Hansen, måske en bror til Knud Hansen, kunne opremse et antal sygdomstilfælde i Oluf Knudsens familie i Børsmose. Først blev sønnen, bemeldte Mikkell Olufsen, begravet "Vor Frue Dag næst efter Skt. Hans"; kort efter blev fem af hans folk syge, og derefter han selv. En anden mand i Børsmose bevidnede, at også hans hustru og to børn blev syge og lå en måned, og flere andre aflagde enslydende vidnesbyrd. Det forekom altså sandsynligt, at det snare var en grasserende sygdom end Marens trolddomskunster, der huserede på stedet.

Maren Knuds var selv tilstede og svor med "høj Helgens Ed", at hun var aldeles uskyldig i trolddomskunst. Hertil Jens Nielsen svarede, at Søren Bodsen tit havde været hos ham og havde sigtet Maren Knuds for at være skyld i hans øjenskade. Han mente heller ikke, at der var fremlagt noget vidnesbyrd om, at hun havde skicket og forholdt sig redeligt og kristeligt. Og for retten fik brødrene Knud og Niels Olufsen det sidste ord, hvor de stod fast på deres beskyldning mod Maren for en vitterlig troldkvinde at være, der havde taget livet af deres bror, hvilket måtte anses for sandfærdigt og rigtigt.

Kendelsen

Dommen kunne nu afsiges, og så vidt vi kan læse ud fra tingbogen, har det ikke taget lang tid, og ej heller har der været megen slinger i vals. I sin afgørelse lagde dommeren vægt på,

at Knud og Niels Olufsen i deres vidne begge fortalte, at salig Mikkel Olufsen havde holdt Maren Knuds skyldig i hans sygdom: Dette bestyrkedes af Johanne Villadskones bekendelser.

Søren Bodsens havde i lige måde beskyldt Maren for skrøbeligheden i hans øjne, og dertil kom Hans Pedersen og præstens vidne om Therkel Jensens sygdom og slag (død) og hans klage over at være blevet påført skade af trolddomsinstrumentet. Hvilket igen bestyrkedes af fem misdæderes udlæggelser. Og endelig præstens udsagn om, at hun havde holdt sig fra sakramentet, og at ingen vidner have været fremlagt om, at mistænkte havde skikket sig ærligt – den ikke-godkendte udtalelse fra naboerne i Skødstrup talte i rettens øjne ikke med. Derfor konkluderede han, at kirkenævningens afgørelse fra 24. december skulle stå ved magt, og Maren Knuds blev dømt skyldig i trolddom. Endnu et bål kunne blusse.

Efterskrift

Det fremgår af sagen, at man er gået langt tilbage i tiden for at finde "beviser". Her gælder åbenlyst ingen forældelsesfrister. Det ser også ud til, at der igennem tiden har rumsteret mange rygter om Maren Knuds i området, men taget hver for sig har de ikke kunnet bære en anklage, så man har tilsyneladende afventet en lejlighed, hvor bevisbyrden har vokset sig tilstrækkelig stor. Det kan dog undre, at Mikkel Olufsen var død allerede før 1614, hvor Johanne Villadskone angav Maren, uden at det havde ført til en sag mod hende.

Reglen fra recessen om, at misdæderes ord og udlæggelser ikke kunne stå til troende, har været gældende, og man har brugt den flittigt. Som vi så ved de tidligere nævnte sager, har recessens ord også reddet en del trolddomsanklagede. Når den ikke virkede i Maren Knuds tilfælde, skyldes det, at de øvrige vidner har været så stærke, at de har overtruffet recessen.

Forsvaret forsøgte at argumentere med aldeles rimelige forklaringer på sygdomshistorierne og dødsfaldene. I vore dage

ville man næppe være i tvivl om, at der formentlig var tale om arvelige eller smitsomme sygdomme. Men på den tid har det stærkeste argument været, hvad den person, som led overlast, selv fortalte om sin oplevelse og sin formening om, hvad der havde gjort ham syg. Ingen kan være i tvivl om, at historien om, at den stakkes Therkel Jensen og hans forfærdelige nat har ramt lige i plet, når anklageren ville føre beviser for sin sag. Derimod har man ikke gjort meget ud af at finde begrundelser for anklagedes handlinger. Var der sket noget mellem Maren og ofrene, som kunne tilskynde hende til at tage livet af dem eller skade deres husdyr? Kunne et skænderi om en ko, der var taget i hus, være nok til straffe folk med sygdom? Det har dommeren tilsyneladende ikke med i sine overvejelser, og man får efter gennemlæsning af sagen nemt den tanke, at der kunne ligge noget personligt bag afgørelsen.

Der tales meget om kvindernes selskab og roder. Man troede, at troldfolkene samledes i grupper for at dyrke deres onde gerninger. Når det var vigtigt at komme al djævelskab til livs, måtte man følgelig bestræbe sig på at finde de medsammensvorne og idømme dem deres fortjente straffe. Derfor kunne forhørene fortsætte efter at troldfolkene havde bekendt deres synder. Man skulle have det hele med.

Straffene var uhyre barbariske, men vi må ikke glemme, at frygten for trolddom blev oplevet som meget nærværende og reel i den tids samfund. At det kunne betragtes som overtro, var ikke en mulighed; troldfolk eksisterede, og de gjorde noget af det værste, man overhovedet kunne bedrive, nemlig at vende sig mod Gud og overgive sig til Djævelens onde kræfter. Den slags skulle bekæmpes med hård hånd og straffes, så straffen både stod mål med forbrydelsen og ville virke afskrækkende på andre. Når man skulle straffe en sådan forseelse, var man bevidst om, at det var Guds vilje, at straffen skulle være hård. – Dette være sagt ikke som en undskyldning for hekseforfølgelserne, men som et bud på en forklaring på, hvorfor folk tænkte og gjorde, som de nu engang gjorde.

Læs mere

I Aarhus Universitetsforlags udmærkede serie *100 danmarkshistorier* er i 2020 udgivet titlen *Heksejagt*, skrevet af Louise Nyholm Kallestrup. Den giver et godt og letlæst overblik over emnet.

Torben Bramming: *Heksene og den perfekte hofmand. Albert Skeel og den magisk-religiøse renæssance*. Kristelig Dagblads Forlag, 2021. Bogen tager udgangspunkt i Ribe, hvor forfølgelserne var særlig slemme, og lægger vægt på religionens og embedsstandens betydning for heksejagterne.

Jens Chr. Vesterskov Johansen: *Da Djævelen var ude ... Trolddom i Danmark i det 17. århundrede*. Odense Universitetsforlag, 1992. 328 tætttrykte sider med et væld af eksempler og detaljer hentet fra Jylland, hvor kildematerialet er bedst bevaret.

Jan Guillou: *Heksenes forsvarere. En historisk reportage*. Modtryk, 2002. Hekseprocesserne i 1600-tallets Sverige.

SKJOLDAGER!

Var Johan Herluf Skjoldager far til Svend Hansen?

Af Henning Skjoldager
Jagtfalkevej 9
7620 Lemvig
tlf. 23 23 35 98
mail: henning@skjoldager.com

Som jeg skrev i artiklen om min far, Sturmmand Svend Hansen (1921-1944), i Slægtsforskeren nr. 4 2021, vidste jeg intet om hans far, min farfar. To gange med et par års mellemrum spurgte jeg min mor. Men hun vidste intet, kun at Svends far vistnok var militærmand, major eller sådan noget.

I Rigshospitalets kirkebog stod der vedr. Svend Hansens fødsel 21. marts 1921 lakonisk "Om faderen intet". Så er man jo lidt på bar bund. Hvor skal man begynde? I første omgang havde jeg oversat, at der også stod, hvor min far var døbt: "Døbt den 26. december 1921 i Vor Frue Kirke, København af pastor Henriksen". Så var der noget at gå videre med.

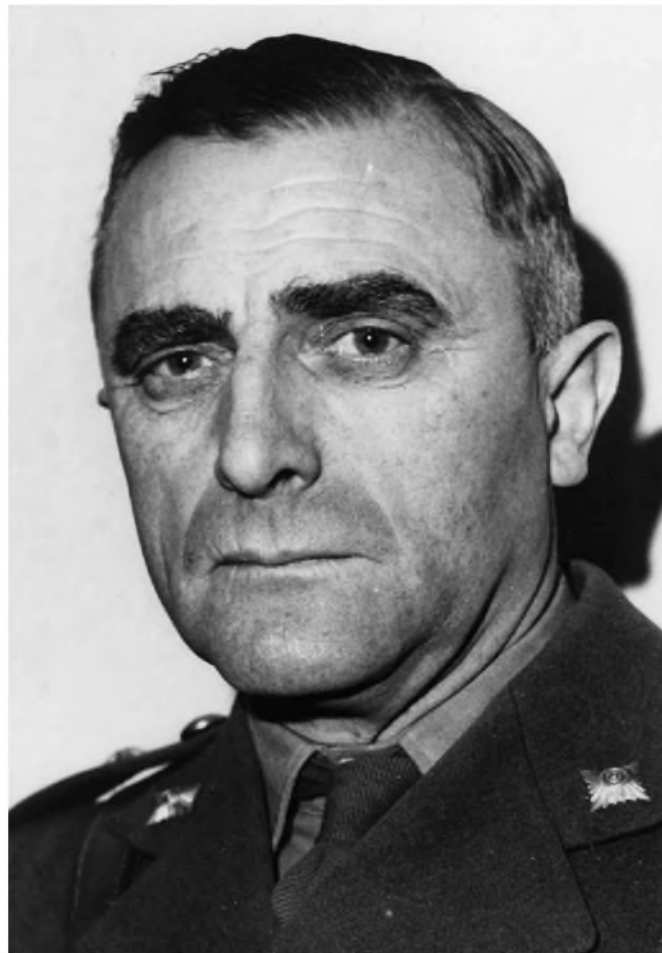
Jeg rekvirerede en fuldstændig udskrift af kirkebogen for Vor Frue Sogn (det var inden kirkebøgerne var tilgængelige på Internettet).

1921	Rigshospitalet	Svend Hansen	Vejl. Herluf skum Hansen Bis. Boilevad 38 og udl. Barnef. Premierløjtnant Johan Skjoldager.
------	----------------	--------------	--

Svends døbsindførelse i Vor Frue Kirkes kirkebog

Og der stod det: ... og udl. Barnef. Premierløjtnant Johan Skjoldager.

Men kunne jeg nu stole på, hvad der stod i kirkebogen? Det passede jo meget godt med, at min mor mente, at Svends far var militærmand, major eller sådan noget. På den anden side var det eneste kilde på det tidspunkt. Jeg valgte at tro på, at min farmor, Svends mor, havde talt sandt, da hun over for pastor Henriksen udlagde Johan (Herluf) Skjoldager som far til min far, Svend Hansen. Ikke mindst efter at jeg havde delt min tvivl med en medarbejder fra Lokalhistorisk arkiv i

Oberst Johan Herluf Skjoldager, 1894-1969

Vordingborg. Den hjælpsomme medarbejder sendte mig en kopi af Kraks Blå Bog fra 1966.

Nu sker der noget!

SKJOLDAGER, Johan Herluf oberst, fh. Regionsleder, K.D.M., HTH., Hjøv.Ft.p.p.; f. år 1894 i Aalborg; søn af blomsterhandler Herluf Skjoldager og hustru Aurelia f. Petersen (død 1939); gift 29/4 1928 m. Johanne Georgia f. 19/8 1904 i Kbhvn., datter af grosserer Niels Bostrup (død 1928) og hustru Mathilde.

Student (Aalborg) 1913; premierløjtn. 1917; kaptajn 1931; oberstløjtn. 1942; chef for 1. fodfolkspionerbatl.; regionsleder i hjemmeværnet, region VI (Kbhvn. og Nordsjælland); ligestillet med oberst 1949; oberst i hjemmeværnet 1952, afsked 1961; deltog i olympiaden i Antwerpen 1920; næstkommanderende ved den frivillige danske styrke i Finland 1939-40; de sidste tre måneder chef for samme; udnævnt til finsk major 1940 og til finsk oberstløjtn. s.å.

Har udg.: Teknisk Tysk (lærebog for snedkere). Kortfattet tysk Grammatik.
Udenl. Ordre: Fi.Fr.3.; Fi.Kr.M.K.; Fi.M.M.; Fi.Sk.F.; N.St.O.2°; S.Sv.2.; Sv.Hjøv.1.
Adresse: Jagtv. 199, Kbhvn. Ø.

1. Deltog i De olympiske Lege i 1920 i Antwerpen.
2. Næstkommanderende/chef for de danske frivillige, Vinterkrigen i Finland 1940.
3. Oberst i og chef for Hjemmeværnet Region VI (København og Nordsjælland).

DEN MODERNE FEMKAMP

DEN 17/8 1920 Kl. 7 Eftermiddag afrejste følgende Hold over Esbjerg—Harwich til Antwerpen for at deltage i den VII Olympiades Konkurrence »Pentathlon moderne« (Moderne Femkamp):

Kaptajn H. Sander, Hans Majestæt Kongens Adjudantstab, Leder og Dommer.

Premierløjtnant Christensen, Fæstningsartilleriregimentets Afvikling	} Aktive Deltagere.
—→ Bjørnholm . 1. Regiment.	
—→ Skjoldager . 1. Regiment.	
—→ Augsburg . Livgarden.	

Da Svend Hansen blev født 21. marts 1921, er han jo nok "anlagt" i juni 1920. Spørgsmålet var så, om Skjoldager på det tidspunkt allerede var draget til Antwerpen, og således ikke kunne være Svends far? Jeg var så heldig at finde en bog på biblioteket om De olympiske Lege 1920.

Afrejse den 17. august 1920 kl. 19. Der var altså ikke noget til hinder for, at premierløjtnant Skjoldager og Karen Anna Hansen kunne have været sammen i juni 1920.

Men der udestod endnu en kilde til Skjoldagers faderskab. Et muligt sted kunne være Københavns Overpræsidium. Der gik jeg så i gang med 1920, 1921, 1922 og 1923, men uden resultat. Igen fik jeg hjælp af en venlig sjæl, som gjorde opmærksom på, at der kunne gå adskillige år efter fødslen, inden Overpræsidiat blev involveret. Der var gevinst i 1928. Da var Svend 7 år gammel.

Her fandt jeg en overenskomst mellem frøken Karen Hansen og premierløjtnant Johan Skjoldager, hvor han anerkendte faderskabet (HURRA!) og gik med til at betale et månedligt underholdsbidrag på 25 kr., hvilket ifølge embedsmænds bemærkninger i sagsakterne "var noget over normalbidraget". Dermed var det fastslået: Johan Herluf Skjoldager ER far til Svend Hansen og dermed min farfar!

Skjoldager i Finland 1940

I november 1940 angreb Sovjetunionen Finland. Og det, der kaldes Vinterkrigen, var i gang. I Danmark var der stor sympati for det lille demokratiske Finland, der således blev angrebet af det store kommunistiske og diktatoriske Sovjetunionen. Ca. 1000 danske frivillige drog til Finland for at kæmpe med finnerne mod stormagten. Der var i Danmark stor modvilje mod det kommunistiske diktatur, der i 1939 havde indgået ikke-angrebspagt med det ligeledes diktatoriske Nazi-Tyskland.

Skjoldager fik efter flere henvendelser til hærens ledelse endelig orlov fra hæren og ankom i februar 1940 til Oulu (Uleåborg), hvor han blev næstkommanderende for de danske frivillige.

Der var et stort ønske hos de danske frivillige om hurtigt at komme til fronten, men den finske hærledelse var tilbageholdende, da de danske frivillige ikke var kyndige i at løbe på ski. I marts 1940 blev de bedst uddannede frivillige formeret i en bataljon, som efter intens træning under Skjoldager blev gjort klar til afgang fra Uleåborg Jernbanestation fra den 12. marts kl. 18.00. Jernbanevognene var læsset med udstyr, og mandskabet var klar til med 2 timers varsel at tage af sted til det sydlige Finland. Men inden bataljonen kom afsted, indløb der meddelelse om, at der var sluttet fred mellem Finland og Sovjetunionen.

Nu rejste de fleste frivillige og chefen, oberst Tretow-Loof, hjem til Danmark. Tilbage blev 532 frivillige. Denne styrke fik navnet Dansk Finlands-Bataljon, ledet af Skjoldager, der nu var udnævnt til finsk major.

Bataljonen kom til at gøre tjeneste i den sydfinske by Lovisa. Her hørte bataljonen om besættelsen af Danmark den 9. april. Denne nyhed medførte oprørslignende tilstande hos mandskabet, hvor mange ville til Norge og kæmpe mod tyskerne. Skjoldager fik ro på tropperne ved at lade bataljonen træde an, hvorefter fanen blev ført til fløjen, og Skjoldager holdt en tale til folkene, hvor han opfordrede til at stå sammen om fanen.

I slutningen af maj afsejlede de danske frivillige til København, hvor de i små flokke og i civil tøj listede ud i København gennem Frihavnen. Danmark var jo nu besat.

Skjoldager under besættelsen 1940-1945

De danske frivillige, som blev i Finland med Skjoldager, dannede hurtigt efter hjemkomsten til Danmark Foreningen af danske Finlandsfrivillige. Denne forening blev efter nogen tid til foreningen Nationalt Værn med Skjoldager som korpschef. Nationalt Værn leverede i løbet af besættelsen adskillige mænd til modstandsbevægelsen, bl.a. Holger Danske.

Skjoldager fortsatte sin militære løbebane her i begyndelsen af besættelsen. I 1941 blev han chef for 1. Fodfolkspionerbataljon, som havde hjemme på Tønder Kaserne. Senere i 1942 krævede den tyske besættelsesmagt alle danske styrker i Jylland fjernet. Skjoldager kom med sin bataljon til Assens.

I et brev af 16. november 1942 til sin kone, Jo, (Skjoldager var blevet gift i 1928) beretter han om afgang fra Tønder. Han skriver bl.a. "... den sidste Aften og Nat var vi hos Bankdirektør Hansen lige til Kl. 4 Morgen, og da vi saa samme Morgen Kl. 8 stod opmarcheret paa Banegaarden klar til Afrejse, var der forsamlet mellem 500-1000 Tønderborgere

for at sige Farvel, det var meget gribende, de var fuldstændig fortvivlede over vor Afrejse og stod og hulkede som smaa Børn, Kvinder og Børn gik rundt til alle Soldaterne og smykkede dem med Blomster"

Da den danske regering trådte tilbage i august 1943, opløstes det danske forsvar, soldaterne sendtes hjem, befalingsmændene interneredes i nogen tid og sendtes så også hjem.

Skjoldager arresteres af Gestapo

Den 30. marts 1944 kl. 6.20 bankede det på døren hos ægteparret Skjoldager i Hellerup. Det var de herrer Bentzen og Kyhl fra Gestapo. Lejligheden blev gennemført, og man beslaglagde et julenummer fra 1943 af det illegale blad "De Frie Danske". Man fandt ingen våben, men et kartotek fra "Fodfolkspionerkommandoets Afviklingsstab". Skjoldager blev taget med til Dagmarhus og senere indsat i Vestre Fængsel, mistænkt for "militær virksomhed".

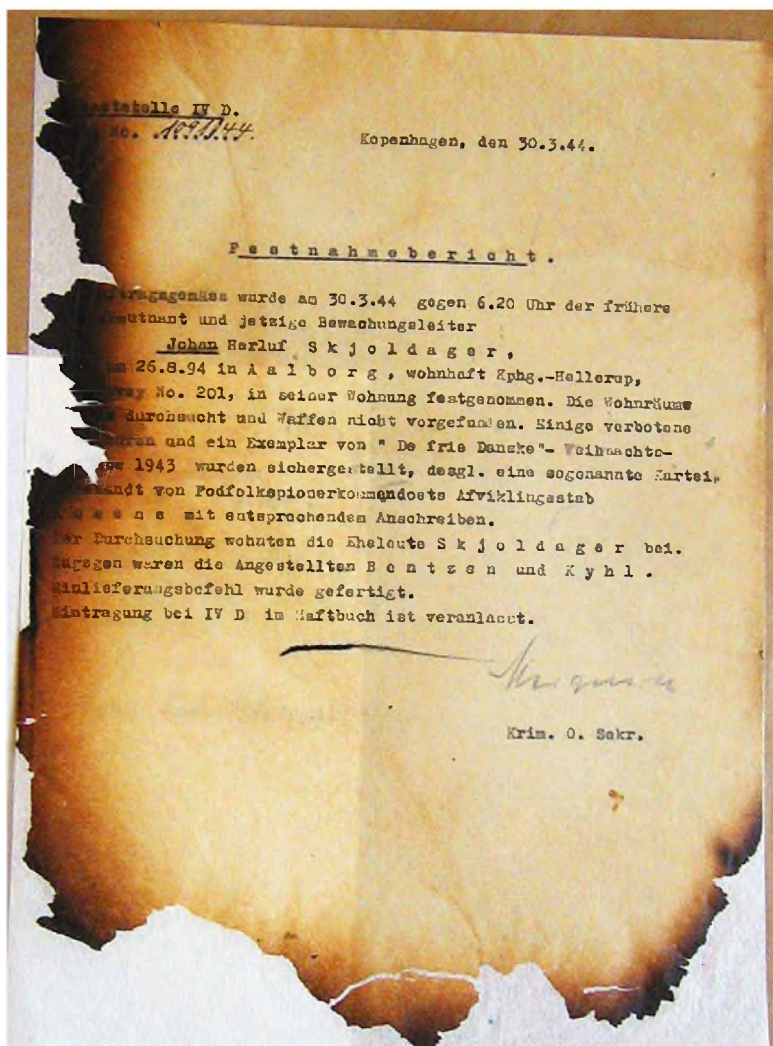
I Vestre Fængsel får Skjoldager lov til at skrive et brev på én side til sin kone, Jo. Han skriver (2. april 1944) bl.a. "Kæreste Jo. Jeg har fået Lov til at skrive til dig i Dag ... Jeg tænker meget paa dig, og haaber, du har det nogenlunde godt, tab ikke Humøret, du skal se, det hele skal nok klare sig, mig skal du ikke være urolig for, jeg har det efter Omstændighederne rigtig godt. Næste gang, du kommer med rent Tøj, vil jeg bede dig give mig tykt Undertøj..."

Fra Vestre Fængsel kommer Skjoldager til Horserød, som nu har plads, efter at kommunisterne er deporteret til tyske koncentrationslejre. Fra Horserød går det til den nybyggede Frøslevlejr ved grænsen til Tyskland. Her sidder Skjoldager indtil befrielsen 1945.

Skjoldager og de tyske flygtninge 1945-1949

Ved befrielsen 5. maj 1945 stod Danmark med op mod 250.000 tyske flygtninge, der var flygtet for den fremrykkende Røde Hær.

I samarbejde med den tyske oberstløjtnant Toepke, som var chef for de tyske tropper, der blev tilbage i Danmark efter befrielsen for bl.a. at forestå minerydning, fik Skjoldager sendt omkring 55.000 tyske flygtninge til Tyskland. Det drejede sig om *Wehrmachtangehörige* (sårede tyske soldater og civilt personale, der havde gjort tjeneste i den tyske værnemagt) og *Wehrmachtgevolge* (personer, der havde en fjernere til-

Festnahmebericht, Gestapos rapport om anholdelsen af Skjoldager

knytning til den tyske værnemagt). Begrebet Wehrmachtgevolge blev tolket meget bredt. Da Skjoldager og Toepkes virksomhed blev kendt i pressen i december 1948, afstedkom det stærk kritik i det kommunistiske dagblad "Land og Folk", som påstod, at mange tyske nazister på den måde slap til Tyskland og undgik retsforfølgelse. De danske kommunister havde et horn i siden på Skjoldager, da han jo var taget til Finland for at kæmpe sammen med finnerne mod det kommunistiske Sovjetunionen. En krig, hvor de danske kommunister støttede Sovjetunionen. Skjoldagers og Toepkes virksomhed blev i 1948 i pressen fremstillet, som om den skete uden de danske myndigheders viden. Den danske flygtningeadministration kendte dog ganske godt til virksomheden.

Skjoldager og Hjemmeværnet

Under sit ophold i Finland fik Skjoldager kendskab til det finske hjemmeværn. Efter befrielsen arbejdede han sammen

med andre for at få oprettet en dansk pendant hertil. Også for at få kontrol med modstandsbevægelsens mange våben og forsvarsvenlige personer oprettedes 1. april 1949 et dansk hjemmeværn. Skjoldager havde gerne set, at det kom til at hedde Nationalt Værn som den organisation, der var startet af de danske finlandsvillige, og som han var korpschef for.

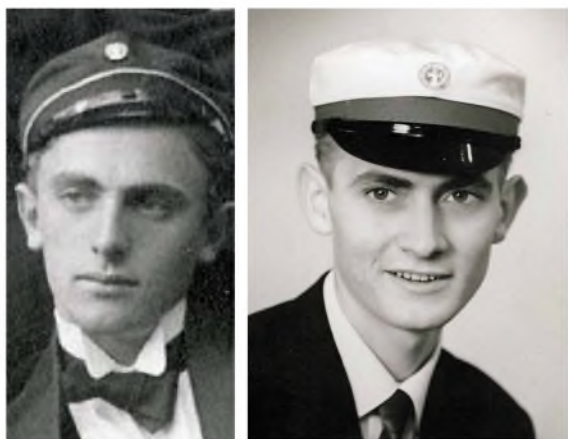
Men sådan blev det ikke. Skjoldager, nu oberstløjtnant, var i spil som første chef for Hjemmeværnet. Det blev ikke ham, men hans kollega, oberstløjtnant Johnstad-Møller. Oberstløjtnant Skjoldager blev i stedet chef for Hjemmeværnsregion VI, som omfattede København og Nordsjælland. Her var han oberst indtil sin afsked.

Personen Johan Herluf Skjoldager

Jeg er vokset op uden at have kendt hverken min far, Svend Hansen, eller min farfar, Johan Skjoldager. Min morfar døde, da jeg var ½ år gammel. Der har ikke ellers været nogle mænd i min familie, som jeg kunne have spejlet mig i. Derfor har det ligget mig meget på sinde at få en idé om, hvordan min farfar havde været som menneske. Min fars handlinger har jeg altid taget stærkt afstand fra.

Min farfar var en kendt person, og der findes mange billeder af ham, ligesom han er omtalt i flere bøger. Jeg har desuden haft adgang til hans privatarkiv, som hans hustru Johanne afleverede til Rigsarkivet efter hans død. Jeg havde også håbet, at der var noget nær familie. Den nærmeste familie, jeg fik kontakt til, var en grandfætter, som var barnebarn af min farfars søster. Denne grandfætter og hans kone var meget storsindede og forærede mig flere effekter, som havde tilhørt Skjoldager. De kunne også fortælle mig, at jeg havde kraftige øjenbryn som min farfar.

I Skjoldagers privatarkiv fandt jeg et gruppebillede af studenter fra Aalborg Katedralskole ca. 1915. Det sammenlignede jeg straks med mit eget studenterbillede fra 1963.

Johan og Henning som studenter

Det så ikke helt forkert ud, øjenbryn, ører og det smalle ansigt. Men nu til andre menneskers udsagn om Skjoldager.

I Jan Athola Nielsens "I orkanens øje" (Gyldendal 2006) om Det Danske Finlandskorps 1939-40 skrives der om Skjoldager: "I den danske hær blev han vurderet som "hurtigt opfattende, i Besiddelse af sund Dømmekraft, selvstændig i sine Meninger uden at være rethaverisk, myndig, men samtidig beskeden og tiitalende af Væsen og Optræden og behagelig at arbejde sammen med.""

I John V. Jensens bog "Danmark en god mand?" (Syddansk Universitetsforlag 2017) om den tyske oberstløjtnant Günter Toepke, der var en slags chef for de tyske soldater, der blev i Danmark efter befrielsen og bl.a. ryddede miner, skriver han om Skjoldager, der arbejdede nært sammen med Toepke, i et kapitel med titlen "Helten": "Skjoldager var en af de danskere, der havde uåvst mod og mandshjerte under krigen, og vel noget af det nærmeste, man kunne komme en dansk helt i 1945."

Den 19. november 1969, kort efter Skjoldagers bisættelse, skriver en tidligere soldat til Skjoldagers enke: "Kære frue. Modtag min inderligste kondolence ved Deres mands bortgang. Når man har lært soldat ved ham i 1925, vil man altid bevare et smukt minde om et mandfoik og en herlig befalingsmand. Venlig hiisen Deres hengivne xxxxxx"

Og hermed slutter jeg beretningen (hvor rigtig meget er udeladt) om min farfar, oberst Johan Herluf Skjoldager. To gange har han optrådt i mine drømme, hver gang som en rank og venlig person. Men han har aldrig for alvor taget faderrollen på sig over for sin uægteskabelige søn, Svend Hansen, min far!

PS. Kort efter udgivelsen af min artikel her i bladet om min far, Svend Hansen, fik jeg oplysninger fra en venlig slægtsforsker, som gjorde mig opmærksom på, at Svend Hansen i folketællingen for 1940 optræder som indsat i ungdomsfængslet "Søbysøgård" på Fyn.

DØD OG BEGRAVET 2 GANGE MED 22 ÅRS MELLEMRUM!

Af Sven Poulsen
Birkholmsvej 25
2800 Kgs. Lyngby
e-mail: sven-p@adr.dk

Som slægtsforsker kommer man ud for afvigelser i kirkebøgerne, som man må lære at "leve" med. Men denne er godt nok mere speciel end tidligere oplevet.

I nytårsgave fik jeg endelig svar på min henvendelse, som var rettet til Guldager Sogn for 1½ år siden. Sagen er besynderlig og sjælden, idet den daværende sognepræst havde stedet en af sognets borgere til hvile, desuagtet at han levede i bedste velgående med sin familie i Aarhus og først blev bisat i København – hvortil han på grund af sit arbejde var flyttet – 22 år senere.

Historien tager sin begyndelse, da vi var på familiebesøg hos Peder Henning og Aase i Næsbjerg og i snakken om slægten berørte farfars gravsted på Guldager Kirkegård, som vi efterfølgende besøgte. Ved hjemkomsten søgte vi via internettet i kirkebogen, og det viste sig, at dødsfaldet og begravelsen desværre ikke fremgår af kirkebogen.

På gravstenen står der, at her hviler Gaardmand Peder Pedersen f. i Gredsted den 8. maj 1876. Peder blev født som den sidste af Gaardmand Niels Hansen Pedersen og Maren Lauridsens¹ 8 børn, alle af Gredsted By.

Peder Pedersen giftede sig den 2. november 1900 i Jernved med Kirstine Margrethe Petersen², der blev født i Brokjær, Hjortlund Sogn, den 8. december 1874, og døde i Guldager Sogn 24. april 1951. I kirkebogen anføres som afdødes ægtefælle: Peder Pedersen. Han var selv gået bort den 28. feb. 1912 som anført på gravstenen.

Fejl i kirkebogen

Imidlertid registreres det i kirkebogen for Guldager Sogn den 28. februar 1912³, at afdøde hedder Niels Peder Otto Pedersen, født 10 nov. 1877 i Guldager som søn af gårdmand Niels Nissen Pedersen og hustru Helene Marie Lund. Som efterlevende ægtefælle anføres Kristine Margrethe Pedersen, som var gift med den rigtigt afdøde og begravede Peder Pedersen.

Selv samme Niels Peder Otto Pedersen blev 1. marts 1905 viet i Sankt Pauls Kirke i Aarhus⁴ til Martha Jacobine Johansen og stiftede familie i Aarhus og senere i København. Ved folketællingen 1925 København boede han Sydhavnsgade 4, 1., i København, og han døde i hjemmet af en blodprop den 1. oktober 1934 i en alder af 56 år. Bisættelsen fandt sted ved Søndermarkens Krematorium den 6. oktober samme år⁵.

Ved hjemkomsten skrev jeg et brev til Guldager Sogn (retteligen Guldager-Hostrup Pastorat) og forespurgte "om det er muligt at få indskrevet Peder Pedersen som død 28. februar 1912 i kirkebogen for Guldager Sogn?"

¹ Kb. Ribe Amt, Gørding, Jernved, 1860-1887, fødte drenge opslag 39 af 63 nr. 4

² Kb. Ribe Amt, Skast, Guldager, 1949-1955, døde kvinder opslag 181 af 197 nr. 4.

³ Kb. Ribe Amt, Skast, Guldager, 1902-1913, døde mænd opslag 169 af 197 nr. 2.

⁴ Kb. Århus Amt, Hasle, Århus - Sankt Pauls, 1902-1913, Viende opslag 50 af 304 nr. 14

⁵ Kb. København Amt, Sokkelund, Frederiksberg, 1934 - 1939, døde mænd opslag 2 af 300 nr. 4

Det viste sig så, at kirkemyndighederne selv havde opdaget, at der var uoverensstemmelser omkring notatet med i første omgang "forkerte" forældre (Peder Pedersens egne) til den "bisatte", hvilket ses rettet i den senere offentliggjorte "nye scanning", men det er **forkert**, da det var navnet på den bisatte, der i stedet skulle have være rettet.

Min henvendelse blev meget venligt modtaget og behandlet af Torben, som er kordegn ved kirken. Men det viste sig, at en sådan sag, bilagt scanning af alle de berørte kirkebogsregistreringer og billede af gravstenen, som kordegnen indsamlede, skal sendes hele vejen igennem til kirkebogsføreren ved kirken i Guldager-Hostrup Pastorat, derfra til Provsten i Skads Provsti, så til Ribe Stift og endelig til Kirkeministeriet, før der kan gives grønt lys til at foretage en ændring i kirkebogen.

Svar fra Kirkeministeriet

Kirkeministeriets svar forelå den 1. oktober 2020, men er af ukendte årsager, efter en rykker fra min side primo december, først fremkommet til Guldager Sogn og mig den 30. december. Heri nævner Kirkeministeriet de retningslinjer, ministeriet følger, samt en afgørelse om disse påviste fejlagtige registreringer:

*Vi giver tilladelse til kirkebogsrettelser for nulevende personer på deres egen foranledning.
For døde ville det have været efter anmodning fra enken.
Her er der gået over 100 år siden dødsfaldet.*

*Det er tydeligt at Niels Peder Otto Pedersen er registreret død 2 gange, dog med 2 forskellige efterlevende hustruer.
Det er med de samme forældre for ham.*

Derimod er dødsfaldet for Peder Pedersen – dato og sted – ikke i samme grad dokumenteret.

Statens arkiver, som har lagt bøgerne ud på nettet, laver ikke længere tilføjelser.

På det forliggende grundlag vil en tilføjelse i anmærkningen i hovedbogen om, at tilførslen må være en fejl, og at brevet fra Sven Poulsen kan lægges ind i hovedbogen, være på sin plads.

En gravsten er ikke dokumentation.

Som før nævnt er efterlevende ægtefælle i første kirkebogsindførelse i Guldager den 28. februar 1912 den rigtigt afdøde og begravede Peder Pedersens hustru Kristine Margrethe

Pedersen, desuagtet at Niels Peder Otto Pedersen siden 1905 havde været gift med Martha Jacobine, født Johansen. Ved den anden indførelse i København den 1. oktober 1934 er Niels Peder Otto Pedersens hustru korrekt angivet som Martha Jacobine, født Johansen. Heldigvis er hans forældre de samme hver gang, som bemærket af Kirkeministeriets fuldmægtige!

Ingen mulighed for korrektion

Vi har med vor henvendelse ikke forsøgt at bevise, at vor farfar er død, for det ved vi, men har ønsket at henlede kirkemyndighedernes opmærksomhed på en fejl, foretaget af en præst og/eller kirkebogsfører med det håb, at fejlen kunne rettes. Naturligvis er en gravsten på kirkegården ikke noget juridisk bevis for, at den på stenen nævnte person også er den bisatte person. Men i vort demokratiske samfund forekommer uoverensstemmelser af den type nok mest i litteraturens fiktive verden eller inden for kriminelle samfund, formodentlig nok da mest i andre lande.

Hvis vi ønskede at bevise, at vor farfar var død, skulle vi have fremskaffet hans dødsattest og derefter det gamle gravstedsbrev for at bekræfte placeringen af gravstedet på kirkegården. Da gravstedet fortsat vedligeholdes, må gravstedsbrevet foreligge, hvorfor jeg har forespurgt efterkommeren, Peder Henning, der nylig er blevet enkemand i en alder af 83 år, om det forefindes hos ham. Men omstændighederne taget i betragtning betyder det nok, at det ikke fremkommer.

Men selv nævnte dokumenter vil ikke kunne betyde, at de forkerte registreringer kan blive rettet. Ikke nok med at Statens Arkiver ikke længere foretager rettelser i så gamle sager; udbredelsen af kirkebøgerne og andre arkivalier på Internettet vil umuliggøre en samlet korrektion af gamle fejl, uanset hvor fatale de end måtte være.

Vor familie kan nok leve med, at vor farfar for eftertiden vil "leve evigt", men det bliver måske sværere for den anden families efterkommere at forstå sagens rette sammenhæng, når de opdager, at deres forfader er død og begravet i to forskellige dele af landet med 22 års mellemrum og første gang efterlader sig en "hustru", der hed noget andet end den, han var gift med.

Til sidst skal rettes en tak til kordegnen Torben for hans venlige hjælp med at formidle vor forespørgsel igennem "systemet" samt til de to kvindelige slægtsforskere, som ledte mig til København i min søgning efter den to gange døde og begravede.

EN DANSKSINDET SØNDERJYSK FAMILIE

fra anden halvdel af 1800-tallet til ca. 1940

Af Henning Madsen
Hasselbakken 93
8500 Grenaa
henmads@outlook.com

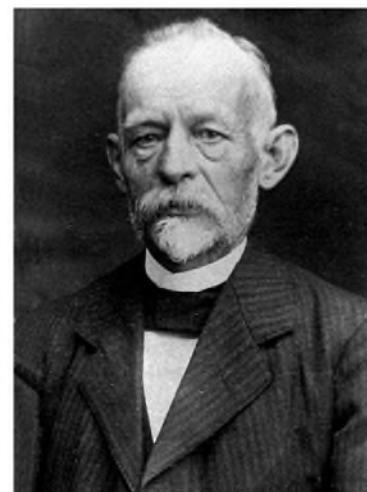
Denne historie handler om tre generationer i Styding, en landsby i Hammelev Sogn nær Haderslev, og lidt om min mormor og hendes tid på Them-egnen. Mine tipoldeforældre, min mormors farmor og farfar, hed Birgitte Møller og Jørgen Petersen. De blev gift i 1846 i Hammelev Kirke ved Haderslev og levede i Styding, hvor de fik syv børn, hvoraf de tre nåede voksenalderen, Hans, Andreas og min oldefar, Jørgen. Min tipoldefar og oldefar hed altså det samme. De blev kaldt "gammel Jørgen Skrædder" og "Jørgen Skomager". Min tipoldefar tjente, inden han blev gift, hos en præst, som lærte ham latin. Præsten havde endvidere lovet at ville støtte ham i at læse til præst. Præsten døde imidlertid, så Jørgen måtte finde en anden levevej. Han valgte at gå i lære som skrædder og virkede det meste af sit liv som sådan i Styding. Han og konen boede i den gamle skole fra 1731. Både min tipoldefar og min oldefar er omtalt i bogen *En landsby ved Adelvejen: Stamtavler over Styding familiernes første led* af Michael Uldall.

Tipoldefar

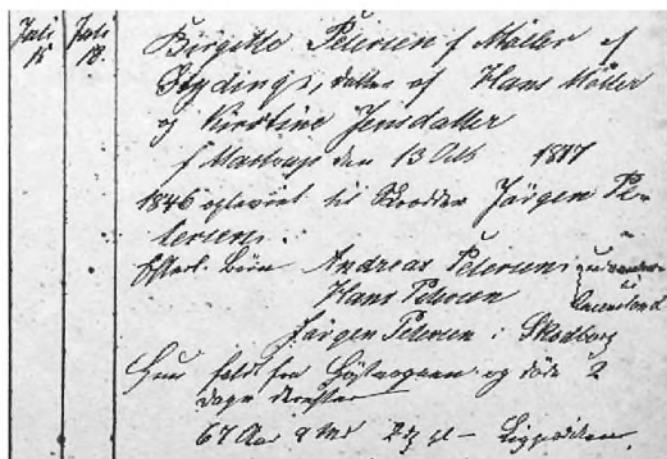
Jørgen, min tipoldefar, blev født i 1818 og døde i 1900. Birgitte blev født i 1817 og døde i 1885 ved en ulykke, idet hun faldt af høstvognen under et tordenvejr; et lyn forskrækkede hestene, så de løb løbsk. I kirkebogen står, at hun faldt af høstvognen og døde efter to dage. Og videre står der, at af efterlevende børn er der tre, nemlig Hans, som tilsyneladende er emigreret til Queensland, Australien, samt Andreas og Jørgen, min oldefar, som på det tidspunkt bor i Skodborg, hvor han arbejder ved en skomagermester. Han overtog med tiden den gamle skole i Styding, hvor han havde skomagerværksted, noget min mor husker fra sine mange ferier ved sine bedsteforældre. Jeg havde aldrig hørt om Hans' udvandring, så det var spændende, om jeg kunne opspore ham "down under". Mere om det senere!

Oldefar

Jørgen, min oldefar, blev gift med Kjesten Marie Thomsen Schmidt i 1880 i Hammelev. De fik tre døtre: Birgitte, som var min mormor, født i 1881, Meta Marie, født i 1885, og endelig Marie Jørgine, født i 1891. Min oldefar var dansksindet, så det gik ham meget på, at Sønderjylland var annekteret af Tyskland.

Oldefar Jørgen

Indførslen i kirkebogen, hvor Birgittes død er beskrevet, og hendes børn nævnt.

Oldefar og oldemor (til højre) med deres tre døtre, fra venstre: Birgitte, Marie Jørgine og Meta.

Han var en ilter herre og kunne blive meget vred på de tyske myndigheder, specielt på læreren i Styding, som hed Gundesen, og som var meget tysksindet. En dag kom et af hans børn hjem og fortalte, at de havde haft geografi og havde lært, at Danmark var et meget lille land, og at hovedstaden hed København, punktum. Han blev meget vred og sagde, at han nok skulle fortælle, hvad Danmark var. En anden gang havde børnene i skolen fået besked på at møde i deres fineste tøj i anledning af kejserens fødselsdag. Det ville Jørgen ikke give lov til, men min oldemor gav nu alligevel Marie Jørgine stadstøjet på og smuglede hende ud af huset, uden at Jørgen så det. Det var i det hele taget ikke let for børnene, da det i skolen var forbudt at tale dansk. Lærer Gundesen var en brysk herre, som ikke var elsket af børnene.

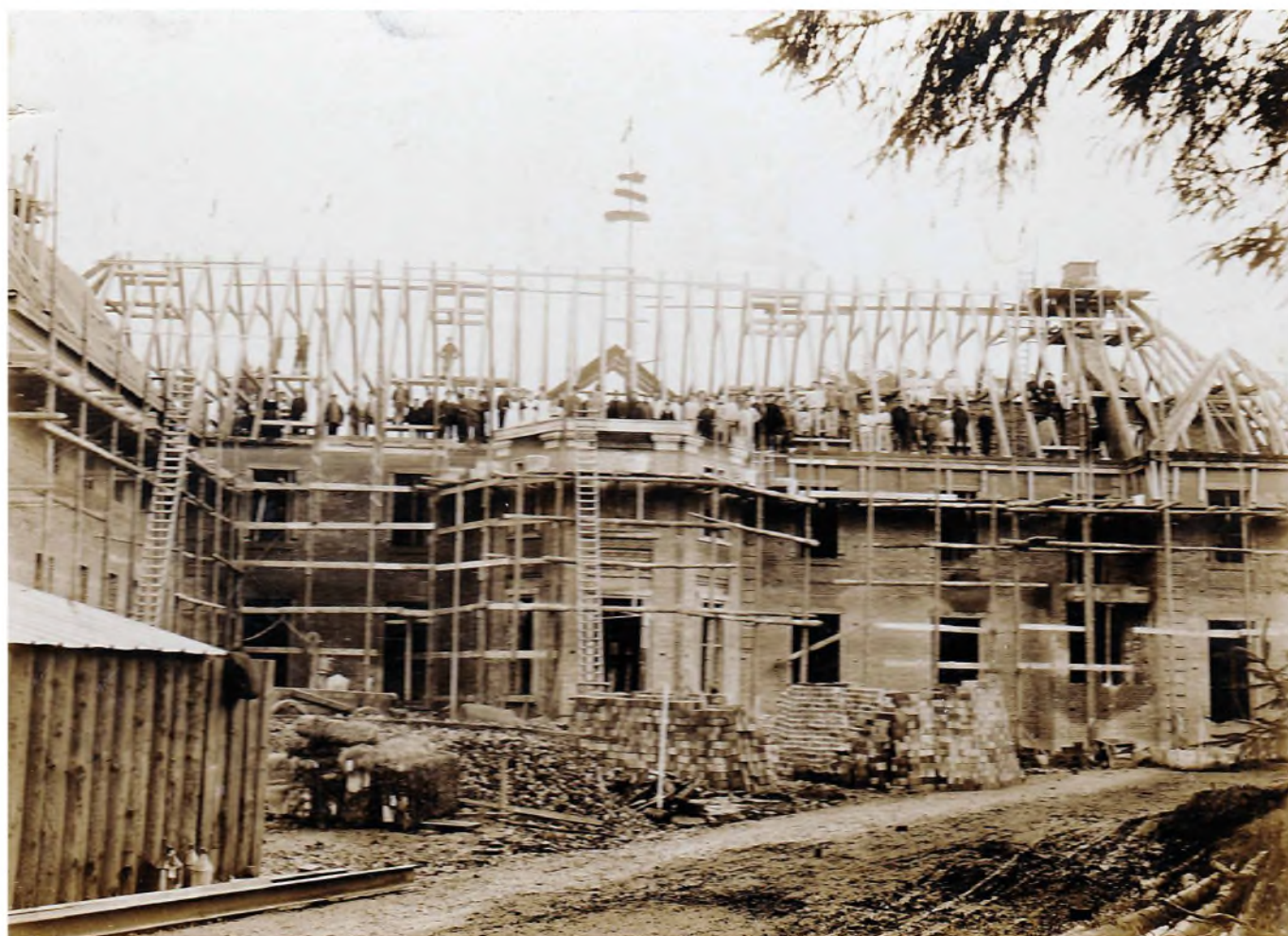
Mormor og morfar

Min mormor blev i 1906 gift med min morfar, Mads Anton Larsen, som var fra Sjælland. De bosatte sig i Sillerup, en landsby lidt uden for Haderslev, hvor de etablerede sig med et lille husmandsbrug. Min morfar var udlært murersvend, så han har nok også arbejdet som murer. Imidlertid blev de

Mads Anton og Birgitte Larsen, forfatterens morforældre

udvist fra Tyskland i 1908, fordi min morfar nægtede at blive tysk statsborger. De var blevet truet med udvisning før, men min mormor havde tjent i huset ved H.P. (Nørremølle) Hansen, som sad i landdagen i Kiel, og han havde trukket i nogle tråde, så de havde undgået det tidligere. Men efter endelig udvisning rejste de så til Danmark, hvor de først opførte en ejendom og endte med at købe en gård i Salten, en landsby

Morfars murersjak kan fejre rejsegilde på godset Løndal.

i Them Kommune tæt ved Silkeborg. Samtidig fik min morfar kontrakten på at forestå murerarbejdet på Løndal, et gods i Them Kommune. Godset var på det tidspunkt ejet af en af Danmarks rigeste familier; familiens rigdom var baseret på nogle kryolitminer i Grønland.

Min mormors to søstre blev gift med lokale sønderjyder, og de blev boende syd for grænsen i det daværende Tyskland. Det betød, at min mormors to svogre blev indkaldt til den tyske hær og måtte kæmpe på tysk side i 1. Verdenskrig. Meta Maries mand, Anders Boe, døde under en orlov i 1916, og hans navn står i mindelunden i Aarhus. Meta Marie satte herefter sine børn i pleje og tog en uddannelse som jordemoder i Kiel. Efter endt uddannelse slog hun sig ned i Toftlund og virkede som distriktsjordemoder der i mange år. Marie Jørgines mand, Georg Nissen, deserterede under en orlov og kom op til mine morforældre i januar 1917, knap et halvt år før min morfar døde af lungebetændelse. Georg Nissen led af granatchok, i dag ville man nok sige PTSD. Marie Jørgine sluttede sig så til sin mand; hun havde undgået repressalier fra tysk side ved at stå og vinke ved toget, der skulle fragte hendes mand, Georg, tilbage til fronten, velvidende at han stod ud på den anden side af toget. De blev en del år på Them kanten og blev bestyrere af et pensionat, Fuglsang, som vistnok var en tidligere sommerresidens for Henry Stanleys søn (den Stanley, der fandt Livingstone).

Udvandrer til Queensland

Nu tilbage til Jørgens bror, der stod opført som udvandret til Queensland. Jeg har fået taget en DNA test og tjekker af og til, om der er nogle gode matches. En dag fik jeg match med en australier, Arthur Puie, som var estimeret til at være min fætter i 3 – 4 led. Han havde lagt et slægtstræ ud, hvor en af hans oldefædre hed Hans Peterson, født i Handerslief (må være en forvanskning af Haderslev eller Hammelev), men ellers ingen detaljer. Jeg kunne ud fra de fælles matches, vi havde, se, at slægtskabet måtte være på min mormors side. Jeg skrev til mit match, og heldigvis svarede han hurtigt. Det

viste sig, at han var oldebarn af Hans. Vi var altså fætre i 3. led. Han boede i Queensland, men kendte ikke meget til den danske gren af slægten. Hans kone er ivrig slægtsforsker og kunne berette om Hans Petersens efterkommere, men de havde ikke mange informationer om Hans Petersen selv, kun at han var ankommet i 1877 og så et billede af hans kone. Ud fra billedet mente de i øvrigt at kunne identificere hende på mine oldeforældres guldbryllupsbillede fra 1930. Så måske har Hans og hans kone, Anna Elise Hansen fra "Handerslief, Deigwick" (født 10. marts 1858 i Haderslev), været på besøg i Danmark i 1930. Anna Elise døde Nambour, Queensland i 1937.

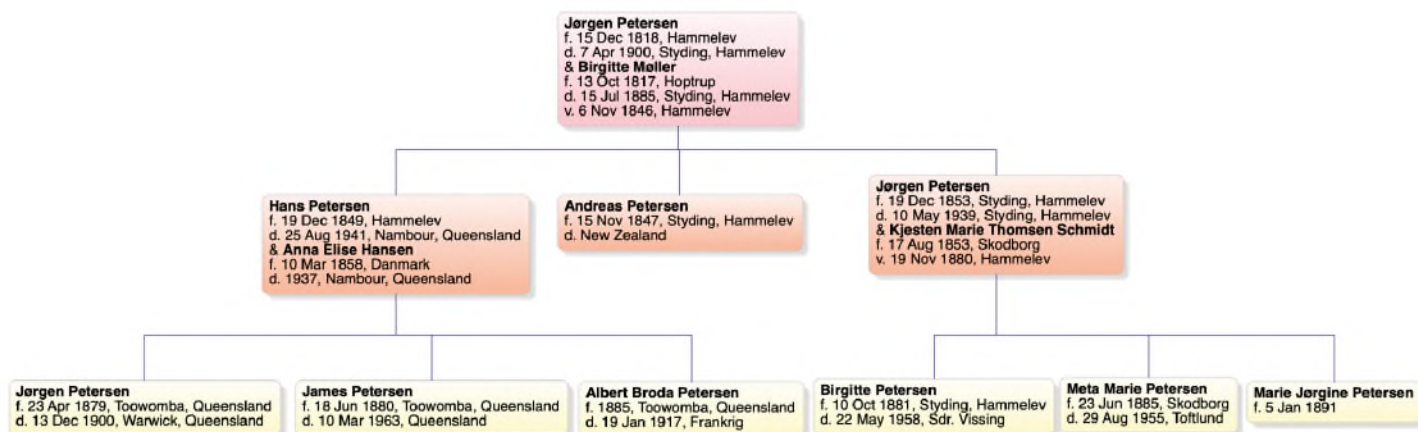
Hans og hans børn

De fandt en dødsattest over Hans Petersen som noget af det eneste om ham. De kunne ikke få det til at passe med den fødselsdag, jeg havde opgivet til den 26. januar 1849; de mente det måtte være senere ud fra alderen på Hans ved hans død, der var angivet i dødsattesten. Ved opslag i kirkebogen kunne jeg godt se, at jeg havde lavet en fejl, idet den Hans Petersen, jeg havde i mit træ, var død den 26. januar 1849 nogle timer gammel. Jørgen og Birgitte fik så en ny Hans 19. december 1849. Der blev jeg lige mindet om vigtigheden af at være grundig, når man slægtsforsker! De sendte også en nekrolog over Hans, der var død i 1941, og i nekrologen stod bl.a., at han som ung (youth) kæmpede mod tyskerne i 1864. Hvis det står til troende, var han kun 13 år, da han var "soldat". Endvidere stod der, at han var beskæftiget med "bootmaking" hos et firma ved navn John Hunter, så det var ikke kun Jørgen, min oldefar, der var beskæftiget med fremstilling af fodtøj.

En af Hans' sønner, Albert Broda Petersen, kæmpede på allieret side og blev dræbt i et slag i Frankrig 19. januar 1917. Han ligger begravet på Dantiz Alley Kirkegård nær Manietz i Frankrig. Så min mormor havde to svogre, der kæmpede på tysk side, og en fætter, der kæmpede på allieret side. En anden bror til Albert, James, forsøgte også at melde sig til

DEATHS in the District of <i>Salisbury</i>							in the State of QUEENSLAND, Registered by <i>James Campbell Baker</i>										
DESCRIPTION.		(1) Cause of Death.		Christian Names and Surnames of Father, and Occupation of Father, and Occupation of Mother.		Signature, Description, and Residence of Informant.		IF BURIAL ENQUIRED.			IF DECEASED WAS MARRIED.						
No.	When and Where Died.	Christian Names and Surnames, and Occupation.	Sex and Age.	Medical Attendant by whom certified, and When he last saw Deceased.	Christian Names and Surnames of Mother.			(1) Signature of District Registrar.	Date, and (2) Where Registered.	Where Born, and how long in the Australian States, stating which.	Name and Religion of Minister, and Names of Witnesses of Burial.	(1) When.	(2) At what Age.	(3) To Whom.	Place, Name and Age of Deceased, Name and Sex.	Yes or No.	
2811	22 August 1901	Hans Petersen	Male	(1) In dentistry	Jørgen Petersen	Certified in writing by <i>William Peterson</i>		(1) <i>W. Baker</i>	22 August 1901	<i>George J. Delle</i>	<i>Handerslief, Schleswig</i>	<i>Salisbury, Queensland</i>	Living	29	Year	<i>James Peterson</i>	Yes
		<i>Hans Petersen</i>		(2) <i>J. L. Struffell</i>	<i>Sister</i>	<i>Handerslief, Schleswig</i>		(2) <i>22 August 1901</i>	<i>Hambour, Germany</i>	<i>Church of England</i>		(2) <i>29</i>	<i>Year</i>	<i>James Peterson</i>	Yes		
		<i>Hambour, Schleswig</i>	<i>91 years</i>	(4) <i>22 August 1901</i>	<i>Longe, Miller</i>	<i>Hambour, Schleswig</i>		(3) <i>Hambour</i>	<i>Hambour, Germany</i>	<i>St. Edmunds</i>	<i>Salisbury, Queensland</i>	(3) <i>James Elise Hansen</i>				<i>Deceased.</i>	<i>Salisbury, Queensland</i>

Protokollen, hvor Hans Petersens død er indført.

De træ ældste generationer i familien Petersen fra Styding

krigen, men blev kasseret, formentlig fordi han var for lille, ca. 1,60 meter.

Hans og Anna Elise fik 12 børn ud over Albert og James, bl.a. Jørgen (George) Petersen, som i 1900 tilsyneladende begik selvmord med en pistol. Jeg fik tilsendt en lang avisartikel om hændelsen, hvor konklusionen var selvmord på trods af, at han lige forinden havde været i godt humør.

Et match i New Zealand

Et stykke tid derefter fik jeg en mail fra Russell Wilson i New Zealand, en mand på 69 år. Vi havde et match på Ancestry, hvor vi var estimeret til at være 2nd – 3rd cousins. Han ledte efter sin biologiske mor. Han var bortadopteret ved fødslen og vidste kun, at hans mor var 30 år ved adoptionen, og at hun hed Doris Peterson. Jeg fortalte ham om Hans og udvandringen til Australien, men kunne ikke hjælpe ham yderligere ud over at foreslå, at han tog kontakt til Arthur i Australien. Jeg kunne se, at vi var beslægtet på min mormors side ud fra de fælles matches, vi havde, og formodede, at han var efterkommer af Hans.

Efter yderligere et halvt års tid fik jeg en mail fra en anden mand fra New Zealand, Ian Petersen, som jeg havde match med. Han ville bare takke mig for min forskning; han havde haft kontakt til Arthur i Australien, som han også havde match med, og Arthur havde fortalt ham om mig og min forskning af slægten i Danmark. Samtidig fik jeg mail fra Arthur i Australien, der havde gode nyheder, da han havde fundet en af Andreas' efterkommere i New Zealand, en mand, der hed Ian Petersen!

Ian Petersen var Andreas' tipoldebarn. Det viste, sig at Andreas også var udvandret og var ankommet med skibet Fritz

Reuter fra Hamborg til New Zealand i 1876. Skibet fik i første omgang ikke lov til at sætte passagererne i land, da indrejsepapirerne ikke var i orden, men efter pres fra den tyske konsul lykkedes det.

Efterkommere efter Andreas

Så måtte jeg lige kigge igen i min tipoldemors dødsindførelse i kirkebogen og kunne godt se, at Andreas også stod opført som udvandret. Så gik der et lys op for mig, manden fra New Zealand, der søgte sin biologiske mor måtte være efterkommer efter Andreas og ikke Hans. Jeg tog så kontakt til Ian og fortalte om Wilson, som søgte sine rødder. Det var en hemmelighed, som hverken han eller hans far kendte til, men han tog kontakt til Wilson og ville gerne hjælpe med at udrede hemmeligheden. Det viste sig, at Wilson var oldebarn af Andreas.

Fælles for Ian og Arthur var, at det tilsyneladende fyldte meget, at "Schleswig" var blevet annekteret af Tyskland. Det fyldte meget i de familiehistorier, de fik fortalt. Mon ikke annekteringen af Slesvig har været en væsentlig begrundelse for emigrationen. For Ians vedkommende indgik også historier med mange tvillingefødsler. Så kom jeg til at tænke på min oldefar, der var tvilling; hans tvillingebror døde umiddelbart efter fødslen.

Som en krølle på historien beslaglagde tyskerne den gård i Addit, hvor min mormor boede under 2. Verdenskrig, og brugte den til indkvartering. Min mor har fortalt, at en af de tyske soldater udbrød "Gott im Himmel, die alte Frau spricht deutsch", da de kom i 1940 og fortalte, at de skulle videre til "Norwegen". Hun svarede dem på højtysk, at de ikke der skulle forvente så god en velkomst, som de havde fået i Danmark. Hun havde lært et formfuldendt tysk i skolen.

OPVOKSET PÅ GREVE HOSPITAL

– Johanne Jacobdatters børns skæbner

Artiklens forfattere: John Asbeck, Mikkel Hansen Stage, Ingrid Bonde Nielsen, Bjarne Fallesen og Inge Poulsen

I sidste nummer af Slægtsforskeren kunne læseren få indblik i vores slægtsforskning i en kvindeskæbne, Johanne Jacobdatter. Johanne levede i en række år i huset for de fattige i Greve Landsby ved Køge Bugt. I det følgende kan man læse, hvad vi i store træk fandt om Johannes to sønner og en datter, efter at de forlod moren i Greve Hospital for at stå på egne ben. Vi ville blive klogere på, om de brød den sociale arv og fik et liv uden selv at få fattighjælp.

Den ældste søn, Hans

Den ældste søn, Hans, forlod som de fleste andre unge mennesker på landet hjemmet og skolen efter konfirmationen, der fandt sted den 2. april 1837. Præsten gav Hans karakteren "temmelig god". Vi antager, at han tiltrådte sin første plads i forbindelse med skiftedag, muligvis 1. maj 1837. Ved folketællingen i 1840 er Hans tjenestedreng i Snoldelev hos gårdmand Hans Larsen og hustru, Mette Nielsdatter. Foruden Hans er der fire andre unge på stort set samme alder, der arbejder som tjenestedrenge og tjenestepiger hos Hans Larsen.

Næste gang, vi møder Hans, er i tællingen 1850 for Karlslunde. Vi finder ham blandt tjenestefolkene på gården "Møllehøj" hos gårdmand Jens Pedersen. Af de ansatte tjenestefolk på gården var Hans den eneste, der kom fra Greve. På dette tidspunkt vidste han ikke, at hans familieliv ville komme til at foregå her i Karlslunde i nogle år fremover. I Karlslunde boede nemlig den jævnaldrende Kirsten Hansdatter, der kom fra gården "Strandgården", hvor hendes far, Hans Hansen, var gårdmand under Gjeddesdal Gods. Kirsten og Hans mødtes, og da det blev september 1857, ringede Karlslundes kirkeklokker til bryllup for dem. På dette tidspunkt var Hans arbejdsmand hos sognefogeden.

Atter en folketælling finder sted i 1860, og der ser vi Hans opgivet som 38 år og arbejdsmand med hustru og en datter, Maren, på 2 år. Familien havde i huset en enke på aftægt, den 65-årige Kirsten Madsdatter, der var Hans' mors svigerinde. Vi ved allerede, at Hans og hans søskende mistede deres mor, Johanne, i 1867, og dermed var deres kontakt til Greve Hospital for altid slut.

Vi fandt ikke Hans med familie i folketællingen i 1870. Ved søgning i kirkebogens liste over dem, der forlod Karlslunde Sogn, fandt vi oplysningen, at han og hans hustru havde meldt til præsten, at de den 27. juli 1869 rejste til Småland i Sverige. I kirkebogen er kun nævnt, at datteren Maren rejste med. På dette tidspunkt havde ægteparret, foruden Maren, også datteren Kirsten. Vi har ingen forklaring på, hvorfor de rejste til netop Småland, området, som landarbejdere på den tid forlod for at skaffe sig et bedre liv enten i Danmark eller i Amerika.

Kan vi ud fra dette slutte, at Hans forlod Karlslunde for at søge lykken i Småland og måske overtage et husmandssted til en rimelig lav pris fra en svensk familie, der af økonomiske årsager forlod Småland? Er det et tegn på, at det vil gå dem bedre, end det gik deres mor, og at de slap for at blive benævnt som fattige? I vores forskning var vi ved at opgive at følge Hans i Småland. Hvor i Småland, han og familien

Google-kort over en del af Småland, hvor Angeistad ses ved den nordlige ende af søen Kösen

slog sig ned var uvist. Men en søgning i en database på internettet gav resultat. Det viste sig, at familien slog sig ned i sognet Angelstad i Kronoberg Amt ved søen Kösen. Angelstad var et mindre sted, der i 2010 kun havde 271 indbyggere. I turistførere kan man i dag læse om Småland, at det har været præget af udvandring og affolkning. Det oplyses ligeledes, at jorden mest består af sten og klipper, så den ikke egner sig til agerdyrkning. Det er mest kreaturhold, man beskæftiger sig med på gårdene.

Nu kunne vi følge Hans og hans familie fremover gennem de såkaldte "husforhørslængder". Det ser ud til, at han var tilknyttet en gård med navnet "Versedt Södergård". Årene fremover forblev Hans og familien i Angelstad. I 1881 optrådte døtrene ikke mere i husstanden, da de i november 1880 emigrerede til Nordamerika.

Så Ansett Österg.

Personens navn, stamt., embede, yrke og adgangsring, (bærestags-, indvæns- og lastigheds), nationalitet (om fræmmende), byer, (evangelske, blinde, døvstumme)	Fødsels-			Årskæde- eller -stok	Hus (Svecken Län, Med. Hus, eller papir i Husförhørsboken)	År, måned og dag
	År	Mån. og dag	Øst. (Svecken Län, Med.)			
1. H. Hans Annerupen	1822	19	Österg.	1847	14	1847
2. H. Hans Annerupen	1824	18	Österg.	1847	14	1847
3. H. Hans Annerupen	1828	18	Österg.	1847	14	1847
4. H. Hans Annerupen	1830	18	Österg.	1847	14	1847

Husforhørslængden, hvor Hans er anført med hustru og to døtre ved Versedt Södergård.

Livet gik sin gang, og da 1898 oprandt, blev det Hans' sidste leveår. I Angelstads husforhørslængder kan vi se, at han døde den 30. marts. Vi har intet sted set, at han skulle have fået fattighjælp, og derfor kan vi gå ud fra, at det er gået ham rimeligt godt i Småland. I husforhørslængden er også nævnt, at han bor i hus no. 14, og at han ejer det. Desuden får man oplysningen, at han er nattevagt.

Men hvad med hans bror Ole? Hans liv vil vi nu se nærmere på.

2. søn Ole – livet efter fraflytning fra Greve Hospital

Oles vej væk fra barndomshjemmet fandt sted efter konfirmationen den 7. april 1839, hvor Ole stod på Greves kirkegulv sammen med de 12 andre drenge fra sognet, der blev konfirmerede denne forårsdag. Vi kan se, at han ved folketællingen i 1840 er i tjeneste i Stærkende hos gårdmandsenken Marie Andreasdatter og hendes fire voksne børn. De følgende år kan vi ved hjælp af lægdsruller følge Ole som tjenestekarl på områdets gårde.

Den 1. Slesvigske krig nærmede sig, og ifølge lægdsrullen var Ole den 16. december 1847 optegnet som frivillig ka-

Spørgsmaal	Svar
Navn er Deres fulde Navn?	Ole Annerupen Grevinge
Quellen Sogn og hvilket War er De født?	Tved Sogn Österg.
I hvilket War har De været i Krigen?	1848
Hvilken Hæning (Destination) tjente De dengang?	Konstabel i 1. Jægerkorpset, 1. Division, 1. Regiment, 1. Bataillon
Hvilket Kompagni, Skvadron eller Bataillon var De i?	Frivillig, Hærens Skvadron
Quellen Nummer havde De?	414
Hva og til hvilken Tid var De tjenestgjørende?	Från 16. Decbr 1847 till 10. August 1848
Linné De som Hæns eller som Befalningsmand?	Præsident
Hvor De først i Krigen? Hvor?	Från 6. Juni 1848
Hav De ligget paa Hospital? Hvis ja?	Från 1. Hospital i Bogense og 2. Hospital i København
Hvor De fangen i Krigen? Hvor og hvor?	Nej!
Hav De Væsten eller Javelinfortøjet? Queller Nummer har Deres Væststykke?	Nej!
Er De Medlem af „De kongelige Hærskadroner Selskab“? I hvilken af disse Hælinger og i hvilket Nummer har De?	Nej!
Hvilken er Deres nuværende Stilletid?	Arbejdsmand
Hvor har De nu Bopæl? (Hvis De ikke bor i en Kjøbstad, behøves Navn, Gades, Sogns og By angives)	Tjæreby, 1. Bataillon, 1. Regiment, 1. Division, 1. Bataillon
Hvilken er Deres nuværende Adresse?	Arbejdsmand Ole Annerupen, Tjæreby, 1. Bataillon

Blev optaget
1848

Oles ansøgning om erindringsmedaljen og et eksemplar af medaljen

valerist i husareskadronen. Han kom med i krigen og blev skadet med en skulder, der blev revet af led, og blev indlagt på lazaret i Kolding. Derefter blev han overført til et lazaret i Bogense og til sidst til et lazaret i København. Om Ole kom sig helt af sin skulderskade, ved vi ikke med sikkerhed. For sin deltagelse i krigen fik han erindringsmedaljen.

Livet som ægtefælle og familiefar ventede forude. Da Ole var 26 år, blev han gift med den jævnaldrende Else Marie Olsdatter i Vor Frue Kirke i Tjæreby Sogn. Syv børn kom til i årene fremover. Af kirkebogens tilgangsliste for Tjæreby Sogn 1851 ses, at Ole nu var lærling hos træskomand Christian Poulsen, og at han den 2. maj fik et godt skudsmål fra sin mester. Dvs. Ole havde af en eller anden grund æn-

dret sit arbejdsliv; skyldtes det mon skaden fra krigen? I en tilgangsliste til Roskilde Domsogn finder vi Ole nævnt som træskomand. Vi må tro, at hans skulderskade har gjort det umuligt for ham at arbejde som tjenestekarl, og at omskoling til træskomand er vejen frem – og kan vi betragte det at komme i lære i et håndværkererhverv som fremgang?

Men det gik næppe helt efter planen som træskomand. Da Ole med hustru og to hjemmeboende børn er nævnt i næste folketælling, år 1855 for Kamstrup, er han nævnt som daglejer. Har han ikke kunnet klare at arbejde som træskomand alligevel, eller er hans legemlige tilstand så forbedret, at han har kunnet arbejde mere legemligt igen? Er det et tilbageskridt eller omvendt? Derefter ser vi ikke fremgang, tværtimod. Ved tællingen i 1890, da Ole er 65 år, er han under fattigforsørgelse og har en ugift 27-årig datter boende hjemme. Han blev enkemand i marts 1901 og levede til 1906, hvor han som 81-årig døde på Roskilde Amtssygehus.

Det har for Ole erhvervsmæssigt været et liv med ganske lidt fremgang. Han har ligesom sin mor måttet modtage fattighjælp, men først på sine ældre dage. Han har fået et liv med hustru og et pænt antal børn. Har hans liv været hårdt? Det kan være svært at se klart udefra.

Dette var Oles historie. Den yngste af Johannes børn, Sidse, skal vi nu følge på livets vej, fra hun som den sidste forlod moren i Greve Hospital.

Datteren Sidse Rasmusdatter

Hans og Oles søster, Sidse, forlod hjemmet efter konfirmationen, der fandt sted den 30. marts 1845. I kirkebogen er nævnt, at Sidse får karakteren "meget godt" ved konfirma-

Sognekort over Karlslunde fra 1892. Her ses gårdens (matrikel 7a) jorder øst og syd for byen. Geodatastyrelsen.

tionen. I sognets afgangsliste kan vi se, at hun den 1. maj 1848, som 18-årig, afgår til Karlslunde. I 1850 finder vi Sidse ansat på gården "Vestergård" i Karlslunde, der har matrikel nr. 18. Her er Sidse ansat hos Lars Nielsen og dennes hustru, Sidse Jensdatter. Familien har tre børn. Næste gård, hvor Sidse kommer til at arbejde som tjenestepige, ligger ligeledes i Karlslunde; det drejer sig om "Karlslundegården", matrikel 7a, hvor hun i 1855 har kammerråd Christian Pedersen som arbejdsgiver.

Christian Pedersen ejede gården fra april 1836. Hans hustru, Margrethe Fredericdatter, som han var blevet gift med i 1825, havde været tjenestepige hos ham. Han var en driftig mand. Som skolepatron fik han skolen bygget om. Han blev sognefoged, lægdsmand, formand for sogneforstanderskabet, samt tiendekommissionær, landvæsenskommissionær og medlem af amtsrådet og blev valgt tre gange til stænderforsamlingen i Roskilde. Han var ivrig forkæmper for danskheden i Sønderjylland. Hans udnævnelse til kammerråd skete i 1845. Som vi kan se, var det ikke en almindelig gårdejer, Sidse blev ansat hos. Han solgte gården i Karlslunde i 1857 og flyttede til Skt. Jørgensbjerg Sogn i Roskilde.

Vi finder, at Sidse blev gift i Roskilde Domkirke den 12. november 1858. I den forbindelse kan man i kirkebogen læse, at Sidses sidste arbejdsgiver var kammerråd Pedersen, altså må vi konkludere, at hun fortsat har været i tjeneste hos Pedersen, der nu boede på det såkaldte Rughavevænget. Sidses udkårne var den 4 år ældre ungkarl, Frederik Clemmensen, fra Skt. Jørgensbjerg. Forloverne ved brylluppet var Sidses bror Ole i Kamstrup og for Frederik hans 1 år ældre bror, Peder. Frederik var ud af en stor søskendeflok på 10 i Skt. Jørgensbjerg, og hans forældre var husmand og jordbruger Clement Sørensen og Ane Nielsdatter. Faren Clement var dog død allerede i 1843 af tyfus. Frederik var ved folketællingen i 1850 ansat som tjenestekarl hos løjtnant Andreas Bodenhoff på gården Margrethehåb, der hørte under Bidstrup Ladegård. Bodenhoff døde i 1854, men formodentlig fortsatte Frederik sin tjeneste på gården. Ved den nævnte folketælling i 1850 kunne ses, at også Frederiks yngre bror, Ole, var blandt husstanden på 25 personer på gården.

I et område, der hørte til godset, blev der opført en del arbejderboliger. Området blev kaldt Margrethehåb, og de, der arbejdede på godset, kunne bo på disse små husmandsbrug.

I sit ægteskab med Frederik kom Sidse til at bo i Skt. Jørgensbjerg. Og hvordan var det at leve i Skt. Jørgensbjerg i 1800-tallet? På internettet kan man læse, at stedet dengang var et berygtet sted, hvor der var slagsbrødre, fordrukne, kriminelle og tiggere. Var man tjenestekarl og kom herfra, kunne det være vanskeligt at få beskæftigelse i andre om-

En af de fattige gader i Skt. Jørgensbjerg på et postkort fra omkring 1900

råder grundet stedets omdømme. Skt. Jørgensbjerg – eller bare navnet "Bjerget" – har lokalhistorikeren Lotte Fang beskrevet i sit hæfte "Det var dengang". Hun fortæller, at man gennem tiden har antaget, at Holberg i sit stykke, "Jeppe på bjerget", fik sin inspiration fra Skt. Jørgensbjerg, hvor hans nevø, Christian Tostrup, var ridefoged indtil sin død i 1740. Men tilbage til Sidse og hendes liv på dette berygtede sted.

Kort tid efter vielsen i domkirken nedkom Sidse den 22. december med det første barn, Maren. Ved gennemsyn af folketællingerne kan vi se, at Frederik fortsat havde sit arbejdsliv på "Bjerget" i 1860, hvor han er benævnt indsidder, dvs. familien boede til leje i et hus og havde ikke jord til rådighed. Desværre fik datteren Maren et kort liv, idet hun døde allerede den 21. januar 1866. Næsten på datoen året efter, den 23. januar, døde Sidses mor, Johanne, hos Sidse og Frederik. Heldigvis havde Sidse og Frederik dog fået et barn mere, nemlig en søn, Rasmus Peder, der var kommet til verden i 1864. Flere børn blev det ikke til i ægteskabet. I 1870 var Frederik arbejdsmand og i 1880-tællingen røgter.

Vi nærmer os århundredskiftet, men ingen af ægtefællerne kom til at opleve dette. Sidse mistede Frederik i 1897, og selv drog hun sit sidste suk tirsdag den 18. april 1899. Sidses sidste hvilested blev på Skt. Jørgensbjerg Kirkegård. Sønnen, Rasmus Peder, blev gift med Maren Kirstine Christensen, der var født i Roskilde Domsogn. Rasmus Peder levede til den 13. august 1931. På det tidspunkt boede han i Bredgade i Roskilde som arbejdsmand og invaliderentenyder.

Ser vi på den sociale arv ved livsafslutningen for Johanne Jacobdatters børn, ser det ud til, at hverken Sidse eller Hans er endt deres dage under fattigforsørgelse, som broren Ole. Så i det store og hele er det gået fremad for Johannes børn.

Dette projekt med at undersøge, hvordan det gik for en fattig enke i Greve Hospital og hendes børn, er et samarbejde mellem os slægtsforskere og lederen af Greve Lokalarkiv, Mikkel Hansen Stage. Tak til Mikkel for godt samarbejde.

Kilder

Arkivalieronline: diverse folketællinger samt lægdsruller
 Protokoller for lazaretter i 1848: Kolding, Bogense, København/Rigsarkivet Kbh.
 Forsvarets arkiver, arkivalieronline: Erindringsmedaljen 1848
 Rigsarkivet Sverige: Småland – Angelstad kyrkoarkiv - Kronberg Amt. Husförhörslängder, ind- og udvandring
 Google: Kort over Angelstad

Litteratur:

Turen går til Sydsverige. Politikens Forlag, 2. udgave
 Lotte Fang: Det var dengang, udgivet 1977
 Karlslunde Sogn før 1935, ved lærer Valdemar Mortensen angående kammerråd Petersen. 3. udgave 2003

EN WEEKEND PROPPET MED DNA

Højskoler og slægtsforskning går supergodt i spænd; højskolernes miks af oplysning og tid til fordybelse og socialt samvær er præcis, hvad slægtsforskere trives med. Det er den årlige Slægtshistorisk Weekend et ypperligt eksempel på, og nu er der føjet et nyt til: DNA-weekendkurset 12.-13. marts på Nørgaards Højskole i Bjerringbro, som Danske Slægtsforskere stod for.

Interessen for at inddrage DNA i slægtsforskningen vokser hastigt, men der er heller ikke tvivl om, at mange føler sig en smule fortabte, når de har fået testresultatet. Man får smidt en stor stak matches i hovedet, men hvad i alverden stiller man op med alle disse navne, hvor man i de fleste tilfælde ikke kan få øje på nogen umiddelbar forbindelse til sit eget slægtstræ? Hvad betyder de forskelle ord og begreber, man bliver stillet overfor? Der er behov for masser af hjælp.

Pladserne på kurset blev da også hurtigt fyldt op, og lørdag formiddag kunne 42 forventningsfulde kursister tjekke ind

højskolen. Nogle stod på helt bar bund og havde endnu ikke taget en test, mens andre havde taget de første og måske også de næste skridt, uden dog at kunne kalde sig udlærte.

Hvor skal man lade sig teste?

Tiden blev ikke spildt; der var et tætpakket program for dagene, og man gik straks i gang. Funktionerne i de to mest udbredte testtilbud, FamilyTree og MyHeritage, blev præsenteret, og bagefter var der workshops, hvor alle kunne forsøge sig og tilkalde kvalificeret hjælp, hvis tingene drillede. Hvad de ofte gjorde. Der var også tid til at udveksle erfaringer med de øvrige deltagere, og flere fandt ud af, at de nok havde fælles aner et eller andet sted i rodnettet. Et spørgsmål, som flere ønskede sig svar på, var, hvilket firma man skulle lade sig teste hos? Der er mulighed for at uploade testresultaterne fra et firma til de fleste andre firmaer, så man kan drage nytte af deres databaser, og ud fra den vinkel var rådet, at man var bedst tjent med at starte med en test hos FamilyTreeDNA og siden uploade til fx MyHeritage.

Senere blev lidt mere avancerede funktioner koblet på, og dagen sluttede med smagsprøver på Y-DNA og mtDNA, der byder på "urtidsslægtsforskning" med lige linjer tilbage til Adam og Eva, så at sige.

Efter middagen var det meningen, vi skulle hygge os med rødvin, kaffe og kage. Hygget blev der skam også, men rødvin havde ingen vist mod på, og hovederne var tydeligt trætte, så mange trak sig tidligt tilbage til værelserne.

DNA Painter og clustering

Næste dag blev det svært, lovede Ole Selmer, der holdt oplæg om den nyttige webside DNA Painter, som gør det muligt at "male" en grafisk oversigt af DNAens placering hos udvalgte matches, så man får en ide om, hvordan man kan være beslægtede. Der er spændende muligheder i maleprogrammet, der var nyt for langt de fleste deltagere, men her havde man nok specielt brug for at prøve det af i fred og ro derhjemme.

Fuld opmærksomhed under et af de mange oplæg på kurset

Kurset sluttede med introduktioner af flere avancerede funktioner såsom clustering og Leeds-metoden, der begge går ud på at samle matches, der er beslægtede med hinanden, i klynger. Den sidste kan foregå i slow motion, hvilket nok blev oplevet som en lise for mange af deltagerne, der i den grad følte, at hjernen var totalt proppet. Det var godt at kunne drage hjemad og i ro og mag fordøje de mange indtryk og arbejde videre med mulighederne.

Der var også tid til en god snak over en kop kaffe.

Der blev allerede snakket om at gentage succesen, måske med et kursus øst for Storebælt, måske med et kursus for begyndere og et for viderekomne. Der er også her noget at arbejde videre med. Det er klart, at det at mødes og være sammen om at lære nyt og udforske mulighederne giver noget helt særligt.

Og så er det godt at huske oplægsholder Peter Olsens ord: DNA-slægtsforskning er 1 % DNA og 99 % klassisk slægtsforskning. Uden en gang gedigen forskning i rigsækken bliver resultatet af en test en meget tynd kop te.

Kathrine Tobiasen

DEN FRIVILLIGE VEJLEDNING PÅ RIGSARKIVET I KØBENHAVN

Efter lang tids covid-nedlukning er den frivillige vejledning i slægtsforskning nu atter kommet i gang på Diamanten (Det kgl. Bibliotek) i København. Vi er et hold på seks erfarne slægtsforskere, der har vejledt mange hundrede både uerfarne og meget erfarne slægtsforskere siden foråret 2014. Vi holder til i Panoramaskalen på 4. etage oven over læsesal øst. Hvis du ikke lige ved, hvor salen ligger, så spørg i informationen, som er placeret i stueetagen over for indgangen.

Generelt holder vi åbent hver tirsdag, men her i begyndelsen kan der forekomme tirsdage, hvor Panoramaskalen har været booket for længe siden. Så husk at tjekke, om vi holder åbent på den tirsdag, hvor du vil besøge os. Se på Rigsarkivets hjemmeside www.sa.dk under fanebladet Hjælp og vejledning og videre til Få hjælp af en slægtsforsker. Du behøver ikke at bestille tid, men kan normalt komme til med det samme.

Få vejledergruppens vegne marts 2022, Jørn Dietrich.

En del af vejledergruppen er her fanget foran Panoramaskalen.

GENERALFORSAMLING 2022

Vejret var i forårshumør, og solen strålede hele dagen, da ca. 100 medlemmer af Danske Slægtsforskere samledes på Koldinghus for at deltage i generalforsamlingen. De sidste to år var forsamlingerne blevet gennemført med benspænd i form af udsættelser og få tilmeldte, som coronarestriktionerne bestemte, det skulle være. Men i år var vi sluppet ud af skyggen og kunne igen mødes frit, og det skete i en stemning af alt-ved-det-gamle.

Inden generalforsamlingen blev der budt på rundvisninger i det imponerende og stemningsfulde slot og i den fine udstilling om kronprinsesse Mary og hendes tre nærmeste forgængere, Ingrid, Alexandrine og Louise. Det betød, at mange medlemmer tog ægtefællen under armen og gjorde den lidt tørre begivenhed til en både hyggelig og interessant udflugt.

Efter rundvisningerne kunne sulten stilles med en let frokost, og her gik snakken lystigt ved bordene. Det var helt tydeligt, at folk nød at være sammen og gense gamle forskerkolleger. I tider, hvor man nemt og bekvemt kan udveksle beskeder på nettet, viser det sig igen og igen, at det absolut ikke overflødiggør det ægte, personlige møde med andre.

Snakken gik lystigt under frokosten.

Fotograf: Kathrine Tobiasen

Selve generalforsamlingen foregik i stor fordragelighed. Der var spørgsmål undervejs, når et emne skulle uddybes eller forklares nærmere, og naturligvis kan der siges både for og imod forslaget til vedtægtsændringer om, at kassereren ikke vælges på generalforsamlingen. Men generelt var der stor tilfredshed med foreningens kurs og bestyrelsens arbejde, og da man skiltes, kunne folk gå ud og nyde mere solskin.

REFERAT AF GENERALFORSAMLING I DANSKE SLÆGTSFORSKERE – 23. april 2022, Kolding

Dagsorden:

1. Valg af dirigent og stemmetællere
*Falle Øvlisen blev valgt som dirigent, som konstaterede, at generalforsamlingen var lovligt indkaldt.
Ove Lentz og Poul Bonvang Larsen blev valgt som stemmetællere.*
2. Bestyrelsen aflægger beretning for det forløbne år
Formand Kirsten Sanders henviste til den skriftlige beretning, og tilføjede dertil følgende kommentarer:
 - a. *Situationen omkring kassererjobbet, hvor Per Hundevad Andersen trådte til og hjalp os, da den daværende kasserer pludseligt stoppede.*
 - b. *Foreningen har købt fast ejendom, til brug for Slægtsforskernes Bibliotek i Albertslund, beliggende ved siden af de lokaler, som vi allerede benytter.*
 - c. *Foreningens blad Slægtsforskeren har fået flere sider,*

og der bliver indsendt flere artikler, endda så mange, at der ind imellem må udskydes til næste nummer. Formanden opfordrede os - dette til trods – til at komme med artikler eller forslag til artikler, hvis man har "noget i ærmet".

- d. *Slægtsforskernes Bibliotek har utroligt meget for os slægtsforskere at hente, og med den nye søgningsmetode har vi fået mulighed for flere og bedre resultater. En meget stor tak til de frivillige på Slægtsforskernes Bibliotek.*
- e. *Nyhedsbrevet bliver benyttet flittigt, vi kunne f.eks. se dobbelt så mange søgninger på Dodsregister.dk ugen efter, at det blev omtalt i nyhedsbrevet.*
- f. *Vores vindue udadtil, Facebook, Forum og foreningens hjemmeside bliver flittigt benyttet.*
- g. *Vi kan nu få medlemsrabat, når vi køber bøger i foreningens onlineshop.*

h. Lokalforeningsrådet har haft møde (online), og Kurt Pajbjerg og Hans Mølgård blev genvalgt. Lokalforeningsrådet er et godt sted for at finde god inspiration og vejledning for lokalforeningerne. Vi har pt. 48 lokalforeninger og måske en ny på vej her til sommer.

Kirsten Sanders glædede sig også over at komme rundt til lokalforeningerne ved Åbent Hus-arrangementerne.

i. Slægtshistorisk Weekend blev afholdt i september 2021, og var igen en succes med mange deltagere, som havde lejlighed til at finde nye idéer til slægtsforskningen og træffe såvel nye som gamle venner.

j. Foreningen har møder med Rigsarkivet fire gange årligt. Rigsarkivet stiller data til rådighed for os, bl.a. til Dodsregister.dk.

Rigsarkivet får en ny hjemmeside snart, og vi har som forening været med inde over med gode råd og ønsker til det.

Projektet Link-lives kommer i luften hen over sommeren 2022.

k. En stor tak til vores bestyrelsen, som samarbejder godt og trækker på samme hammel.

Beretningen blev godkendt.

3. Kassereren fremlægger det reviderede regnskab til godkendelse

Fungerende kasserer Per Hundevad Andersen gennemgik regnskabet.

Medlemstallet ligger ret stabilt, i 2020 havde vi 7756 medlemmer og i 2021 havde vi 7746 medlemmer, der havde været 502 udmeldelser og 492 ny indmeldte.

Foreningens egenkapital primo 2021	1.334.000 kr.
Årets resultat	541.000 kr.
Legater mv. fra tidligere år	201.000 kr.
Legater mv. modtager, ubrugte i 2021	59.000 kr.
Foreningens egenkapital ultimo 2021	2.135.000 kr.

Der var budgetteret med et overskud på 108.000 kr., men det endte med 541.000 kr. Det større overskud kommer fra mindre forbrug til lokalforeningsrådet, lavere aktivitetstilskud til lokalforeningerne, generalforsamlingen, bestyrelsesmøder, som blev afholdt online, samt større overskud fra forlag og materialesalg, foruden tilskud fra bladpuije og udlovningsmidler.

Der havde været højere udgifter til markedsføring, primært på grund af online foredrag, hvor vi i 2021 havde 8 online foredrag - der er planlagt 4 online foredrag i 2022. Der var også øgede udgifter til bogholderen, som nu varetager nogle arbejdsopgaver, som tidligere har ligget hos kassereren.

Inden generalforsamlingen var der rundvisning på slottet. Under rundvisningen fik man indtryk af, at det var en ruin, man bevægede sig rundt i.

Fotograf: Flemming Hatting Hansen

Per Hundevad Andersen fortsatte med at fortælle, at den bedre økonomi havde gjort det muligt at lave bladet større og bedre, at lave online foredrag, medlemsrabatter, ny webshop og at købe større lokaler til Slægtsforskernes Bibliotek.

Der blev gjort opmærksom på, at vi har nedsat kontingent ved indmeldelse, når det sker efter 1. juli, og at der hvert efterår køres hvervekampagner med nedsat kontingent mv. i en kortere periode.

Regnskabet er godkendt af vores revisionstirna, interne revisorer og af bestyrelsen.

Regnskabet blev godkendt.

ANGÅENDE KØBET AF LOKALERNE I VÆRKSTEDSGÅRDEN, ALBERTSLUND:

Bestyrelsen havde besluttet at købe lokaler i Værkstedsgården, Albertslund, fordi vi havde udtalt pladsmangel på Slægtsforskernes Bibliotek og nabolokalerne blev sat til salg, og købet blev muliggjort, fordi vi havde øget egenkapitalen.

Generalforsamlingen blev styret kompetent af Palle Øvlisen. Fotograf: Flemming Hatting Hansen

Lokalerne er blevet finansieret som følger:

- 1,1 mill. kroner kontant fra vores egenkapital
- 0,3 mill. kroner fra rentefrie lån fra medlemmerne
- 1,1 mill. kroner lånt på pantebreve, til 6,5% over 15 år. Per Andersen tilføjede, at hvis egenkapitalen i foreningen bliver markant forøget i fremtiden, har vi sikret os, at pantebrevene kan indfries før tid.

Købet af lokalerne fremfor leje vil i afdragsperioden på de 15 år være billigere med en fordel, der bliver større og større. Når lånene er indfriet, vil udgifterne alene være fællesudgifter og ejendomskat.

Ud over det købte lokale har vi to andre lejemål i samme bygning, hvor vi har ca. 50.000 bøger pt., der er forhandlet uopsigelig på det ene af disse lejemål 5 år frem.

Ekspeditionen ligger også i disse lokaler i Værkstedsgården, Albertslund.

4. Godkendelse af budget for det indeværende og det kommende år samt godkendelse af kontingent for 2023

Per Andersen gennemgik budgetterne for 2022 og 2023:

Indtægter 2022	1.975.000 kr.
Udgifter 2022	1.900.000 kr.
Budgetteret overskud 2022	75.000 kr.

Indtægter 2023	1.975.000 kr.
Udgifter 2023	1.850.000 kr.
Budgetteret overskud 2023	125.000 kr.

Der er afsat flere midler i budgetterne til bladet, lokalforeningerne, onlineforedrag (markedsføring) og ejendommen, samt til regnskabsføringen, som bogholderen står for.

Begge budgetter blev godkendte.

Der blev foreslået uændret kontingent, og det blev vedtaget.

5. Behandling af indkomne forslag

5a. Forslag om vedtægtsændring (bestyrelsen)

Forslaget blev vedtaget, der var 103 stemmer for, og 2 imod.

Dette betyder, at formanden fremover vælges af generalforsamlingen i lige år, og at der vælges 8 bestyrelsesmedlemmer, med 4 i lige år, 4 i ulige år. De 2 sidste bestyrelsesmedlemmer udpeges af Lokalerådet. Bestyrelsen konstituerer sig selv med næstformand, kasserer og sekretær.

5b. Generalforsamlingen i Danske Slægtsforskere annullerer beslutningen taget på den ekstraordinære generalforsamling den 24. februar 2013 (Ingrid Sørensen)

5c. Generalforsamlingen pålægger bestyrelsen at sørge for, at når der gives karantæner til personer i Facebook-grupper, at der så sker en henvisning til, hvad det er for regler, der kan være overtrådt (Ingrid Sørensen)

5d. Generalforsamlingen pålægger bestyrelsen at ophæve de karantæner, der er sket og vil ske i foreningens Facebookgrupper, når udelukkelsen har varet mere en et år (Ingrid Sørensen)

Disse tre forslag 5b, 5c og 5d til generalforsamlingen blev afvist, da forslagsstilleren eller en befuldmægtiget ikke var til stede, jf. vedtægternes § 7, stk. 4.

6. Valg til bestyrelsen.

6a. Valg formand: Kirsten Sanders blev genvalgt.

6b. Valg af kasserer (bortfalder, hvis forslaget om vedtægtsændring vedtages) - bortfaldt, se under punkt 5a.

6c. Valg af bestyrelsesmedlemmer.

På Valg: Kathrine Tobiasen, Michael Dupont, Jesper Skov: Alle tre blev genvalgt.

Derudover blev Karen Bendix Larsen, Storkøbenhavn, valgt.

6d. Valg af suppleanter.

På valg: Yvonne Christiansen, Birgit Vinholt Hansen: Birgit Vinholt Hansen ønskede ikke genvalgt.

Yvonne Christiansen blev genvalgt. Rikke Vøstervig Eriksen, Hobro, blev valgt.

7. Valg af interne revisorer.
7a. Valg af en intern revisor for to år.
På valg: Svend Erik Christiansen: *Svend Erik Christiansen blev genvalgt.*

7b. Valg af en revisorsuppleant for et år.
På valg: Knud Spangsø: *Knud Spangsø blev genvalgt.*

8. Eventuelt.
Holger Almholt spurgte til baggrunden for hvorfor Knud Haaning Andersen ikke kunne blive medlem af foreningen igen. Formand Kirsten Sanders gjorde kort rede for, at det pågældende medlem selv havde udmeldt sig af foreningen, og at der efterfølgende havde været en ekstraordinær generalforsamling i 2013, hvor det blev vedtaget, at man ikke kan blive medlem, hvis der er udøvet foreningsskadelig virksomhed.
Anders Straarup udtrykte en stor ros til Slægtsforskerens Bibliotek for at have reddet militære arkivalier, som ellers skulle være sendt til destruktion.
Kirsten Sanders mindede os om Slægtshistorisk Weekend d. 16. -18. september 2022, og at der i det kommende nyhedsbrev vil stå noget om tilmelding mv.
Kirsten Sanders sluttede generalforsamlingen med en stor tak til de interne revisorer, Svend Erik Christiansen og Jan Ammitsbøl Krusell for veludført arbejde.

Der var 105 deltagende medlemmer, ingen fuldmagter.

Bodil Grove Christensen
Referent

Palle Øvlisen
Dirigent

*Deltagerne fyldte godt op i kirkesalen.
Fotograf: Kathrine Tobiasen*

NYE MEDLEMMER AF BESTYRELSEN

På generalforsamlingen fik bestyrelsen to nye medlemmer. De præsenterer her sig selv.

Karen Bendix Larsen

Jeg har slægtsforskning i mange år; jeg startede med at samle informationer i en ung alder, da min moster, som var gift i Norge, ønskede at finde oplysninger om familien og ikke selv kunne komme på arkiverne. Jeg begyndte at forske alvorligt omkring 2007, hvor jeg startede med et aften-skolekursus. Derefter gik det så slag i slag.

Lige nu sidder jeg i bestyrelsen for Slægtshistorisk Forening for Storkøbenhavn (SFS), hvor jeg blandt andet står for hjemmesiden og nyhedsbreve. Jeg sad i bestyrelsen for Sammenlutningen af Slægtshistoriske Foreninger (SSF), da den fusionerede med DIS for at blive til Danske Slægtsforskere. Så foreningslivet er på ingen måde nyt for mig. Til daglig arbejder jeg som bibliotekar på Københavns Universitetsbibliotek.

Rikke Vestervig Eriksen

Hvem slægter du på – et sjovt udtryk, som sætter tankerne i gang hos en nysgerrig teenager. Vi havde i familien en spændende vandrehistorie om en flot mand, med uimodståelige, brune øjne, der skulle være min oldefar, som rejste med en trup til Sverige og måske var sigøjner? Dernæst var der noget med en kongelig fodpost, engang i 1990'erne.

Jagten gik ind på grever og baroner, uden stor succes, og før internettet var det meget mere omstændeligt. Men i 2003 tog det rigtig fart, da jeg arvede en del dokumenter og avisudklip fra min gudfar. I takt med at mere kom online, steg både tidsforbruget og mulighederne.

Ved et tilfælde så jeg, at Ældre Sagen Hobro holdt åbent hus i 2016, og inden jeg nåede at blinke, stod jeg til at overtage deres hold med slægtsforskning, og det er vokset betydeligt lige siden. Det er en stor glæde at hjælpe andre til at finde kilder til netop deres slægt.

Privat: Bosiddende i Hobro. Jeg er uddannet inden for sygepleje/psykiatri og er nu en pige midt i livet. Jeg har 2 voksne sønner; øvrig fritid bruges på at afsøge den danske ager med metaldetektor, vandreture, m.m.

Som nyvalgt suppleant glæder jeg mig til at tage del i det store arbejde, som Danske Slægtsforskere lægger for dagen.

HISTORISKE DAGE I SKIVE OG HERNING I EFTERÅRET

For et par år siden mødtes en gruppe historisk interesserede personer fra forskellige foreninger i Herning og Skive og blev enige om, at det ville være spændende at lave en dag med historiske temaer. Som bekendt kom Coronaen i vejen, men nu bliver det til noget!

Begge arrangementer er gratis at deltage i, så arrangørerne håber naturligvis på mange gæster.

Slægtshistorisk Dag Skive

I Skive afholdes Slægtshistorisk Dag Skive på Skive Bibliotek lørdag den 20. august, og der bliver udstillinger med ting og billeder fra museet "De 5 år", som tager sig specielt af genstande og billeder fra besættelsestiden.

Der vil være foredrag om rækkerne, som holdt til i området mellem Skive og Herning og også længere ude vestpå ved Dejbjerg.

Biblioteket bidrager med en udstilling af bøger og andre materialer fra Salling-Fjends-området, og børn og barnlige sjæle kan få lov til at skrive med fjerpen og blæk. Endelig vil der blive vist gamle Skive-film, der vil være udstilling af billeder fra Skive i ældre tid, og medlemmer af den slægtshistoriske forening vil hjælpe folk med spørgsmål om slægtsforskning.

Arrangører er museet "De 5 år", Skive Byarkiv, Museum Salling, Historisk Samfund for Skive og omegn, samt Danske Slægtsforskere - Skive.

Spor i Lyngen

I Herning afholdes arrangementet, der har fået titlen Spor i Lyngen, lørdag den 10. september 2022 i Historiens Hus, Museumsgade 32, Herning.

Der vil være fem foredrag med emner, som alle omhandler Herning og dens beboere, helt tilbage i tiden fra 1880 og frem, hvor tekstilfabrikkerne vandt frem i området. Der vil blive fortalt om at være "indvandrer" i Herning i 1960'erne, og om hvordan Herning blev grundlagt - og endelig er der et foredrag om at være et "kassebarn" samt et foredrag om rakkere og natmandsfolkene på egnen.

Der vil være arbejdende folk i værkstederne, dette står Herning Husflid for, ligesom både Lokalarkivet, ASRA (Arbejderhistorisk Samling Ringkøbing Amt) og Sygehusmuseet har åbent på dagen.

Desuden vil der være stande i Historien Hus fra Slægtshistorisk Forening Herning, Kartoffeltyskerne, Abildå Brunkulsleje, Hardsyssel Historisk Samfund af 1906, Danske Slægtsforskere og FamilySearch.

Bodil Grove Christensen

KRYDSORD

Dette nummers hovedbrud er leveret af John Christensen, og som sædvanlig kan løsningen findes på Danske Slægtsforskeres hjemmeside:
www.slaegt.dk > Om os > Bladet Slægtsforskeren > Se bilag til bladet.

2-2022	Per-son	Flink	Kort	Lager	Vokal	Geled	Navn	Ud-styr	Be-voks-nin-gerne	Tids-rum	Firma	Faxe og Sæby
JOC												
Gods												
Ånde-hul					Grønt-sag ----- Aftale							
2 ens			Fag ----- Tilsagn									
Span-nien		Drev ----- Sogn				Kneb ----- Træ				Idet ----- 1000		
Falde							Mand ----- Pige					
Plante				Dyr ----- 7 dage						Parti ----- Lige		
Sogn						Smer-ter ----- Tone					Parti ----- Tone	
2 ens			Skib ----- Hoved-stad						Kæler ----- Enhed			
Land i Afrika								Biord ----- Plan			Tone ----- Navn	
Militær Uddan-nelse				Ton ----- Mænd		Oksen ----- Udsigt						
Ilt		Biord ----- Navn			Grønt ----- Holm					Litium ----- LXXX		
Farve							Time ----- Sar		Indbo ----- Valuta			
Doktor			Tone ----- Plus		Støtte ----- Tone			Sådan ----- Sy				
XLI										Tone ----- Fem		
Em-beds-mand												

MODTAGER DU FORENINGENS NYHEDSBREV?

Danske Slægtsforskere udsender et nyhedsbrev på e-mail 1-2 gange om måneden. Hvis du ikke allerede modtager dette, kan du tilmelde dig ved at klikke på boksen Nyhedsbrev nederst på hjemmesiden www.slaegt.dk.

FAMILIE I SVERIGE OG AMERIKA?

Søger du slægtninge, der er fx udvandret til Amerika eller kommer fra Sverige? Så har Danske Slægtsforskere et tilbud, som kan være afgørende for din forskning.

Som medlem af foreningen kan du få foretaget opslag i to betalingsdatabaser ganske gratis. Det er i gruppen *Opslag internationalt* i vores Forum (forum.slaegt.dk), du finder denne særlige service. Her er to tråde *Hjælp med opslag i Ancestry.com* og *Hjælp til opslag i ArkivDigital*

(Sverige). Hvis du ønsker hjælp til et opslag, skriver du simpelthen et svar i tråden, hvor du forklarer, hvad du søger efter. I løbet af kort vil du få svar tilbage med de forhåbentlig gode oplysninger, der kan trækkes ud af databaserne.

Benyt dig endelig af denne fine mulighed. Husk, at tilbuddet er forbeholdt medlemmer, og at du skal være logget ind på Forum for at skrive i denne del af Forum.

LANDSTINGETS DOMBØGER

I Slægtsforskeren nr. 1 2022 bragte vi en artikel om Viborg Landstings Dombøger, som nu er digitaliserede og kan ses på Arkivalieronline.

Det fik Erik Brejl til at reagere med en mail, hvor han blandt andet spurgte: Er du opmærksom på, at Bjarne Nørgaard-Pedersen har lavet uddrag af dombøgerne?

Det havde jeg med skam at melde ikke været opmærksom på, men det bliver der hermed rådet bod på. De omfattende afskrifter kan findes på Erik Brejls hjemmeside <https://www.brejl.dk/bjarnegrn.html>, hvor de i øvrigt deler plads med mange andre afskrifter af 1600-tals arkivalier fra fortrinsvis Østjylland såsom tingbøger, lensregnskaber og skattemandtal, som Bjarne har foretaget sammen med sin hustru, Kirstin.

Bjarne og Kirstin Nørgaard-Pedersen

[Århus overformynderi 1593-1666]

[Tingbøger] [Dombøger] [Lensregnskaber]

[Adkomster for selvejere]

[Mandtal]

Oversigten over Bjarne og Kirstin Nørgaard-Pedersens afskrifter på Erik Brejls hjemmeside

Stor tak til Erik Brejl både for oplysningen og for at passe godt på disse spændende gamle sager.

Kathrine Tobiasen

FRA LANDBRUG TIL BILIMPORT

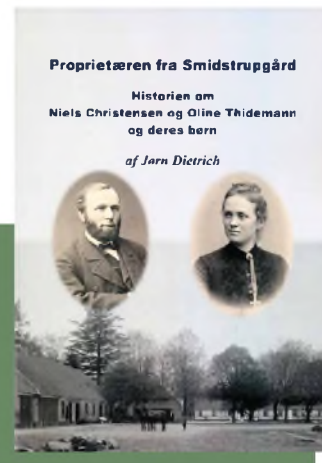
Jørn Dietrich, som opmærksomme læsere af Slægtsforskeren vil huske fra flere tidligere artikler, er i gang med et storstilet projekt. Han vil fortælle historien om sin mors slægt, som skal udkomme i tre bind.

Første bind, der handlede om Thidemann-slægten i Middelfart 1780-1980, blev udgivet sidste år, og andet bind med titlen *Proprietæren fra Smidstrupgård. Historien om Niels Christensen og Oline Thidemann og deres børn* er netop kommet. Et tredje bind skal fortælle om forfatterens forældre og bedste-forældre. Proprietærparret er hans oldeforældre, gift 1881, som har efterladt et omfattende kildemateriale, og resultatet er blevet en tyk og tættrykt bog. Oline Thidemann og flere af hendes børn var glade for at udfolde sig på skrift i erindringer og et væld af breve, hvoraf mange er bevaret. Disse danner ryggraden i beskrivelserne i bogen.

Breve i læssevis er ikke nok til at sikre en læseværdig historie; der skal også gerne være noget at hente i dem. Det er ikke noget problem her, for personerne har interessante oplevelser og iagttagelser at berette om, og desuden forstår de at formulere sig. Niels og Oline var begge født i Middelfart, Oline af købmandsslægt, mens Niels' forældre var et miks af værtshusholdere, brændevinsbrændere og avlsbrugere. Han var som eneste søn udset til at efterfølge sin stedfar på "Postgården", men der kom så mange knuder i forholdet mellem stedfar og søn, da sidstnævnte valgte at gifte sig med den meget yngre Oline, at de nygifte i stedet slog sig ned på den anden side af Lillebælt som proprietærer på Smidstrupgård ved Vejle. De var veluddannede, han som landvæseneselev og hun på husholdningsskole, og oveni havde hun endda været nogle måneder i England hos en bekendt. Både uddannelserne og senere arbejdet på gården er beskrevet, så man får et fint indtryk af miljøerne og livet som storbonde.

Ingen af parrets ni børn, fire sønner og fem døtre, havde lyst til at fortsætte ved landbruget. Deres meget forskellige historier udgør det andet af bogens tre hovedafsnit, og det drejer sig om unge mennesker med fremdrift og udlængsel. De to ældste sønner uddannede sig inden for handel og arbejdede i perioder i henholdsvis Norge og Spanien. En af døtrene var et årstid hushjælp i Estland, og hendes lidt yngre søster giftede sig og udvandrede til Brasilien. En anden søsters kæreste søgte lykken i New Zealand, men faldt siden ved fronten i 1. Verdenskrig, mens en tredje søster lod sig skille, vist fordi hun følte sig omklamret af sin mand, hvilket betød, at hun delvist blev forstødt af sine søskende. Den yngste søster uddannede sig til tandlæge og arbejdede i Schweiz, inden hun åbnede en klinik i Lyngby.

Jørn Dietrich: Proprietæren fra Smidstrupgård. Historien om Niels Christensen og Oline Thidemann og deres børn. BoD, 2022. 365 sider, illustreret. Pris: 395 kr.

De to yngste sønner engagerede sig i de virksomheder, som de ældste allerede havde gang i, nemlig automobilsalg, og historien om brødrenes forretninger får lov til at fylde det sidste hovedafsnit. Med bror nr. 2, K. W. Christensen, som primus motor var de vigtige aktører, da bilerne vandt udbredelse og skulle importeres til landet. Her er virkelig guf for motorinteresserede, og selv for anmelderen, der ikke kan prale af hverken stor viden eller særlig interesse for sagen, var det spændende læsning. Vi hører om kampen for at skaffe agenturer til firmaet, problemer med levering af biler under krigen, om en rejse til Paris gennem et krigshærgnet Europa i 1919 og om store biludstillinger i København. Her har avisomtaler og -interviews samt klip fra kataloger været væsentlige kilder.

Første bind i serien handlede som nævnt om Thidemann-slægten, altså Olines forældre, som følges fra den første Thidemann, Anthon Christian Thidemanns, ankomst til Middelfart i 1780'erne op til vor tid. Der tegnes et billede af livet i en lille købstad, der måske var lidt fodslæbende på en del områder – svarende til byens navn, Middelfart, men også med det udblik, som en havn giver. Især Olines far, Knud Christian Thidemann, er der meget at berette om. Han var en yderst foretagsom person, der udover at være skipper byggede en købmandsforretning op og var medlem af byens havnekommission og flere andre kommissioner. Og overlevede en truende konkurs, vist takket være sit netværk til betydningsfulde personer i byen.

Bøgerne er udgivet af BoD, Books on Demand, en løsning, der tillader print af små oplag efter behov. De er fint udstyret og illustreret med mange gamle billeder, ofte i en fin gengivelse. Bøgerne er glimrende eksempler på, at en slægtsbog kan være givende at læse for andre end lige netop de direkte efterkommere, fordi de udover slægtens historie fortæller detaljeret om den tid og det sted, de omhandler.

Anmeldt af Kathrine Tobiassen

SØNDERJYSKE KRIGSFANGER I RUSLAND

Når det kommer til tildeling af aner med spændende historier, som kan give stof til farverige slægtsbøger, er vi ikke lige heldige. Mange må tage til takke med en forholdsvis grå masse af forfædre, hvor man i højere grad må lægge vægt på beskrivelser af samfunds- og leveforhold end på iøjnefaldende begivenheder, mens andre har trukket et stort lod i lotteriet. Det må afgjort siges at være tilfældet for Gitta Bechshøft, hvis morfars bror, Henrik Bechshøft, havde en ledende stilling i Russisk Handelskompagni, som havde succes med danske handelsforbindelser i Rusland op til revolutionen i 1917.

Det er dog især hans kone, Ebba, født Tramp, der er fokus på i Gitta Bechshøfts bog med titlen Tante Ebba og Revolutionen. Hun har nemlig efterladt sig erindringer om bl.a. sin tid i Rusland, og hun har været en helt særlig personlighed, der kom til at yde en stor indsats ved at hjælpe en gruppe sønderjyder, der deltog i verdenskrigen og var endt som krigsfanger, med at komme hjem til Danmark.

Ebba, der var ud af gamle adelsslægter, blev tidligt forældreløs og valgte at gifte sig 1910 med en lovende forretningsmand – den bedste vej til en rimelig tilværelse for en ung kvinde, der ellers havde drømme om at blive noget ved musikken. Sammen tog de først til Riga og siden til Skt. Petersborg, hvor de i starten levede et herskabeligt liv omgivet af tjenestefolk, men også med udblik til et samfund, præget af enorme standsforskelle mellem den ludfattige underklasse og den hovedrige adel.

Det ændrede sig med krigen, hvor store flytningestrømme begyndte at fylde i bybilledet, og varemangel og prisstigninger prægede markedet. 1916 flyttede de til Skt. Petersborg, zarens eventyrlige stad, hvor Ebba kunne føre lange kultiverede samtaler med de fornemme russere, men blev "bragt i harnisk" over deres manglende forståelse for folket, der bare var drikfældige, og deres hang til at give jøderne skylden for alt. Her kom hun i forbindelse med en præst, N. A. Jensen, som arbejdede på at finde frem til de danske slesvigere, der var kommet i russisk krigsfangenskab. Ebba gik med stort engagement ind i arbejdet, og det lykkedes at få samlet en del i en fangelejr nær Moskva.

Russerne var ikke interesserede i at holde på fangerne, men et stort problem var, at soldaterne risikerede at blive sendt til vestfronten, når de kom hjem. Derfor udtænkte Ebba sammen med en lille gruppe "sammensvorne" (pastor Jensen, en forretningsmand og en dansk embedsmand) en plan. Man fik lavet falske danske dåbsedler til fangerne, og Ebba smuglede sedlerne ind i Rusland, så soldaterne kunne få dansk pas og efterhånden sendes til Danmark via skibe. Arbejdet

Gitta Bechshøft: Tante Ebba og Revolutionen. Historien om de sønderjyske krigsfangers "danske moder" i Rusland. Historia, 2020. 236 s., hæftet, illustreret. Pris: ca. 250 kr. Kan købes i Danske Slægtsforskeres webshop: webshop.slægt.dk.

vanskeliggjordes yderligere af revolutionen og borgerkrigen, som skabte vildt kaos og særdeles usikre levevilkår overalt i landet. Efter at missionen med hjemsendelsen af fangerne var afsluttet, forlod Ebba Rusland, og hendes mand fulgte kort tid efter, da det blev umuligt at drive erhverv i landet.

Ebbas erindringer fra perioden 1911-1918 udgør ryggraden i bogen, og hun beskriver de dramatiske begivenheder virkeligt godt og levende. Selv om hun fortæller om oprørende og forfærdelige hændelser, er det er stor fornøjelse at læse beretningen, netop fordi hun skriver så godt. Vi får et førstehåndsblik i nogle begivenheder og samfundsforhold, som givetvis vil være ukendte for mange.

Anden del af bogen består af uddrag af de øvrige sammensvornes beretninger om hjælpearbejdet. Her er sproget anderledes tørt, men historierne fungerer godt som supplement til Ebbas erindringer. Sidste afsnit er en buket af "Ebbas drenge" fortællinger om opholdet i Rusland og vejen hjem, der i mange tilfælde bød på nervepirrende oplevelser, når de skulle holde deres identitet skjult. Alle de tidligere fanger nåede dog hjem, bortset fra en enkelt, der døde i lejren. En af dem fik arbejde som chauffør hos Ebbas svigerfar.

En blandt fangerne påkalder sig i vore dage særlig interesse: en ung medicinstuderende ved navn Frits Clausen. Han ser ud til at have været et lyst hoved, altid vittig, altid slagfærdig, skriver Ebba om ham, og hun førte flere lange samtaler med ham. Desværre måtte hun bemærke: "Ruslands elendighed og kommunismens blændværk fik ham til at gå veje, vi andre ikke kunne forstå eller anerkende."

Bogen er illustreret med mange billeder, bl.a. fra familiealbums og fra fangelejrene. Den kan varmt anbefales alle med slægtninge, der har været fanger østpå, eller bare med lyst til at vide mere om denne periode. Eller stiftet bekendtskab med en kvinde, der var noget ganske særligt.

Anmeldt af Kathrine Tobiasen

HUSMANDSLIV

Med love i 1899 og 1919 blev det muligt for mindre bemidlede landboere at nedsætte sig som statshusmænd. På lempelige vilkår kunne man låne penge af staten og komme i gang som selvejere. Om et sådant husmandspar er der nu kommet en bog, Gudrun og Johan.

Niels Erik Strandholm fortæller her om sine bedsteforældre, to flittige og arbejdsomme mennesker, som han voksede op hos, hvorfor han har et indgående kendskab til de to og livet på det husmandssted, de drev ved Præstø Fjord.

Som den ægte slægtsforsker han er, lægger Strandholm ud med at beskrive Johans og Gudruns aner. Forinden har vi dog været langt tilbage i tiden og hørt om den onde fru Merthe, der siges at gå igen på egnen – og forfatteren har selv mødt hende! Blandt Johans aner falder en drikkædige og brandmistænkt degnekone i øjnene blandt ellers solide og arbejdsomme fiskere og husmænd, hvoraf Johans far også forstod sig på at traktere violinen, så han var uundværlig ved fester. Gudruns forældre døde tidligt fra en stor børneflokk, og hun og hendes tre yngre søskende voksede op på Roholte Fattiggård. Måske havde de odds imod sig, men de endte alle med at klare sig rigtig pænt i livet.

Johan aftjente sin værnepligt i Søværnet og var under 1. Verdenskrig på en tur til de Dansk Vestindiske Øer, der kom til at vare to år. Tilsyneladende dog ikke noget, der gjorde større indtryk på ham. I 1922 havde han fundet sammen med Gudrun, og de etablerede sig som statshusmandspar på en udstykning fra godset Lindersvold. For at kunne komme i betragtning som statshusmand skulle man være gift, så det fik de klaret ved kongebrev lillentyårsaftens dag 1922, og herefter kunne de gå gang med deres livsgerning.

Vi hører om, hvordan de fik økonomien på plads, valgte jordstykke og planlagde byggeriet af gården. Læseren bliver taget på rundtur i alle rum i stuehuset og udlængen samt hønse- og vaskehus og får indtryk af et par, der ønskede at have styr på alle detaljerne.

Gudrun og Johan fik to døtre og fire børnebørn, som bogen beretter kortfattet om, inden der springes videre til hovedafsnittene om livet på husmandsstedet og arbejdet med bedriften, både i dagligdagen og ved de store begivenheder som dyrskue, fugleskydning og fester. Vi følger årets gang i landbrugsarbejdet, roedyndingen, høsten og roeoptagningen og den mere rolige vinterperiode. Der gøres især meget ud af udviklingen op gennem 1900-tallet. Der var selvfølgelig ikke bad og toilet i huset, men efterhånden fandt vandet og elektri-

Niels Erik Strandholm: Gudrun og Johan. Historien om musiker- og fiskersønnen og pigen fra fattiggården. Historia, 2021. 224 s., hæftet, rigt illustreret. Pris: ca. 250 kr. Kan købes i Danske Slægtsforskeres webshop: webshop.slaegt.dk

citeten vej. Først med en såkaldt Petromax, en arbejdslampe, der bl.a. kunne bruges til at bilde hønsene ind, at dagen var startet. Siden kom der lys i lofterne, en primitiv vaskemaskine og en telefon, som blev delt mellem fire abonnenter. Og det gamle støbejernskomfur blev skiftet ud med gasapparater og en gasovn.

Udenfor fulgte man også med. En lille grå Ferguson gjorde hestene overflødig, og en selvbinder kom til og betød en stor lettelse i høstarbejdet. Alt sammen gennemgås det detaljeret og illustreret med billeder, så man får et levende indtryk af, "hvordan det har været". Johan drev desuden fiskeri, og vi hører om, hvordan man stangede ål og fangede rejer, ligesom der er kapitler om, hvilke indtægter man havde på gården, og hvordan man på den anden side gjorde brug af indtægterne, når der skulle købes daglige fornødenheder.

Bogen slutter med at fortælle om "studenten", barnebarnet, der blev mønsterbryder og som den første i familien tog studentereksamen og siden uddannede sig til lærer, hele vejen bakket solidt op af sine bedsteforældre, og om Gudruns tilværelse, efter at hun er blevet enke.

Det er en bog, der virkelig kommer rundt om tilværelsen som husmand med bud til alle, der har lyst til at vide besked om perioden, eller bare vil nyde at genopleve de mange forskellige foreteelser, der hørte til tilværelsen på landet. Der optræder mange begreber og ord, som vil være ukendte for en del læsere, der ikke har samme erfaringer, og til glæde for dem er bogen udstyret med en ordliste med forklaringer.

Gudrun og Johan er udgivet med støtte fra Veluxfonden, der giver mulighed for at støtte aktive ældre. Det er værd at have med i bagehovedet for andre, der pusler med tanken om at udgive resultatet af deres arbejde.

Anmeldt af Kathrine Tobiasen

SKRIV OM DIN SLÆGT

Bogen har undertitlen "Sådan skriver du om andre og bliver læst", hvilket i sig selv er en ambitiøs påstand, og spørgsmålet er så, om bogen kan leve op til det.

Lad mig med det samme afsløre: Det tror jeg, at den kan.

Marie Østergaard Knudsen fører dig som læser gennem utallige af skrivningens processer, så du undervejs får taget stilling til, hvem bogen skal handle om, hvem bogen skal skrives til, og skal det i det hele taget være en bog, eller passer din fortælling bedre til en artikel eller en novelle?

De forskellige afsnit i bogen følges op med øvelser, hvor du selv skal gøre overvejelser eller kaste dig ud i tekstskrivning. Fx opfordres du til at afsætte en dag til at undersøge bogmarkedet for at se, om din bog blot bliver bog nummer fem om samme slægter, eller om du kan finde en vinkel på det, du skriver, så du rammer et hul i markedet, der gør din bog unik. Derudover er bogen krydret med en række citater, der er med til at illustrere forskellige sproglige genre, og tips til alt fra kilder til efterfølgende markedsføring.

Marie Østergaard Knudsen: *Skriv om din slægt. Sådan fortæller du om andre og bliver læst*. Forlaget Eftermiddag, 2022. Pris: 249 kr. Kan købes i Danske Slægtsforskere's webshop: webshop.slaegt.dk.

Ønsker du at skrive om din slægt på et tidspunkt, er denne bog bestemt værd at læse, uanset om du blot vil skrive små historier til børnebørnene, eller du drømmer om at skrive en slægtsroman, der skal udgives som bog.

Samme forfatter har tidligere udgivet *Fortæl om dit liv - sådan skriver du dine erindringer*.

Anmeldt af Peter Olsen

HAR DU KOMMENTARER TIL ARTIKLERNE I SLÆGTSFORSKEREN?

Og ved du ikke lige, hvor eller hvem du skal stille kommentarerne til? Så er der kommet en mulighed for at lufte dem i Danske Slægtsforskere's Forum (forum.slaegt.dk) i gruppen *Projekter*.

På opfordring har vi oprettet en tråd, *Kommentarer til artikler i Slægtsforskeren*. Her kan du komme med tilføjelser, rettelser, eller hvad du måtte have på sinde. Eller skrive, om der er artikler, du er specielt glad for, eller andre, som måske ikke rammer helt i plet.

Ordet er frit, og vi sætter pris på feedback. Så skriv endelig løs.

HUSK

at du selv skal kontrollere og opdatere dine medlemsdata, såsom post- og mailadresse. Kun på den måde sikrer du dig, at du får bladet hvert kvartal.

Det er vigtigt, at vi har din mailadresse, da du så får vores nyhedsbreve, og vi kan kontakte dig, hvis der skulle opstå problemer.

DANSKE SLÆGTSFORSKERES HJEMMESIDE

www.slaegt.dk

Webmaster: Jesper Skov
webmaster@slaegt.dk

KOMMENDE MØDER I DANSKE SLÆGTSFORSKERE

Bestyrelsesmøder:
11. - 12. juni 2022 i Albertslund

DANSKE SLÆGTSFORSKERES MEDLEMSSERVICE

Henvendelser til Danske Slægtsforskeres ekspedition sker via adressen:

ekspedition@slaegt.dk

Tlf. 52 79 90 20

Telefonen er åben for ekspedition

Onsdag kl. 15-17 – ellers telefonsvarer

Ekspeditionen står for:

- Pasning af foreningens medlemskartotek – Udmeldelser, adresseændringer for medlemmer, der ikke selv kan klare dette
- Forsendelse af bøger, blad, m.v.
Se udvalget her: dsshop2.dk
- Hjælp til medlemmer, der har login-problemer
- Besvarelse af diverse spørgsmål, dog ikke decideret slægtsforskningshjælp

DANSKE SLÆGTSFORSKERES BESTYRELSE

Kirsten Sanders, Formand. Asselsvej 169, 7990 Ø. Assels. Tlf. 21 21 30 91.	KIS@slaegt.dk
Peter Olsen, Næstformand. Æblevænget 12, 7700 Thisted. Tlf. 25 15 16 47.	PEO@slaegt.dk
Per Hundevad Andersen, Kasserer. Jyllingevej 111, 2720 Vanløse.	PAN@slaegt.dk
Kathrine Tobiasen. Korsagervej 13, 8940 Randers SV. Tlf. 41 28 65 30.	KTO@slaegt.dk
Bodil Grove Christensen. Hvedevej 1, 7490 Aulum. Tlf. 26 17 87 59.	BGC@slaegt.dk
Jesper Skov. Grøndalsvej 4, 9500 Hobro.	JKS@slaegt.dk
Michael Dupont. Erdalsvej 60, 2600 Glostrup.	MID@slaegt.dk
Ole Selmer. Salten Skovvej 18, 8653 Them. Tlf. 24 64 72 56.	OSE@slaegt.dk
Karen Bendix Larsen. L. I. Brandes Alle 13, 1, 1956 Frederiksberg C.	KBL@slaegt.dk

Valgt af lokalforeningsrådet

Hans Mølgaard. Markvej 46, 2660 Brøndby Strand.	HMG@slaegt.dk
Kurt Pajbjerg. Vestervænget 26, 8832 Skals. Tlf. 61 30 03 69.	KPA@slaegt.dk

Suppleanter

Yvonne Christiansen. Stubmøllevej 16, 4800 Nykøbing Falster. Tlf. 53 49 11 07.	YCH@slaegt.dk
Rikke Vestervig Eriksen. H. I. Biesplads 153, 9500 Hobro. Tlf. 61 35 98 00.	RVE@slaegt.dk

SLÆGTSHISTORISK WEEKEND 2022

16. – 18. september 2022 er det igen blevet tid til årets store begivenhed i Danske Slægtsforskere, nemlig **SLÆGTSHISTORISK WEEKEND** på Nørgaards Højskole i Bjerringbro.

Programmet byder som sædvanlig på en række spændende foredrag. Glæd dig til at høre:

Lene Vinther Andersen: **Dansk Folkemindesamling og folketro**

Anne Katrine Nagel Christensen: **Fængselsvæsenet**

Per Hundevad Andersen: **Militære kilder**

Ole Selmer: **Introduktion til DNA**

Mette Guldborg: **Fiskeri fra slutningen af 1600-tallet til begyndelsen af 1900-tallet**

Per Hundevad Andersen: **DNA løste gåden**

Michael Dupont: **Søruller**

Foredraget om sørullerne, som varer fra 9-12 søndag, kommer til at foregå som et interaktivt foredrag, idet deltagerne i slægtshistorisk weekend imellem de enkelte dele af foredraget vil blive præsenteret for opgaver, som skal løses på basis af det materiale, der netop er blevet gennemgået.

Efter festmiddagen lørdag skal vi – traditionen tro – have uddelt årets slægtsforskerpris.

Og ikke mindst væsentligt vil der hele weekenden være god tid til at udveksle erfaringer med andre forskere og bare hygge sig og møde nye og gamle slægtsforskerkolleger.

Læs mere under nyheder på slaegt.dk.

Vær opmærksom på, at det er muligt at deltage som dagskursus med fuld forplejning, hvis alle værelser skulle være udsolgt.

Tøv ikke for længe med at tilmelde dig – der er rift om pladserne!

